

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра цивільно-правових дисциплін

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни “Господарський процес”

Для студентів
юридичного факультету

Дніпро – 2016

Конспект лекцій підготував старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Приловський В. В.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Галабурда Н. А. , доцент кафедри адміністративного та кримінального права Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара, кандидат юридичних наук, доцент

Савко В. В. , адвокат

Конспект лекцій обговорений та схвалений на засіданні кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету

“ ___ ” _____ 2016 р. ,
протокол № _____

ТЕМА № 1. ПОНЯТТЯ, ПРИНЦИПИ ТА ДЖЕРЕЛА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

(2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

Вступ

I. Поняття господарського процесу і його стадії

II. Господарські процесуальні правовідносини

III. Джерела господарського процесуального права

VI. Поняття і система принципів господарського процесуального права

Висновки з теми

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28. 06. 1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України, 23. 07. 1996, № 30, ст. 141

2. Господарський процесуальний кодекс України від 06. 11. 1991 № 1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради України, 11. 02. 1992, № 6, ст. 56

3. Цивільний кодекс України 16. 01. 2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України, 03. 10. 2003, № 40, ст. 356; Голос України, 12. 03. 2003, № 45; Інформаційний бюлетень НКРЕ, 2003 р. , № 7; Офіційний вісник України, 28. 03. 2003, № 11, ст. 461, стор. 7

4. Абрамов Н. А. Хозяйственное процессуальное право Украины: Учебное пособие (курс лекций). – Харьков: «Одиссей», - 2002, – 256 с.

5. Васильев С. В. Хозяйственное судопроизводство Украины: Учебное пособие. 2-е изд. , перераб и доп. – Харьков: Эспада, 2004. – 408 с.

6. Комісарів К. И. Послідовно прогресивний розвиток радянського цивільного процесуального права // Проблеми дії й удосконалювання радянського цивільного процесуального права — Свердловськ 1982. — С. 5

7. Господарське судочинство в Україні: Судова практика. Застосування процесуальних норм / Відп. ред. І. Б. Шицький. – К. : Концерн „Видавничий дім ”Ін Юре”, 2005. – 472 с.

8. Шелухін М. Л. Зубатенко О. М. Господарське процесуальне право: Навч. посібник у схемах. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 264 с.

9. Чернадчук В. Д. , Сухонос В. В. , Нагребельний В. П. та ін. Господарське процесуальне право України: Підручник / В. Д. Чернадчук, В. В. Сухонос, В. П. Нагребельний, Д. М. Лук’янець; За заг. Ред. к. ю. н. В. Д. Чернадчука. – Суми ВТД «Університетська книга», 2006. – 331 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

З’ясувати зміст господарського процесу, визначити предмет, метод та принципи Господарського процесуального права, місце цієї галузі законодавства в системі національного законодавства і сформулювати у слухачів та студентів бачення Господарського процесуального права як цілісної системи правових норм та інститутів.

ВСТУП

У розбудові України як демократичної, правової держави визначна роль належить судовій владі, на яку Конституцією України покладено здійснення правосуддя з усіх правовідносин, що виникають у державі.

Сучасний політичний і соціально-економічний розвиток України супроводжується подальшим вдосконаленням законодавства, яким закріплено правове становище громадян, підприємств та організацій, встановлено гарантії реалізації і захисту їх прав, свобод та інтересів, визначених Конституцією і законами України. Конституційні норми є основою розвитку законодавства, яке регулює відповідні правовідносини та визначає юридичні гарантії їх реалізації, встановлює процесуальний порядок (процесуальні норми) захисту суб’єктивних майнових і особистих немайнових прав, охоронюваних законом інтересів, у тому числі засобами господарського судочинства.

Кожна особа має право звернутися до суду за захистом своїх прав та охоронюваних законом інтересів. На господарський суд покладено вирішення спорів у сфері господарської діяльності, що виникають між юридичними особами, державними та іншими органами, зокрема, при укладанні, зміні, розірванні й

виконанні господарських договорів та з інших підстав, а також у спорах про визнання недійсними актів державних органів (ст. 12 ГПК).

У судовому процесі дії суду й учасників процесу мають певний зміст і процесуальну форму вираження, вчинення і закріплення, провадяться у відповідній послідовності, у певному порядку, встановленому нормами ГПК та іншими законами України, зокрема Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Процесуальний порядок провадження у судових справах визначається: 1) системою процесуальних дій, які виконуються судом і учасниками процесу; 2) змістом, формою, умовами виконання процесуальних дій; 3) системою процесуальних прав і обов'язків суб'єктів правовідносин, які визначають зміст процесуальних дій; гарантіями реалізації процесуальних прав і обов'язків.

I. ПОНЯТТЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ І ЙОГО СТАДІЇ

Господарський процес є різновидом юридичної діяльності, яку регулюють норми господарського процесуального права, тобто встановлена нормами процесуального права форма діяльності господарських судів, яка спрямована на захист порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання.

Предметом господарського процесу як форми діяльності суду є господарські спори або інші справи віднесені до компетенції господарських судів Господарським процесуальним кодексом України та іншими законами. Установлений нормами господарського процесуального права порядок порушення процесу, підготовки справи до розгляду, розгляду й вирішення справ, оскарження і перегляду рішень господарського суду, а також виконання рішень господарського суду називається процесуальною формою. Господарське судочинство, як любий процес, являє собою послідовний, поступальний рух, що складається з ряду стадій. Отже, **стадія господарського процесу – сукупність процесуальних дій по конкретній справі, об'єднаних одною метою.**

Господарський процес складається з п'яти стадій:

- 1) провадження в господарському суді першої інстанції;
- 2) провадження в апеляційній інстанції;
- 3) провадження в касаційній інстанції;
- 4) перегляд за нововиявленими обставинами судових актів господарського суду, що вступили в законну силу;
- 5) виконання судових актів.

Однак можна ще вести мову про досудовий порядок врегулювання спорів за допомогою претензійної роботи, як стадію, що передує зазначеним, хоча вона не завжди має місце.

Кожна стадія господарського процесу має свій зміст, охоплює собою визначену сукупність процесуальних дій, спрямованих на досягнення самостійної мети: вирішити спір по суті, перевірити правильність прийнятого рішення, привести його у виконання і т. д.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Господарський процес – це встановлена нормами господарсько-процесуального права форма діяльності господарських судів, спрямована на захист права, що заперечується або порушеного права юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців.

II. ГОСПОДАРСЬКІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ

Господарські процесуальні правовідносини мають певну **структуру**: 1) **суб'єкти**: сторони: позивач та відповідач, господарський суд, експерти, треті особи тощо; 2) **Об'єкт**: спори з приводу майнових прав, спори з приводу власності, спори з приводу немайнових прав та інтересів; 3) **Зміст**: юридичний обов'язок, суб'єктивне право, юридичний факт.

Підставою виникнення господарських процесуальних правовідносин є юридичні факти. Як юридичні факти виступають, як правило, процесуальні дії, вчинені в терміни, установлені законом або призначені господарським судом.

Суб'єктами господарських процесуальних відносин виступає

господарський суд, з одного боку, сторони й інші учасники процесу – з іншої. Тому всіх суб'єктів господарського процесуального правовідносини в залежності від того, на якій стороні правовідносини вони виступають, можна розділити на двох груп: 1) суди; 2) учасники процесу.

Господарський суд – обов'язковий суб'єкт процесуальних правовідносин, орган влади, наділений повноваженнями по здійсненню правосуддя шляхом вирішення конкретних економічних спорів.

Між суб'єктами господарювання, що вступають в суперечку існують матеріальні правовідносини. Саме в зв'язку з порушенням матеріальних прав у сторін виникає суперечка і необхідність дозволу його в суді. Процесуальні правовідносини складаються в процесі розгляду справи із судом (суддею) і учасниками спору. Між самими ж учасниками суперечки процесуальні відносини не виникають.

Об'єктом господарських процесуальних відносин виступають економічні суперечки господарюючих суб'єктів віднесені до підвідомчості господарських судів.

Таким чином, **господарські процесуальні правовідносини** як самостійний вид суспільних правовідносин мають ряд **специфічних особливостей**:

- вони виникають тільки в зв'язку з розглядом і вирішенням економічних спорів, а тому можуть існувати тільки в процесуально-правовій формі і не існують у формі фактичних відносин, поза господарським процесом;
- суб'єктами господарських процесуальних відносин є тільки юридичні особи і громадяни-підприємці. Одним з обов'язкових суб'єктів цих відносин завжди є господарський суд, що вирішує суперечки;
- підставою до порушення справи в господарському суді і виникненню господарських процесуальних правовідносин є можливе правопорушення або заперечення одною організацією, громадянином-підприємцем прав або охоронюваних законом інтересів іншого суб'єкта господарювання;
- правильний і оперативне вирішення господарських спорів

здійснюється з **метою** забезпечення законності в господарських відносинах;

– суб'єкти господарського процесу у своїй діяльності по вирішенню спору зв'язані нормами господарського процесуального права, що створюють формалізований порядок їхніх відносин і дій при вирішенні спорів.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Господарські процесуальні правовідносини – урегульовані нормами господарського процесуального права відносини, що виникають між господарським судом і іншими учасниками процесу при розгляді і вирішенні господарських спорів, а також у процесі перевірки законності й обґрунтованості прийнятих рішень та їх наступному виконанні.

ІІІ. ДЖЕРЕЛА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Юридичною основою норм, що безпосередньо регулюють організацію і порядок діяльності господарських судів, є Конституція України, у якій закріплений ряд принципових положень, що мають основне значення для господарського процесу.

Всі інші джерела господарського процесуального права класифікуються по двох підставах: 1) по юридичній значимості і 2) по предметній спрямованості.

По **юридичній значимості** виділяють наступні джерела господарського процесуального права: 1) закони України, 2) постанови уряду України, 3) інструкції органів державного управління й інших органів.

Предметна спрямованість нормативних актів підрозділяє них на наступні групи: 1) спеціалізовані акти (нормативні акти, що регулюють господарське судочинство); 2) інші акти (нормативні акти, що регулюють відносини в іншій сфері, але містять окремі норми, що торкаються питання господарського судочинства або визначають особливості розгляду деяких категорій спорів).

Основними нормативними актами, що регулюють організацію, компетенцію і порядок діяльності господарських судів, є **Закон України «Про судоустрій та статус суддів»** і **Господарський процесуальний кодекс України.**

У Законі України «Про судоустрій і статус суддів України» визначені задачі господарських судів, основні принципи їхньої діяльності, порядок призначення суддів, повноваження, порядок утворення і діяльності господарських судів різного рівня, організаційне забезпечення діяльності господарських судів і ін.

Господарський процесуальний кодекс України містить сукупність норм, що детально регулюють весь господарський процес. ГПК України був прийнятий Верховною Радою 6 листопаду 1991 року. З моменту прийняття ГПК у нього внесений ряд істотних змін і доповнень.

До джерел господарського процесуального права варто віднести і Закон України «Про Конституційний Суд України».

Поряд із зазначеними нормативними актами, окремі питання діяльності господарських судів регулюються відповідними нормами цивільного і цивільно-процесуального законодавства.

Коло законів, що містять окремі правові норми, що стосуються господарського судочинства, досить широке. Здебільшого це норми, що визначають підвідомчість справ господарському судові, наприклад Господарський кодекс України, Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», Закон України „Про третейські суди” від 11. 05. 2004 р. , Закон України «Про судовий збір» та ін.

Джерелами господарського процесуального права є і підзаконні акти, що містять норми, що регулюють різні аспекти господарського судочинства.

У відповідності зі ст. 4 ГПК, господарський суд у випадках, передбачених законом або міжнародним договором, застосовує норми права інших держав. Отже, до джерел господарського процесуального права варто віднести також норми іноземного і міжнародного права, міжнародні угоди.

Важливе значення для правильного і точного застосування норм процесуального права мають постанови Пленуму Вищого господарського суду України, видавані з питань практики застосування законодавства України, що регулює відносини в господарській сфері і порядок розгляду господарських

спорів. Дані постанови обов'язкові для судів, інших органів і посадових осіб, що застосовують закон, по якому дане роз'яснення. Однак до джерел права названі роз'яснення не відносяться. Вони є актами судового тлумачення норм права.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ

Джерела господарського процесуального права – це правові акти, у яких містяться правові норми, що регулюють господарське судочинство.

Юридичною основою норм, що безпосередньо регулюють організацію і порядок діяльності господарських судів, є Конституція України. Всі інші джерела господарського процесуального права класифікуються по двох підставах: 1) по юридичній значимості і 2) по предметній спрямованості.

IV. ПОНЯТТЯ І СИСТЕМА ПРИНЦИПІВ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

В усіх сферах діяльності держави і її органів завжди лежать визначені принципи. Це положення відноситься і до діяльності господарських судів.

Принципи господарського процесуального права, як і принципи цивільного процесуального права, чітко виражають сутність процесу. У них концентруються погляди законодавця на характер і зміст господарського судочинства.

Принципи, які закріплені у ГПК:

1) Рівність перед законом і судом. Правосуддя у господарських судах здійснюється на засадах рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом.

2) Змагальність. Судочинство у господарських судах здійснюється на засадах змагальності.

Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, обґрунтовують свої вимоги і заперечення поданими суду доказами.

Господарський суд створює сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, необхідні умови для встановлення фактичних обставин справи і правильного застосування законодавства.

3) Гласність розгляду справ. Розгляд справ у господарських судах відкритий, за винятком випадків, коли це суперечить вимогам щодо охорони державної, комерційної або банківської таємниці, або коли сторони чи одна з сторін обґрунтовано вимагають конфіденційного розгляду справи і подають відповідне клопотання до початку розгляду справи по суті.

Про розгляд справи у закритому засіданні або про відхилення клопотання з цього приводу виноситься ухвала.

Судовий процес фіксується технічними засобами та відображається у протоколі судового засідання у порядку, встановленому цим Кодексом.

Принципи закріплені ЗУ «Про судоустрій і статус суддів»:

- 1) Незалежність судів
- 2) Право на повноважний суд
- 3) Правова допомога при реалізації права на справедливий суд.
- 4) Судочинство і діловодство в судах України провадиться державною мовою.

- 5) Обов'язковість судових рішень.

Принципи закріплені Конституцією:

- 1) законність;
- 2) забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом.

ВИСНОВКИ З ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ

Принципи господарського процесуального права – це закріплені в нормах господарського процесуального права основні керівні положення, що відображають специфіку, сутність і зміст даної галузі права. Принципи господарського процесуального права поділяють на принципи організації системи господарських судів та функціональні принципи господарського процесу. До принципів організації системи господарських судів відносять: принцип здійснення правосуддя винятково

судами, принцип права на судовий захист, принцип поєднання одноособового і колегіального складу суду при розгляді справ, принцип незалежності суддів і підпорядкування їх тільки законові, принцип гласності судового процесу, принцип державної мови судочинства, принцип рівності організацій і громадян перед законом і судом, принцип обов'язковості судових рішень.

До функціональних принципів господарського процесу відносять: принцип законності, принцип диспозитивності, принцип змагальності, принцип процесуальної рівноправності сторін, принцип усності судового розгляду, принцип безперервності судового розгляду, принцип безпосередності, принцип оперативності.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

Таким чином в процесі розгляду питань лекції ми з'ясували, що змістом господарського процесу є права форма діяльності господарських судів, спрямована на захист права, що заперечується або порушеного права юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців. Предметом господарського процесуального права є – урегульовані нормами господарського процесуального права відносини, що виникають між господарським судом і іншими учасниками процесу при розгляді і вирішенні господарських спорів, а також у процесі перевірки законності й обґрунтованості прийнятих рішень та їх наступному виконанні. Метод цієї галузі права носить характер диспозитивно-імперативного, в залежності від наявності відносин підпорядкування між суб'єктами господарювання, що виступають позивачем чи відповідачем у господарському суді. У принципах господарського процесуального права концентруються погляди законодавця на характер і зміст господарського судочинства, а також чітко виражається сутність процесу. Розгляд зазначених питань сприяє формуванню у слухачів та студентів бачення Господарського процесуального права як цілісної системи правових норм та інститутів.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

Вивчення цієї теми передбачає опанування певним категорійним апаратом науки господарського процесуального права, суті, методів пізнання та ролі господарського процесуального права для практики діяльності юриста, формування загального уявлення про принципи організації та здійснення правосуддя в господарських судах, формування вмінь чітко визначати об'єкти і суб'єкти господарських процесуальних правовідносин.

**ТЕМА № 2. ГОСПОДАРСЬКІ СУДИ В СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ.
ДОСУДОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ.**

(2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

Вступ

I. Система, склад і структура господарських судів в Україні

II. Правовий статус третейських судів та їх місце в системі господарського судочинства

III. Правовий статус судді господарського суду та його відповідальність

IV. Суддівське самоврядування

V. Застосування законодавства при вирішенні господарських спорів

VI. Значення досудового урегулювання спорів.

VI. Організація претензійної роботи. Зміст претензії.

Висновок

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28. 06. 1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України, 23. 07. 1996, № 30, ст. 141
2. Господарський процесуальний кодекс України від 06. 11. 1991 № 1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради України, 11. 02. 1992, № 6, ст. 56
3. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24. 02. 1994 № 4002-ХІІ, // Відомості Верховної Ради України, 21. 06. 1994, № 25, ст. 198; Голос України, 20. 04. 1994
4. Про утворення апеляційних господарських судів та затвердження мережі господарських судів України: Указ Президента України від 11 липня 2001 р. № 511 / 2001 // Голос України, 26. 07. 2001, № 131; Урядовий кур'єр, 01. 08. 2001, № 136; Офіційний вісник України, 27. 07. 2001, № 28, ст. 1243, стор. 24, код 19404/2001
5. Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин: Рекомендації Вищого господарського суду від 28. 12. 2007

№ 04-5/14 // Бізнес-Бухгалтерія-Право. Податки. Консультації, 11. 02. 2008, № 6, стор. 25; Вісник господарського судочинства, Січень 2008 р. , № 1, стор. 22

6. Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності: оглядовий Лист Вищого господарського суду від 14. 12. 2007 № 01-8/974 // Бізнес: законодавство та практика, 2008 р. , № 2, стор. 40; Вісник господарського судочинства, Січень 2008 р. , № 1, стор. 84

7. Про деякі питання судової практики застосування Статуту залізниць України, інших норм транспортного законодавства: Оглядний лист Вищого господарського суду від 29. 11. 2007 № 01-8/917 // Бізнес-Бухгалтерія-Право. Податки. Консультації, 28. 01. 2008, № 4, стор. 25; Бізнес:законодавство та практика, 2008 р. , № 2, стор. 5; Вісник господарського судочинства, Січень 2008 р. , № 1, стор. 43

8. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням конкурентного законодавства: Оглядний лист Вищого господарського суду від 21. 08. 2007 № 01-8/741 // Публікації: Бізнес-Бухгалтерія-Право. Податки. Консультації, 08. 10. 2007, № 41, стор. 44; Бізнес:законодавство та практика, 2007 р. , № 16, стор. 31; Податки та бухгалтерський облік, 08. 10. 2007, № 81, стор. 15

9. Беляневич В. Е. Господарський процесуальний кодекс України: (із змінами і допов. Станом на 22 верес. 2005 р.): Наук. -практ. комент. – К. : Видавництво «Юстініан», 2006. – 672 с.

10. Господарські суди в Україні: правові засади організації та здійснення правосуддя / За заг. ред. Д. М. Притики, – К. : Видавничий Дім “Ін Юре”, 2002. – 624 с.

11. Шелухін М. Л. Зубатенко О. М. Господарське процесуальне право: Навч. посібник у схемах. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 264 с.

12. Чернадчук В. Д. , Сухонос В. В. , Нагребельний В. П. та ін. Господарське процесуальне право України: Підручник / В. Д. Чернадчук, В. В. Сухонос, В. П. Нагребельний, Д. М. Лук'янець; За заг. Ред. к. ю. н. В. Д. Чернадчука. – Суми ВТД «Університетська книга», 2006. – 331 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Вивчення цієї теми має важливе значення для формування у студентів поняття про місце і роль господарських судів в судовій системі України, нормативно-правове регулювання організації та здійснення правосуддя в господарських судах і суддівського самоврядування, правову природу, підстави і порядок досудового врегулювання спорів.

ВСТУП

Існує кілька форм захисту права в Україні. Захист цивільних прав здійснюється судом, а також господарським судом або, за згодою сторін, третейським судом. Захист права може також здійснюватися в адміністративному порядку.

Діюча система господарських судів України змінила систему державного і відомчого арбітражу в результаті прийняття Господарського процесуального кодексу.

Господарський суд в Україні здійснює судову владу при вирішенні виникаючих у процесі підприємницької діяльності спорів, що впливають з цивільних правовідносин (економічні спори) або з правовідносин у сфері управління. Господарські суди вирішують спори, якщо вони впливають з відносин організацій і громадян, які займаються підприємницькою діяльністю, між собою, а також з відносин організацій і громадян з державними або іншими органами.

Перетворення органів державного арбітражу в систему господарських судів відображає процес становлення в Україні незалежної й ефективної судової влади.

I. СИСТЕМА, СКЛАД І СТРУКТУРА ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

Господарські суди – це спеціалізовані суди, що складають єдину трирівневу систему:

- 1) місцеві господарські суди;
- 2) апеляційні господарські суди;
- 3) Вищий господарський суд України

Місцевими господарськими судами є господарські суди Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя.

Місцезнаходження і статус суду визначаються з урахуванням принципів територіальності (адміністративно-територіального устрою) та спеціалізації.

Принцип територіальності передбачає розбудову системи судів загальної юрисдикції відповідно до системи адміністративно-територіального устрою, що закріплена у ст. 133 Конституції. Цей принцип обумовлений потребою здійснення правосуддя на всій території України.

Місцевий суд складається з суддів місцевого суду, з числа яких

обирається голова суду та, у передбачених законом випадках, заступник або заступники голови суду.

Апеляційні господарські суди є судами апеляційної інстанції, що утворюються в апеляційних округах відповідно до указу Президента України.

У складі апеляційного суду можуть утворюватися судові палати з розгляду окремих категорій справ.

Вищим судовим органом господарських судів України по здійсненню правосуддя в господарських відносинах є Вищий господарський суд України.

У вищому спеціалізованому суді утворюються палати з розгляду окремих категорій справ.

У вищому спеціалізованому суді діє пленум вищого спеціалізованого суду для вирішення питань, визначених Законом

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Господарські суди – це спеціалізовані суди, що складають єдину трирівневу систему:

- 1) місцеві господарські суди;
- 2) апеляційні господарські суди;
- 3) Вищий господарський суд України (ст. 21 ЗУ „Про судоустрій та статус суддів ”)

Місцевими господарськими судами є господарські суди Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя.

II. ПРАВОВИЙ СТАТУС ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ ТА ЇХ МІСЦЕ В СИСТЕМІ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

Порядок утворення та діяльності третейських судів в Україні та вимоги щодо третейського розгляду з метою захисту майнових і немайнових прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб цими судами встановлює Закон України „Про третейські суди” від 11 травня 2004 року N

1701-IV

До третейського суду за угодою сторін може бути переданий будь-який спір, що виникає з господарських правовідносин.

Третейський суд – недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому Законом, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин.

Третейський суддя – фізична особа, призначена чи обрана сторонами у погодженому сторонами порядку для вирішення спорів у третейському суді.

Завданням третейського суду є захист майнових і немайнових прав та охоронюваних законом інтересів сторін третейського розгляду шляхом всебічного розгляду та вирішення спорів відповідно до закону.

Спір може бути переданий на розгляд третейського суду за наявності між сторонами третейської угоди, тобто угоди сторін про передачу спору на вирішення третейським судом.

В Україні можуть утворюватися та діяти постійно діючі третейські суди та третейські суди для вирішення конкретного спору.

Порядок утворення третейських судів визначається ст. 8 ЗУ „Про третейські суди”. Так, **постійно діючі третейські суди можуть утворюватися та діяти при зареєстрованих згідно з чинним законодавством України:**

- всеукраїнських громадських організаціях;
- всеукраїнських організаціях роботодавців;
- фондових і товарних біржах, саморегульованих організаціях професійних учасників ринку цінних паперів;
- торгово-промислових палатах;
- всеукраїнських асоціаціях кредитних спілок, Центральній спілці споживчих товариств України;
- об’єднаннях, асоціаціях суб’єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб, у тому числі банків.

Постійно діючі третейські суди не можуть утворюватися та діяти при органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Оскільки це буде порушенням принципу розподілу влад на три гілки.

Утворення постійно діючого третейського суду компетентним органом суб'єктів, **вимагає:**

- 1) прийняття рішення про утворення постійно діючого третейського суду;
- 2) затвердження Положення про постійно діючий третейський суд;
- 3) затвердження регламенту третейського суду;
- 4) затвердження списку третейських суддів.

Списки третейських суддів постійно діючих третейських суддів повинні містити **такі відомості про третейських суддів:** 1) дата народження, 2) освіта, 3) отримана спеціальність, 4) останнє місце роботи, 5) загальний трудовий стаж, 6) стаж роботи за спеціальністю.

Місцезнаходженням постійно діючого третейського суду є місцезнаходження його засновника.

Порядок утворення третейського суду для вирішення конкретного спору визначається третейською угодою, умови якої не можуть суперечити положенням зазначеного Закону.

Постійно діючий третейський суд підлягає державній реєстрації відповідно до ст. 9 ЗУ „Про третейські суди”. **Державна реєстрація постійно діючого третейського суду здійснюється Міністерством юстиції України, Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласними, Київським, Севастопольським міськими управліннями юстиції протягом п'ятнадцяти днів з дня подання його засновником заяви.**

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Третейський суд – недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому Законом, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин.

Третейський суддя – фізична особа, призначена чи обрана сторонами у погодженому сторонами порядку для вирішення спорів у третейському суді.

ІІІ. ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДДІ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ ТА ЙОГО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Законами України „Про судоустрій та статус суддів”, ГПК та іншим законодавством України закріплено правовий статус судді господарського суду. Суддею є посадова особа господарського суду. За українським законодавством він є носієм судової влади, якому надаються повноваження, необхідні для здійснення правосуддя. **Судді господарського суду ці повноваження надаються щодо вирішення господарських спорів.**

Суддя господарського суду обіймає посаду безстроково, крім суддів, які призначаються на цю посаду вперше. Судді господарських судів (як і загальних) не можуть належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої.

Судді зобов'язані (ст. 55):

- 1) своєчасно, справедливо та безсторонньо розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства;
- 2) дотримуватися правил суддівської етики;
- 3) виявляти повагу до учасників процесу;
- 4) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання;
- 5) виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції;
- 6) подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

7) систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень в суді, де він обіймає посаду;

8) звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до органів суддівського самоврядування та правоохоронних органів упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання.

Суддя притягується до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку, а саме за порушення:

- законодавства при розгляді судових справ;
- вимог, та обов'язків передбачених ЗУ „Про судоустрій та статус суддів”;

До суддів застосовуються такі дисциплінарні стягнення: догана; пониження кваліфікаційного класу.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Судді господарського суду повноваження надаються щодо вирішення господарських спорів. Суддя господарського суду обіймає посаду безстроково, крім суддів, які призначаються на цю посаду вперше. Відповідно до ЗУ „Про судоустрій та статус суддів” судді господарських судів (як і загальних) не можуть належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь - які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої. Загалом обсяг повноважень та відповідальності суддів господарського суду визначаються ГПК України, ЗУ «Про судоустрій та статус суддів».

IV. СУДДІВСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Для вирішення питань внутрішньої діяльності судів в Україні діє суддівське самоврядування – самостійне колективне вирішення зазначених питань суддями.

Суддівське самоврядування є однією з гарантій забезпечення самостійності судів і незалежності суддів. Діяльність органів суддівського

самоврядування має сприяти створенню належних організаційних та інших умов для забезпечення нормальної діяльності судів і суддів, утверджувати незалежність суду, забезпечувати захист суддів від втручання в їхню діяльність, а також підвищувати рівень роботи з кадрами у системі судів.

До питань внутрішньої діяльності судів належать питання організаційного забезпечення судів та діяльності суддів, соціальний захист суддів та їхніх сімей, а також інші питання, що безпосередньо не пов'язані із здійсненням правосуддя.

До завдань суддівського самоврядування належить вирішення питань щодо:

- 1) забезпечення організаційної єдності функціонування органів судової влади;
- 2) зміцнення незалежності судів, суддів, захист від втручання в їхню діяльність;
- 3) участі у визначенні потреб кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів та контроль за додержанням установлених нормативів такого забезпечення;
- 4) обрання суддів на адміністративні посади в судах у порядку, встановленому цим Законом;
- 5) призначення суддів Конституційного Суду України;
- 6) призначення суддів до складу Вищої ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України в порядку, встановленому законом.

Суддівське самоврядування в Україні здійснюється через:

- 1) збори суддів місцевого суду, апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду, Верховного Суду України;
- 2) Раду суддів України;
- 3) з'їзд суддів України.

Збори суддів - зібрання суддів відповідного суду, на якому вони обговорюють питання внутрішньої діяльності цього суду та приймають колективні рішення з обговорюваних питань.

Найвищим органом суддівського самоврядування є з'їзд суддів України.

З'їзд суддів України:

1) заслуховує звіти Ради суддів України про виконання завдань органів суддівського самоврядування щодо забезпечення незалежності судів і суддів, стан організаційного та фінансового забезпечення діяльності судів;

2) заслуховує інформацію Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про її діяльність, зокрема про дисциплінарну практику щодо суддів;

3) заслуховує інформацію Голови Державної судової адміністрації України про її діяльність, зокрема щодо організаційного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності органів судової влади;

4) призначає та звільняє суддів Конституційного Суду України відповідно до Конституції і законів України;

5) призначає членів Вищої ради юстиції та приймає рішення про припинення їх повноважень відповідно до Конституції і законів України;

6) призначає членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та приймає рішення про припинення їх повноважень відповідно до цього Закону;

7) звертається з пропозиціями щодо вирішення питань діяльності судів до органів державної влади та їх посадових осіб;

8) обирає Раду суддів України;

9) розглядає інші питання суддівського самоврядування відповідно до закону.

З'їзд суддів України приймає рішення, що є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування та всіх суддів.

У період між з'їздами суддів України вищим органом суддівського самоврядування є Рада суддів України.

ВИСНОВКИ З ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ:

Завданням органів суддівського самоврядування є вирішення питань внутрішньої діяльності судів. Організаційними формами суддівського самоврядування є збори суддів, конференції суддів, з'їзд суддів України, ради

суддів та їх виконавчі органи. Збори суддів – це зібрання суддів відповідного суду, на якому вони обговорюють питання внутрішньої діяльності цього суду та приймають колективне рішення з обговорюваних питань.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРИ ВИРІШЕННІ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

Правила застосування законодавства господарськими судами передбачені ст. 4 ГПК України. Згідно із цією статтею Господарський суд вирішує господарські спори на підставі Конституції України, Кодексу, інших законодавчих актів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Господарський суд не застосовує акти державних та інших органів, якщо ці акти не відповідають законодавству України.

Якщо в міжнародних договорах України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлені інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України, то застосовуються правила міжнародного договору.

Господарський суд у випадках, передбачених законом або міжнародним договором, застосовує норми права інших держав.

Господарський суд вирішує господарські спори у сфері державних закупівель з урахуванням особливостей, визначених Законом України "Про здійснення державних закупівель".

У разі відсутності законодавства, що регулює спірні відносини за участю іноземного суб'єкта підприємницької діяльності, господарський суд може застосовувати міжнародні торгові звичаї.

Забороняється відмова у розгляді справи з мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини.

Постановою Верховної Ради України від 12 вересня 1991 року "Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства

Союзу РСР” встановлено, щодо прийняття відповідних актів законодавства України на території нашої держави застосовується акти законодавства Союзу РСР з питань, які не врегульовані законодавством України, за умови, що вони не суперечать Конституції і законам України.

У разі відсутності законодавства, що регулює спірні відносини за участю іноземного суб'єкта підприємницької діяльності, господарський суд може застосовувати аналогію закону, аналогію права, та міжнародні торгові звичаї. Під аналогією закону розуміють застосування до відносин, які не врегульовані нормами права, закону, що регулює подібні відносини. При відсутності такого закону господарський суд вирішує справу, застосовуючи **міжнародні торгові звичаї або аналогією права**, тобто виходить із загальних начал і змісту законодавства. Права і обов'язки юридичних осіб можуть виникати внаслідок дій і подій, які хоч і не передбачені законом, але в силу загальних начал і змісту законодавства породжують зазначені права і обов'язки. Звідси і впливає потреба в **аналогії закону і аналогії права**, оскільки неможливо передбачити абсолютно повне правове регламентування усіх аспектів господарської діяльності юридичних осіб.

ВИСНОВКИ З П'ЯТОГО ПИТАННЯ:

Господарський суд вирішує господарські спори на підставі Конституції України, Закону України “Про господарський суд”, ГПК України, інших законодавчих актів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Господарський суд не застосовує акти державних та інших органів, якщо ці акти не відповідають чинному законодавству України. Господарський суд у випадках, передбачених законом або міжнародним договором, застосовує норми права інших держав.

VI. ЗНАЧЕННЯ ДОСУДОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ

Згідно ст. 5 ГПК України, сторони вживають заходів досудового врегулювання господарської спори у випадках, передбачених чинним законодавством, а також за домовленістю між собою, якщо це обумовлено

договором.

Досудове врегулювання спорів являє собою систему заходів, проведених організаціями, майнові права яких порушені, для безпосереднього вирішення виниклого конфлікту до звертання в господарський суд. Таке врегулювання містить у собі не тільки пред'явлення претензій і інших вимог противній стороні, але і припускає розгляд і добровільне задоволення вимог сторони, що пред'явила претензію у випадку її законності й обґрунтованості.

Значення претензійного порядку врегулювання спорів полягає в тому, що відповідачу повідомляється про наявність у його контрагента – організації або громадянина-підприємця – майнових або немайнових претензій до нього. У той же час претензійний порядок у відомій мері охороняє інтереси не тільки позивача, але і самого відповідача, оскільки він сприяє задоволенню вимог у добровільному порядку і дозволяє, таким чином, уникнути непередбачених додаткових витрат у тому випадку, якщо суперечка буде передана на розгляд господарського суду.

В даний час інститут досудового врегулювання господарських спорів, частково зберігаючись в чинному законодавстві, втрачає свою актуальність. Розроблені ще в період радянської господарської системи норми позасудового порядку вирішення господарських спорів уже не відповідають повною мірою вимогам сучасних ринкових відносин. Це обумовлено наступними обставинами:

1) з'явилася велика кількість підприємств приватною і колективною (з невеликою кількістю засновників) форм власності. Раніш заявлені в претензії майнові вимоги визначалися адміністрацією державного підприємства, оскільки крім держави інших власників – юридичних осіб не існувало. Кошти, переведені в інше підприємство або організацію для задоволення претензійних вимог, залишалися в єдиного власника. А для сучасного приватного підприємця процес ухвалення рішення про добровільне відрахування особистих коштів або коштів власників, що його утворили, є більш актуальним. Особливо це стосується невеликих підприємств, для яких незапланована виплата оборотних

коштів викликає погіршення їхнього фінансового становища. До того ж, економічно вигідніше не перераховувати для задоволення претензії кошти кредитора, а залучати їх в оборот і діставати додатковий прибуток, з частини якого потім оплачувати штраф, передбачений ст. 9 ГПК. Отже, відповідальність за необґрунтоване відмовлення задовольнити претензійні вимоги є тільки причиною занепаду досудового врегулювання спорів;

2) широкому застосуванню досудового врегулювання спорів перешкоджає криза неплатежів. Як відомо, зараз багато підприємств не можуть навіть виконати свої зобов'язання перед бюджетом, оскільки з ними не розраховуються покупці-замовники. Якщо підприємство «сидить на картотеці», про задоволення майнових претензійних вимог мова навіть не йде. Досить розповсюдженою є ситуація, коли розпорядження податкової адміністрації блокує рахунок підприємства і позбавляє останньої можливості розпорядитися коштами, задовольнивши претензійні вимоги іншої сторони; задоволення таких вимог тільки погіршує і без того складне становище суб'єкта господарювання;

3) з'явилося багато принципово нових правовідносин, для упорядкування яких застосування досудового врегулювання спорів недоцільно. Досить важко визначити коло цих правовідносин. Законодавець зробив таку спробу, вказавши в **ст. 5 ГПК перелік спорів, на які поширюються вимоги досудового врегулювання.**

ВИСНОВКИ З ШОСТОГО ПИТАННЯ:

Досудове врегулювання спорів являє собою систему заходів, проведених організаціями, майнові права яких порушені, для безпосереднього вирішення виниклого конфлікту до звертання в господарський суд.

Значення претензійного порядку врегулювання спорів полягає в тому, що відповідачу повідомляється про наявність у його контрагента — організації або громадянина-підприємця — майнових або немайнових претензій до нього.

VII. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРЕТЕНЗІЙНОЇ РОБОТИ. ЗМІСТ ПРЕТЕНЗІЙ

Претензійна робота, головною метою якої є усунення або попередження

негативного впливу на господарську діяльність з боку контрагентів, будучи заснованої на застосуванні правових норм і правильно організованої, є ефективними засобами усунення цих негативних результатів. Доти, поки не будуть усунуті причини, що негативно впливають на виконання зобов'язань одних господарюючих суб'єктів, перед іншими, буде залишатися необхідність у розгляді майнових і інших спорів між ними.

Згідно ст. 6 ГПК України, підприємства й організації, що порушили майнові права і законні інтереси інших підприємств і організацій, зобов'язані відновити їх, не очікуючи пред'явлення претензій. Підприємства й організації, чий права і законні інтереси порушені, з метою безпосереднього врегулювання спори з порушником цих прав і інтересів звертаються **до нього з письмовою претензією.**

Добровільне задоволення претензійних вимог забезпечує найбільш швидке відновлення порушених прав кредитора. У цьому укладається позитивний аспект претензійного порядку врегулювання розбіжностей. Але такий порядок врегулювання розбіжностей позитивно відображається і на сумлінному боржнику, оскільки рятує його від додаткових витрат на господарські витрати. Це теж позитивна якість досудового врегулювання взаємин сторін при порушенні зобов'язань.

Таким чином, претензія як матеріально-правова вимога одного учасника спірного правовідносини до іншого являє собою спосіб врегулювання конфлікту самими сторонами, що сперечаються, без сторонньої допомоги з боку держави в особі суду.

Отже, претензійна робота – це один зі способів захисту прав і законних інтересів підприємств. Вона дає можливість попереджати виникнення господарських спорів і усувати причини, що їх породжують.

У відповідності зі ст. 6 ГПК України, претензія повинна містити такі реквізити:

а) повне найменування і поштові реквізити заявника претензії і підприємства, організації, яким претензія пред'являється; дата пред'явлення і

номер претензії;

б) обставини, на підставі яких пред'явлена претензія; докази, що підтверджують ці обставини; посилання на відповідні нормативні акти;

в) вимоги заявника;

г) сума претензії і її розрахунок, якщо претензія підлягає грошовій оцінці; платіжні реквізити заявника претензії;

д) перелік прикладених до претензії документів, а також інших доказів.

Документи, що підтверджують вимоги заявника, додаються в оригіналах або засвідчених копіях. Документи, що мають у іншої сторони, можуть не додаватися до претензії з указівкою про це в претензії.

Претензія підписується повноважною особою підприємства, організації або їхнім представником і спрямовується адресатові замовленим або коштовним листом або вручається під розписку.

ВИСНОВКИ З СЬОМОГО ПИТАННЯ:

Добровільне задоволення претензійних вимог забезпечує найбільш швидке відновлення порушених прав кредитора. Претензія як матеріально-правова вимога одного учасника спірного правовідносини до іншого являє собою спосіб врегулювання конфлікту самими сторонами, що сперечаються, без сторонньої допомоги з боку держави в особі суду.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

Історія свідчить про можливість різних підходів до вирішення спорів між суб'єктами підприємницької діяльності. У багатьох країнах господарські спори вирішуються в рамках загальної судової системи, або за допомогою подібних їм органів, або спеціалізованими судами (наприклад, по спорах у сфері фінансових, податкових відносин). В Україні спори між господарюючими суб'єктами вирішуються професійними суддями господарських судів, паралельно цей процес проходить і в третейських судах. В результаті розгляду питань студенти зясували види господарських судів, їх загальну компетенцію, права та обов'язки суддів, гарантії їх діяльності, внутрішню будову господарського суду; досудове врегулювання спорів господарюючих суб'єктів здійснюється в процесі претензійної роботи, тощо.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ:

В результаті вивчення цієї теми студент повинен знати систему господарських судів в Україні, принципи їх діяльності, склад господарських судів, правовий статус судді господарського суду, систему суддівського самоврядування, місце і роль третейських судів в системі судочинства, організацію претензійної роботи, її завдання.

Вивчення цієї теми передбачає набуття вмінь складати процесуальні документи, пов'язані з досудовим врегулюванням господарських спорів.

Перелік процесуальних та службових документів, які складаються під час вивчення теми

- претензія щодо невиконання договірних зобов'язань;
- відповідь на претензію.

ТЕМА № 3. ПІДВІДОМЧІСТЬ ТА ПІДСУДНІСТЬ СПРАВ ГОСПОДАРЬСЬКИМ СУДАМ. УЧАСНИКИ ГОСПОДАРЬСЬКОГО СУДОВОГО ПРОЦЕСУ (2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

Вступ

I. Підвідомчість справ господарським судам.

II. Підсудність справ господарським судам.

III. Склад учасників господарського процесу.

IV. Сторони в господарському процесі.

V. Треті особи в господарському процесі.

VI. Прокурор в господарському процесі.

VII. Правове положення інших учасників господарського процесу.

VIII. Представництво осіб, які приймають участь у справі.

Висновки з теми

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06. 11. 1991 № 1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради України, 11. 02. 1992, № 6, ст. 56

2. Закон України «Про судоустрій та статус суддів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2453-17/page5>
3. Лист Верховного суду України від 20. 07. 95 р. № 01-8/518а „Щодо визначення підвідомчості цивільних справ та господарських спорів” Конституція України від 28. 06. 1996 № 254к/96-ВР// Відомості Верховної Ради України, 23. 07. 1996, № 30, ст. 141
4. Лист Верховного суду України від 20. 07. 95 р. № 01-8/518а „Щодо визначення підвідомчості цивільних справ та господарських спорів”
5. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням конкурентного законодавства: Оглядовий лист Вищого господарського суду від 21. 08. 2007 № 01-8/741// Публікації: Бізнес-Бухгалтерія-Право. Податки. Консультації, 08. 10. 2007, № 41, стор. 44; Бізнес: законодавство та практика, 2007 р. , № 16, стор. 31; Податки та бухгалтерський облік, 08. 10. 2007, № 81, стор. 15
6. Про деякі питання судової практики застосування Статуту залізниць України, інших норм транспортного законодавства: Оглядовий лист Вищого господарського суду від 29. 11. 2007 № 01-8/917// Бізнес-Бухгалтерія-Право. Податки. Консультації, 28. 01. 2008, № 4, стор. 25; Бізнес: законодавство та практика, 2008р. , № 2, стор. 5; Вісник господарського судочинства, Січень 2008 р. , № 1, стор. 43
7. Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності: оглядовий Лист Вищого господарського суду від 14. 12. 2007 № 01-8/974// Бізнес: законодавство та практика, 2008 р. , № 2, стор. 40; Вісник господарського судочинства, Січень 2008 р. , № 1, стор. 84
8. Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин: Рекомендації Вищого господарського суду від 28. 12. 2007 № 04-5/14 // Бізнес-Бухгалтерія-Право. Податки. Консультації, 11. 02. 2008, № 6, стор. 25; Вісник господарського судочинства, Січень 2008 р. , № 1, стор. 22
9. Роз'яснення ВГСУ від 29. 02. 96р. № 02-5/109 «Про деякі питання, що виникають при застосуванні Закону «Про свободу совісті та релігійних організацій».
10. Беяневич В. Е. Господарський процесуальний кодекс України: (із змінами і допов. Станом на 22 верес. 2005 р.): Наук. -практ. комент. – К. : Видавництво «Юстініан», 2006. – 672 с.

11. Чернадчук В. Д. , Сухонос В. В. , Нагребельний В. П. та ін. Господарське процесуальне право України: Підручник / В. Д. Чернадчук, В. В. Сухонос, В. П. Нагребельний, Д. М. Лук'янець; За заг. Ред. к. ю. н. В. Д. Чернадчука. – Суми ВТД «Університетська книга», 2006. – 331 с.

12. Шелухін М. Л. Зубатенко О. М. Господарське процесуальне право: Навч. посібник у схемах. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 264 с.

13. Роз'яснення Вищого господарського суду України №02-5/492 від 28. 07. 94 „Про участь в господарському процесі відокремлених підрозділів юридичних осіб”.

14. Роз'яснення Вищого господарського суду України N 04-5/608 від 31. 05. 2002 „Про деякі питання практики розгляду справ за участю іноземних підприємств і організацій”

15. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року N 4038-ХІІ // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1994, N 28, ст. 232

16. Роз'яснення Вищого господарського суду України N 04-5/570 від 22. 05. 2002 „Про деякі питання участі прокурора у розгляді справ, підвідомчих господарським судам”

17. Роз'яснення Вищого господарського суду України N 02-5/424 від 11. 11. 98 „Про деякі питання практики призначення судової експертизи”

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Висвітлення та роз'яснення студентам основного змісту та значення підвідомчості, підсудності справ господарським судам та досудового (претензійного) врегулювання спорів; розгляд складу учасників господарського процесу, визначення правового статусу сторін в господарському процесі, третіх, прокурора, інших учасників та їх представників

ВСТУП

Ефективний захист порушених майнових та немайнових інтересів суб'єктів господарювання починається з правильного визначення підвідомчості та підсудності справ господарським судам. Чітке застосування правил нормативно-правових актів та роз'яснень Вищого господарського суду України щодо порядку та особливостей визначення державного органу, що уповноважений розглядати той чи інший спір між підприємствами, установами, організаціями чи підприємцями зекономить час та кошти позивачів і водночас сприятиме зменшенню навантаження на систему

спеціальних судів. Оскільки первинними нормами щодо регулювання господарської діяльності є положення цивільного кодексу, то найбільший клопіт викликають справи, де слід визначитись яким судам вона підвідомча: судам загальної юрисдикції чи господарським судам.

Учасники господарського процесу – це суб'єкти, дії яких можуть сприяти правильному і швидкому розгляду спору, захисту прав і інтересів, що охороняються законом, суб'єктів господарювання. За змістом господарського процесуального права особами, які беруть участь у справі, вважаються ті учасники процесу, що безпосередньо зацікавлені в результаті розгляду справи, беруть участь у процесі від свого імені, здатні впливати на його перебіг, оскільки наділені комплексом прав, які надають їм таку можливість. Деякі автори визначають учасників як таких осіб, що мають у справі юридичну зацікавленість і в силу зазначеного наділені правом впливати на рух господарського процесу. їхній інтерес у процесі може бути спрямований на захист своїх прав чи охоронюваних законом інтересів або на захист прав і охоронюваних законом інтересів інших осіб у передбачених законом випадках. За цим критерієм виділяють матеріально-правовий інтерес та суспільний інтерес (державний, службовий, функціональний).

I. ПІДВІДОМЧІСТЬ СПРАВ ГОСПОДАРСЬКИМ СУДАМ

Підвідомчість – це встановлена законом сукупність повноважень господарських судів по розгляду і вирішенню справ, віднесених до їхньої компетенції.

Підвідомчість справ господарським судам встановлюється в ст. 12 ГПК України.

У відповідності зі ст. 26 ЦПК, при з'єднанні декількох пов'язаних між собою вимог, одні з яких підвідомчі суду, а інші – господарському суду, усі вимоги підлягають розгляду в суді, незалежно від статусу учасників спору.

Таким чином, критеріями, що визначають підвідомчість справ господарському суду, є:

- 1) характер спірного правовідношення;
- 2) суб'єктний склад учасників суперечки.

До числа **суб'єктів спорів**, що розглядаються господарськими судами, відносяться наступні:

1) юридичні особи, тобто організації, створені і зареєстровані у встановленому законом порядку (ст. 80 ГК);

2) громадяни, що здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи й у встановленому порядку придбали статус суб'єкта підприємницької діяльності;

3) у випадках, передбачених законодавчими актами України, у господарський суд мають право також звертатися державні й інші органи, громадяни, що не є суб'єктами підприємницької діяльності;

4) держава Україна, коли вона виступає як учасника відносин цивільного обороту;

5) державні органи, органи місцевого самоврядування, прокурор, коли їм надане право брати участь у господарському процесі з метою захисту майнових інтересів держави й органів, що представляються ними;

6) іноземні організації, організації з іноземними інвестиціями, міжнародні організації, іноземні громадяни, особи без громадянства, що здійснюють підприємницьку діяльність.

Види підвідомчості справ господарським судам. У залежності від того, чи відносить закон вирішення визначеної категорії справ до ведення винятково яких-небудь одних органів або декількох різних органів, підвідомчість підрозділяється на **виняткову і множинну**. Так, справи про банкрутство віднесені до виняткової підвідомчості господарських судів. Отже, у їхньому відношенні установа виняткова підвідомчість.

Майнові спори між громадянами і між організаціями, а також між громадянами й організаціями мають множинну підвідомчість, тому що можуть вирішуватись як державними (загальної юрисдикції, господарським), так і третейськими судами. **Множинна підвідомчість у залежності від способу вибору з декількох юрисдикційних органів, яким справа підвідомча за законом, може підрозділятися на договірну, імперативну і альтернативну.**

Договірною є підвідомчість, обумовлена взаємною угодою сторін.

Імперативною називається підвідомчість, при якій справа розглядається декількома юрисдикційними органами у визначеній законом послідовності. Наприклад, установлений законом для окремих категорій спорів порядок досудового врегулювання.

Альтернативною називають підвідомчість на вибір особи, що шукає захисту своїх прав. Відповідно до традиційно прийнятого трактування правил альтернативної підвідомчості зацікавлена в вирішенні спора особа вправі за своїм розсудом звернутися до кожного з органів, названих у законі. Такий вибір звичайно був між судом або органом адміністративної юрисдикції. Однак по діючому законодавству зацікавлена особа, звернувшись за вирішенням спору в несудовому порядку відповідно до правил альтернативної підвідомчості, не позбавляється права на звернення до суду.

Основні категорії справ, підвідомчих господарським судам. У ст. 12 ГПК України утримується перелік справ, підвідомчих господарському суду:

1) справи по спорах, що виникають при укладенні, зміні, розірванні і виконанні господарських договорів і за іншими підставами, а також по спорах про визнання недійсними актів по підставах, зазначених у законодавстві;

2) справи про банкрутство;

3) справи по заявах органів Антимонопольного комітету України, Рахункової палати — з питань, віднесених законодавчими актами до їхньої компетенції.

Даний перелік не є вичерпним, тому що господарському суду підвідомчі й інші господарські суперечки, що задовольняють загальним критеріям підвідомчості.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ

Підвідомчість — це встановлена законом сукупність повноважень господарських судів по розгляду і вирішенню справ, віднесених до їхньої компетенції.

Критеріями, що визначають підвідомчість справ господарському судові, є:

- 1) характер спірного правовідношення;
- 2) суб'єктний склад учасників суперечки.

У залежності від того, чи відносить закон вирішення визначеної категорії справ до ведення винятково яких-небудь одних органів або декількох різних органів, підвідомчість підрозділяється на виняткову і множинну.

Імперативної називається підвідомчість, при якій справа розглядається декількома юрисдикційними органами у визначеній законом послідовності. Альтернативної називають підвідомчість на вибір особи, що шукає захисту своїх прав.

II. ПІДСУДНІСТЬ СПРАВ ГОСПОДАРЬСЬКИМ СУДАМ

Підсудність – віднесення підвідомчого господарським судам юридичної справи до ведення визначеного господарського суду.

На відміну від підвідомчості, за допомогою якої розмежовуються повноваження на вирішення юридичних справ між різними юрисдикційними органами, підсудність розмежовує компетенцію в тій же області, але між різними судами. У залежності від роду справ і від території, на якій діє той або інший суд, прийнято розрізняти підсудність **родову, або предметну, і територіальну, або просторову (місцеву).**

Родова підсудність справ допомагає визначити, суд якого рівня системи господарських судів повинний прийняти конкретну справу до свого провадження як суд першої інстанції в залежності від предмета суперечки. Загальне правило родової підсудності справ говорить, що всі справи, підвідомчі господарським судам, підсудні місцевим господарським судам (ст. 13 ГПК).

Територіальною іменується підсудність справи судові в залежності від території, на яку поширюється юрисдикція даного суду. З її допомогою розмежовується компенсація однорідних судів (однієї ланки судової системи).

Як правило, територіальна підсудність підрозділяється на 1) загальну, 2) альтернативну (на вибір позивача), 3) виняткову і 4) підсудність по зв'язку справ.

Загальна підсудність визначається місцезнаходженням відповідача. Так, згідно ст. 15 ГПК, справи по спорах, що виникає при укладенні, зміні і розірванні господарських договорів, справи по спорах про визнання договорів недійсними розглядаються господарським судом по місцезнаходженню сторони, зобов'язаної за договором здійснювати на користь іншої сторони визначені дії, як то: передати майно, виконати роботу, зробити послуги, сплатити гроші і т.п.

Справи по спорах, що виникають при виконанні господарських договорів і за іншими підставами, а також справи про визнання недійсними актів розглядаються господарським судом по місцезнаходженню відповідача.

Справи про банкрутство розглядаються господарським судом по місцезнаходженню боржника.

Альтернативною вважається підсудність, при якій справа може розглядатися одним з декількох зазначених у законі судів на вибір позивача.

Справи по спорах при участі декількох відповідачів розглядаються господарським судом по місцезнаходженню одного з відповідачів на вибір позивача.

Винятковою є підсудність, що допускає розгляд визначених категорій справ лише судами, точно зазначеними в законі:

1) віднесені до підсудності господарського суду справи по спорах, що виникає з договору перевезення, у яких одним з відповідачів є орган транспорту, розглядаються господарським судом по місцезнаходженню цього органа (перевізника);

2) справи по спорах про порушення майнових прав інтелектуальної власності розглядаються господарським судом по місцю здійснення порушення;

3) справи по спорах про право власності на майно, або про витребування майна з чужого незаконного володіння, або про усунення перешкод у користуванні майном розглядаються господарським судом за місцем перебування майна;

4) справи по спорах, у яких відповідачем є вищий або центральний орган виконавчої влади, Національний банк України, Рахункова палата, Верховна Рада Автономної Республіки Крим або Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київський і Севастопольський міські ради або обласні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації, а також справи, матеріали яких містять державну таємницю, розглядаються господарським судом міста Києва (ст. 16 ГПК)

Незважаючи на відсутність прямого встановлення в господарському процесуальному законі, як особливого виду територіальної підсудності може бути виділена *підсудність по зв'язку справ*.

Цивільне процесуальне законодавство виділяє такий вид підсудності, однак у літературі по цивільному процесу обґрунтовано критикується віднесення до справ такої підсудності позову, пред'явленого до декількох відповідачів, що проживають або знаходиться в різних місцях, а також зустрічних позовів, що незалежно від їхньої підсудності пред'являються в суд по місцю розгляду первісного позову. У розглянутих ситуаціях можливість вибору надана позивачеві або відповідачеві, отже, це окремі випадки підсудності на вибір зацікавленої сторони.

Отже, підсудність по зв'язку справ припустима, наприклад, у випадку вступу в справу третьої особи, що заявляє самостійні вимоги на предмет суперечки. За змістом ст. 26 ХПК, позови третіх осіб, що заявляють самостійні вимоги на предмет суперечки, підсудні судові, що вирішує справи, в які вступає третя особа.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Підсудність – віднесення підвідомчого господарським судам юридичної справи до ведення визначеного господарського суду.

У залежності від роду справ і від території, на якій діє той або інший суд, прийнято розрізняти підсудність родову, або предметну, і територіальну, або просторову (місцеву).

Родова підсудність справ допомагає визначити, суд якого рівня системи

господарських судів повинний прийняти конкретну справу до свого провадження як суд першої інстанції в залежності від предмета суперечки.

Територіальною іменується підсудність справи судові в залежності від території, на яку поширюється юрисдикція даного суду.

Загальна підсудність визначається місцезнаходженням відповідача.

Альтернативною вважається підсудність, при якій справа може розглядатися одним з декількох зазначених у законі судів на вибір позивача.

Справи по спорах при участі декількох відповідачів розглядаються господарським судом по місцезнаходженню одного з відповідачів на вибір позивача.

Виняткової є підсудність, що допускає розгляд визначених категорій справ лише судами, точно зазначеними в законі:

Підсудність по зв'язку справ припустима, наприклад, у випадку вступу в справу третьої особи, що заявляє самостійні вимоги на предмет суперечки.

ІІІ. СКЛАД УЧАСНИКІВ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ.

Учасники господарського процесу мають юридичний інтерес у справі і в силу цього наділені правом впливати на рух господарського процесу. Їх інтерес до процесу може бути направлений на захист своїх прав або охоронюваних законом інтересів інших осіб в передбачених законом випадках. За цією ознакою розрізняють матеріально-правовий інтерес і інтерес суспільний (державний, службовий, функціональний).

Виходячи з правового статусу, усіх учасників господарського процесу можна поділити на відповідні групи:

1. Господарський суд, який безпосередньо вирішує конкретну справу;
2. Особи, які приймають участь у справі – сторони, треті особи, прокурор, державні органи;
3. Особи, які сприяють здійсненню правосуддя – свідки, експерти, перекладачі, представники.

Загальна засада участі в господарському процесі для усіх осіб, які приймають участь у справі, – **наявність господарської процесуальної**

правосуб'єктності.

Норми господарського процесуального права чітко встановлюють правові гарантії і правове положення кожного з учасників господарського процесу, їх процесуальні права і обов'язки. Склад учасників обумовлений завданнями господарського судочинства.

Головним і обов'язковим учасником господарського процесу є господарський суд який здійснює судову владу. Тільки господарський суд може розглядати і вирішувати спір про право, підвідомчий господарському суду, і тільки рішення господарського суду є обов'язковим до виконання усіма організаціями, громадянами-підприємцями і посадовими особами на території України.

Згідно ст. 19 ГПК України суддею є посадова особа господарського суду. Процесуальний статус судді визначається Законом України „Про судоустрій” і Господарським процесуальним кодексом.

Суддя у господарському процесі користується усіма необхідними правами по виявленню дійсних обставин справи, встановленню прав і обов'язків сторін, які витікають із спірного правовідношення.

Закон передбачає (ст. 20 ГПК) можливість відводу судді господарського суду, що є однією з гарантій об'єктивного і безпристрасного розгляду справ. Суддя не може приймати участь в розгляді справи і підлягає відводу (самовідводу), якщо він є родичем осіб, які беруть участь в судовому процесі, або буде встановлено інші обставини, що викликають сумнів у його неупередженості. Суддя, який брав участь в розгляді справи, не може брати участі в новому розгляді справи у разі скасування рішення, ухвали, прийнятої за його участю.

При наявності зазначених підстав суддя повинен заявити самовідвід. З цих же підстав відвід судді можуть заявити сторони та прокурор, який бере участь в судовому процесі.

Відвід повинен бути мотивованим, заявлятися у письмовій формі до початку вирішення спору. Заявляти відвід після цього можна лише у разі, якщо

про підставу відводу сторона чи прокурор дізналися після початку розгляду справи по суті.

Питання про відвід судді вирішується головою господарського суду або заступником голови господарського суду, а про відвід заступника голови – головою господарського суду, який виносить з цього приводу ухвалу в триденний строк з дня надходження заяви. Якщо голова господарського суду прийняв справу до свого провадження, питання про його відвід вирішується президією Вищого господарського суду України в триденний строк з дня надходження заяви про відвід.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Учасники господарського процесу – це ті суб'єкти, чії дії можуть сприяти вірному і швидкому розглядові спору, захисту прав і охоронюваних законом інтересів господарюючих суб'єктів.

IV. СТОРОНИ В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ.

Сторонами в судовому процесі можуть бути підприємства, установи, організації, інші юридичні особи, у тому числі іноземні, громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності.

Господарському суду підвідомчі справи за участю організацій, які не є юридичними особами. Так, представництва і філії, відокремлені підрозділи юридичної особи, які розташовані поза місцем її знаходження, не є юридичними особами. Їм надається майно юридичною особою, що їх створила, і вони діють на підставі затверджених ними положень. Керівники представництв і філій призначаються юридичною особою і діють на підставі її довіреності (доручення). Цьому при наявності повноважень відокремлені підрозділи юридичних осіб можуть виступати в господарському суді у якості позивача або відповідача в інтересах юридичної особи і від його імені (Роз'яснення Вищого господарського суду України №02-5/492 від 28. 07. 94

„Про участь в господарському процесі відокремлених підрозділів юридичних осіб”).

Сторони зобов'язані добросовісно користуватися належними їм процесуальними правами, виявляти взаємну повагу до прав і охоронюваних законом інтересів другої сторони, вживати заходів до всебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх обставин справи.

Позивач вправі до прийняття рішення по справі змінити підставу або предмет позову, збільшити розмір позовних вимог за умови дотримання встановленого порядку досудового врегулювання спору у випадках, передбачених статтею 5 ГПК України, відмовитись від позову або змінити розмір позовних вимог.

Відповідач має право визнати позов повністю або частково. Господарський суд не приймає відмови від позову, зменшення розміру позовних вимог, визнання позову відповідачем, якщо ці дії суперечать законодавству або порушують чий-небудь права і охоронювані законом інтереси (ст. 22 ГПК України).

Сторони можуть закінчити справу мировою угодою улюбій інстанції.

Мирова угода сторін оформлюється в письмовій формі і затверджується господарським судом, про що виноситься ухвала, в якій вказується про припинення провадження у справі (п. 7 ст. 80 ГПК України).

Процесуальна співучасть. Позов може бути подано кількома позивачами чи до кількох відповідачів. Кожний з позивачів або відповідачів щодо іншої сторони виступає в судовому процесі самостійно (ст. 23 ГПК України). У цьому випадку усі правила про види співучасті і її класифікація (**активна, пасивна і змішана, факультативна і обов'язкова**), вироблене в цивільному процесуальному праві, цілком застосовувані і до господарського процесу.

Співучасники іменуються або співпозивачами (якщо вони виступають на стороні позивача), або співвідповідачами (на стороні відповідача). Вони наділяються рівними процесуальними правами і несуть однакові процесуальні

обов'язки, перелічені у ст. 22 і інших статтях ГПК.

Заміна неналежної сторони. Господарський суд, встановивши до прийняття рішення, що позов подано не до тієї особи, яка повинна відповідати за позовом, може за згодою позивача, не припиняючи провадження у справі, допустити заміну первісного відповідача належним відповідачем.

Про залучення іншого відповідача чи заміну неналежного відповідача виноситься ухвала, і розгляд справи починається заново.

Процесуальне правонаступництво. У випадку вибуття однієї із сторін в спірному або встановленому рішенні господарського суду правовідношенні внаслідок реорганізації підприємства або організації господарський суд здійснює заміну цієї сторони її правонаступником, вказуючи про це у рішенні або ухвалі. Усі дії, вчинені в процесі до вступу правонаступника, є обов'язковими для нього в такій же мірі, в якій вони були б обов'язковими для особи, яку він замінив (ст. 25 ГПК України).

Правонаступництво в господарському процесі ґрунтується на правонаступництві в цивільному праві.

Процесуальне правонаступництво підпорядковується певним правилам, порядок його здійснення регулюється законом. **Правонаступництво можливе влюбій стадії господарського процесу.**

Для допуску у справу правонаступника необхідно пред'явити суду докази правонаступництва, тобто докази, які засвідчують про правонаступництво в матеріальному правонаступництві. **Поновлюючи провадження у справі, суд виносить ухвалу.**

На період до вступу у справу правонаступника у разі смерті громадянина-підприємця господарський суд повинен зупинити провадження у справі, а при реорганізації юридичної особи – рішення питання про зупинення провадження по справі залежить від господарського суду.

Коли правонаступництво у матеріальному праві настає у відношенні до декількох осіб, то вступ кожного з них у процес залежить від волі кожного з тих, кого суд зобов'язаний сповістити про процес.

ВИСНОВКИ З ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ:

Сторонами в господарському процесі є позивач і відповідач.

Позивачами є підприємства та організації, що подали позов або в інтересах яких подано позов про захист порушеного чи оспорюваного права або охоронюваного законом інтересу.

Відповідачами є підприємства та організації, яким пред'явлено позовну вимогу.

V. ТРЕТІ ОСОБИ В ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ.

Крім позивача і відповідача в господарському процесі можуть приймати участь треті особи. **Господарське законодавство передбачає два види третіх осіб: які заявляють самостійні вимоги на предмет спору і які не заявляють самостійних вимог на предмет спору.**

У відповідності з ст. 26 ГПК України треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, можуть вступити у справу до прийняття рішення господарським судом, подавши позов до однієї або двох сторін.

Критерієм допуску третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги в господарський процес є правовий зв'язок з спірним матеріальним право відношенням, з предметом спору.

Треті особи з самостійними вимогами вступають в господарський процес тільки з власної ініціативи. Господарський суд сповіщає зацікавлену особу про процес.

Господарський суд має право відмовити зацікавленій особі до вступу в уже початий господарський процес у якості третьої особи, якщо буде вважати, що його вимоги не спрямовані на предмет спору.

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, користуються усіма правами і несуть усі обов'язки позивача. Цьому вони повинні звернутися в господарський суд з дотриманням правил підсудності, правил оформлення і подачі позовної заяви, сплатити Судовий збір. Кількість третіх осіб з самостійними вимогами на предмет спору може бути самим різним

і залежить від числа осіб, які претендують на предмет спору.

За третьою особою, що не вступила у процес, яка має самостійні вимоги, зберігається право на пред'явлення позову в окремому процесі.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, можуть вступити у справу на стороні позивача або відповідача до прийняття рішення господарським судом, якщо рішення з господарського спору може вплинути на їх права або обов'язки щодо однієї з сторін. Їх може бути залучено до участі у справі також за клопотанням сторін, прокурора або з ініціативи господарського суду (ст. 27 ГПК України).

Залучені або вступивши у справу за своєю ініціативою треті особи, які не заявляють самостійних вимог, мають наступні ознаки:

- а) не заявляють позовних вимог;
- б) вступають у процес на стороні позивача або відповідача в силу матеріально правового зв'язку з тією особою, на стороні якого третя особа виступає;
- в) захищають особисті інтереси, оскільки рішення по справі може вплинути на їх права та обов'язки.

Необхідність участі третіх осіб без самостійних вимог в господарському процесі, пов'язана з захистом їх матеріальних справ і законних інтересів, може бути викликана самими різними фактичними обставинами:

- 1) необхідністю захисту від можливої наступної регресної вимоги;
- 2) коли відбулося на користь однієї організації (третьої особи) рішення державного або іншого органу (відповідача) порушило права або законні інтереси іншої організації (позивача), і ін.

Найбільш наглядним випадком участі третіх осіб без самостійних вимог у процесі є забезпечення права регресу однією із сторін до третьої особи. Наприклад, при розгляді спору за позовом до генерального підрядчика про стягнення збитків (у договорі підряду на капітальне будівництво) в якості третьої особи без самостійних вимог може виступати субпідрядник.

Питання про допуск або залучення третіх осіб до участі у справі

вирішується судом, який виніс по цьому приводу ухвалу.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог, користуються процесуальними правами і несуть процесуальні обов'язки сторін, крім права 1) на зміну підстави і предмета позову, 2) збільшення чи зменшення розміру позовних вимог, а також 3) на відмову від позову або визнання позову.

ВИСНОВКИ З П'ЯТОГО ПИТАННЯ:

Господарське законодавство передбачає два види третіх осіб: які заявлять самостійні вимоги на предмет спору і які не заявляють самостійних вимог на предмет спору. Треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, користуються усіма правами і несуть усі обов'язки позивача

Залучені або вступивши у справу за своєю ініціативою треті особи, які не заявляють самостійних вимог, мають наступні ознаки:

- а) не заявляють позовних вимог;
- б) вступають у процес на стороні позивача або відповідача в силу матеріально правового зв'язку з тією особою, на стороні якого третя особа виступає;
- в) захищають особисті інтереси, оскільки рішення по справі може вплинути на їх права та обов'язки.

VI. ПРОКУРОР В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ.

Прокурор – особистий суб'єкт господарського процесу. У відповідності з ст. 121 Конституції України саме на прокуратуру полягається представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом.

Приводом для представництва прокуратурою інтересів громадян і організацій в господарському суді може бути:

- 1) звернення громадян, юридичних, посадових осіб,
- 2) відомості в засобах масової інформації, а також
- 3) виявлення безпосередньо прокурором порушень інтересів, які охороняються законом, а також
- 4) випадки, коли таке представництво визнає необхідним суд.

Прокурор входить у склад осіб, які приймають участь у справі (ст. 18 ГПК України). Але по процесуальному положенню прокурор відрізняється від інших осіб, які приймають участь у справі. **Незалежно від форм участі в процесі прокурор завжди займає самостійне положення, і це визначається наступним:**

1. представництво прокурора обумовлюється безпосередньо Конституцією

України, тоді як представництво інших видів виникає по інших обставинах: довіреності, адміністративні акти, закон;

2. представництво прокурора встановлено законодавцем з метою посилення гарантій захисту конституційних інтересів громадян або держави в порядку господарського судочинства;

3. інтерес до процесу у прокурора завжди має не особистий, а службовий, державний характер, інший чим у сторін і третіх осіб. Отже, представництво прокурора – самостійна форма державної діяльності;

4. наявність у прокурора інтересу до розгляду справи. Цей інтерес визначається інтересами тих осіб, які беруть участь у справі, від імені і в захист яких прокурор здійснює свою діяльність;

5. як представник інтересів держави або громадянина прокурор реалізує надані йому права і покладені на нього обов'язки у рамках процесуального законодавства і одночасно допомагає реалізувати їх іншим суб'єктам правовідносин;

6. у процесі порушення справи або участі в ньому прокурор не може бути відсторонений або замінений сторонами, він залишається виразником інтересів держави.

Таким чином, крім прав, які надані прокурору як особі, яка приймає участь у справі, йому надаються повноваження, яких немає у інших осіб.

Згідно з ст. 29 ГПК України прокурор може вступити у справу на будь – якій стадії розгляду справи для представництва інтересів громадянина або держави, подати апеляційне, касаційне подання, а також подання про перегляд

рішення за ново виявленими обставинами. **З цією метою прокурор може звернутися до господарського суду з позовом в інтересах держави або громадянина.**

Прокурор самостійно визначає, в чому полягає порушення інтересів держави та обґрунтовує необхідність їх захисту, а також вказує орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах

У разі прийняття господарським судом позовної заяви, поданої прокурором в інтересах держави в особі органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, зазначений орган набуває статусу позивача.

Про свою участь у вже порушеній справі прокурор повідомляє господарський суд письмово, а в судовому засіданні – також і усно.

Прокурор, що подав позовну заяву, несе обов'язки і користується правами позивача, крім права на укладення мирової угоди.

Відмова прокурора від поданого ним позову не позбавляє позивача права вимагати вирішення спору по суті.

Відмова позивача від позову, поданого прокурором в інтересах держави, не позбавляє прокурора права підтримувати позов і вимагати вирішення спору по суті.

Участь прокурора в господарському процесі, в першу чергу у вигляді звернення в суд з позовом, є специфічною формою державного впливу на додержання законності в господарській діяльності. Це форма у значно більшій мірі відповідає принципам правової державності і ринкової економіки, ніж традиційні засоби „загальнонаглядового” прокурорського реагування, більш характерні для адміністративної системи управління.

ВИСНОВКИ З ШОСТОГО ПИТАННЯ

Аналіз пред'явлення і підтримання прокурором позовів в господарських судах показує, що право звернення з позовними заявами активно використовується багатьма прокурорами як ефективний засіб реального усунення порушень законності в економічній сфері, відшкодування нанесених правопорушеннями матеріальних

збитків, захисту суспільних і державних інтересів, включаючи права і законні інтереси організацій і громадян – підприємців.

VI. ПРАВОВЕ ПОЛОЖЕННЯ ІНШИХ УЧАСНИКІВ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ.

Окрім осіб, які приймають участь у справі, в господарському процесі можуть приймати участь 1) посадові особи підприємств, установ, організацій, інших державних органів, а також 2) експерти, 3) перекладачі та 4) представники. Їх роль і можливості в процесі різні, але усі вони сприяють розгляду справи.

Згідно з ст. 30 ГПК України в судовому процесі можуть брати участь посадові особи та інші працівники підприємств, установ, організацій, державних та інших органів, коли їх викликано для дачі пояснень з питань, що виникають під час розгляду справи.

Зазначені особи зобов'язані з'явитися до господарського суду на його виклик, сповістити про відомі їм відомості та обставини у справі, подати на вимогу господарського суду пояснення в письмовій формі.

Слід звернути увагу, що господарське процесуальне законодавство не передбачає такої форми участі вказаних осіб, як дача висновків.

Для роз'яснення виникаючих при розгляді справи питань, потребуючих спеціальних знань, господарський суд за клопотанням особи, яка приймає участь у справі, призначає експертизу.

Експерт – це особа, яка має спеціальні знання у будь – якій галузі науки, техніки, мистецтва та ін. Права, обов'язки і відповідальність судового експерта визначаються ГПК України і Законом України „Про судову експертизу”.

Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, а також у випадках і на умовах, визначених вказаним Законом, судові експерти, які не є працівниками зазначених установ.

До державних спеціалізованих установ належать:

- 1) науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України;
- 2) науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України;
- 3) експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України.

Не можуть залучатися до виконання обов'язків судового експерта особи, визнані у встановленому законом порядку недієздатними, а також особи, які мають судимість.

Особа або орган, які призначили судову експертизу, можуть доручити її проведення тим судовим експертам, яких внесено до державного Реєстру атестованих судових експертів, а у випадках, передбачених законодавством – іншим фахівцям з відповідних галузей знань.

У відповідності з ст. 31 ГПК України судовий експерт зобов'язаний за ухвалою господарського суду з'явитись на його виклик і дати можливий висновок щодо поставлених йому питань. Висновок робиться у письмовій формі, і копія його надається сторонам (ст. 42 ГПК України).

Судовий експерт, оскільки це необхідно для дачі висновку, має право 1) знайомитися з матеріалами справи, 2) брати участь в огляді та дослідженні доказів, 3) просити господарський суд про надання йому додаткових матеріалів.

Судовий експерт має право відмовитись від дачі висновку, якщо 1) поданих йому матеріалів недостатньо або якщо він не має 2) необхідних знань для виконання покладеного на нього обов'язку.

Згідно з ст. 13 Закону України „Про судоустрій України ” **судочинство в Україні ведеться на українській мові або на мові більшості населення даної місцевості.** Особам, які приймають участь у справі, які не володіють мовою, на якій ведеться судочинство, **забезпечується право повного ознайомлення з матеріалами справи, участь в судових діях через перекладача і право виступати в суді на рідній мові.**

Перекладачем є особа, яка володіє мовами, знання яких необхідне для перекладу, і призначено судом для участі в господарському процесі.

Перекладач зобов'язаний з'явитися по виклику суду і в повному обсязі, вірно і своєчасно здійснювати переклад письмових доказів і усних пояснень усіх учасників процесу. При цьому перекладач вправі задавати присутнім при перекладі особам питання для уточнення перекладу.

Перекладач підлягає відхиленню у тих же випадках, що й експерт. Крім того, експерт і перекладач при наявності у них підстав для відхилення зобов'язані заявити самовідвід. Перекладач несе кримінальну відповідальність у разі за відомо невірною прикладу.

ВИСНОВКИ З СЬОМОГО ПИТАННЯ

В господарському процесі можуть приймати участь 1) посадові особи підприємств, установ, організацій, інших державних органів, а також 2) експерти, 3) перекладачі та 4) представники.

Експерт – це особа, яка має спеціальні знання у будь – якій галузі науки, техніки, мистецтва та ін.

Перекладачем є особа, яка володіє мовами, знання яких необхідне для перекладу, і призначено судом для участі в господарському процесі.

VIII. ПРЕДСТАВНИЦТВО ОСІБ, ЯКІ ПРИЙМАЮТЬ УЧАСТЬ У СПРАВІ.

Стаття 28 ГПК України передбачає, що справи юридичних осіб в господарському суді ведуть їх органи, діючі в межах повноважень, наданих їм законодавством і установчими документами, через свого представника.

Діяльність представника в господарському процесі складається з юридичних дій, здійснюваних від імені і в інтересах представляємої особи (сторони або треті особи), внаслідок чого безпосередньо у останнього виникають права і обов'язки.

Процесуальне представництво виникає з моменту порушення справи в

суді і характеризується наступними рисами:

1. представник виступає від імені представляємої особи;
2. представник здійснює права і обов'язки особи, яку він представляє і в результаті своїх дій створює права і обов'язки для особи, яку представляє;
3. представник діє в інтересах особи, яку він представляє;
4. правова позиція представника не може протирічити правовій позиції особи, яку він представляє;
5. представник діє в обсязі повноважень, наданих йому у відповідності з законом і договором.

Судове представництво допускається на усіх стадіях і по усіх видах господарського судочинства.

Види представництва. У залежності від підстав виникнення представництва може бути: **законним і добровільним.**

Законне представництво виникає у силу строго визначених юридичних фактів, які лежать в його основі, законне представництво можна поділити на три підвиди:

- а) представництво фізичних осіб в силу факту батьківських відносин;
- б) представництво фізичних осіб на підставі адміністративного акту;
- в) представництво юридичних осіб на підставі прямої вказівки спеціального законодавства.

Добровільне представництво виникає тільки по волі громадянина, юридичної особи і при згоді представника захищати інтереси в суді. У залежності від характеру взаємовідносин між особою, інтереси якої представляють, і представником можна виділити:

1. договірне представництво, в основі якого лежать договірні відносини між особою, яку представляють і представником про представництво в господарському суді;
2. громадське представництво, основою виникнення якого є членство осіб яких представляють в громадських організаціях.

Громадяни можуть вести свої справи в господарському суді особисто або

через представника. Повноваження представника повинні бути виражені в нотаріально підтвердженій довіреності.

Отже, представником у господарському суді може бути любий громадянин, який має належним чином оформлені повноваження на ведення справи в господарському суді. Так, у якості представника організації або громадянина в господарському суді може виступати 1) адвокат, а також 2) люба, наділена відповідними повноваженнями особа, наприклад представник фірми, головною діяльністю якої є юридичне обслуговування організацій, а також представництво їх інтересів в господарському суді.

Представниками в господарському суді не можуть бути судді, слідчі, прокурори, якщо тільки вони не виступають в процесі у якості уповноважених відповідно суду або прокуратури.

Повноваження представника прийнято підрозділяти на **загальні та спеціальні**. До загальних відносяться ті, без яких не може обійтися представник, захищаючи інтереси своїх довірителів. Ними охоплюється 1) право участі в дослідженні доказів, 2) виступи в дебатах, 3) право звертатися з клопотаннями про залучення до справи доказів, 4) заявляти відхилення суду і т. д. Ці повноваження докладно не перераховуються в уповноважуючи документах або не вказуються взагалі.

Спеціальні повноваження судового представника стосуються здійснення найбільш важливих дій, пов'язаних з розпорядженням об'єкта процесу, визначенням характеру судового захисту. Щоб між довірителем і представником не відбулося якихось непорозумінь з приводу таких дій, повноваження на їх здійснення повинні спеціально обумовлюватися в уповноважуючому документі (наприклад, зміна предмету позову, визнання позову, укладання мирової угоди, передача справи до третейського суду).

Повноваження представника повинні бути відображені в довіреності, виданій і оформленій у відповідності з законом.

ВИСНОВКИ З ВОСЬМОГО ПИТАННЯ:

Відносини між представництвом і господарським судом регулюються нормами

господарського процесуального права і мають процесуальний характер. Відносини представника і довірителя регулюються нормами матеріального права (цивільного, трудового) і є по своєму характеру матеріально – правовими відносинами.

У залежності від підстав виникнення представництво може бути: законним і добровільним.

Законне представництво виникає у силу строго визначених юридичних фактів, які лежать в його основі, законне представництво можна поділити на три підвиди:

Добровільне представництво виникає тільки по волі громадянина, юридичної особи і при згоді представника захищати інтереси в суді. У

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

Таким чином в процесі розгляду лекційних питань ми з'ясували поняття, ознаки та зміст таких важливих інститутів господарського процесуального права як підвідомчість, підсудність господарських спорів та досудове їх врегулювання.

Учасники господарського процесу – це особи, які здійснюють при вирішенні господарських спорів господарським судом передбачені законом процесуальні дії. До складу учасників судового процесу входять сторони, треті особи, прокурор, інші особи, які беруть участь у процесі у випадках, передбачених ГПК України, зокрема, судові експерти, перекладачі, посадові особи чи інші працівники підприємств, установ, організацій, державних та інших органів, коли їх викликано для дачі пояснень з питань, що виникають під час розгляду справи.

В результаті проведеного розгляду студентами було засвоєно, що підвідомчість – це встановлена законом сукупність повноважень господарських судів по розгляду і вирішенню справ, віднесених до їхньої компетенції; підсудність — віднесення підвідомчого господарським судам юридичної справи до ведення визначеного господарського суду. Було розглянуто правовий статус кожної з груп учасників господарського процесу, що сприяло засвоєнню студентами можливих варіантів участі суб'єктів господарювання у господарському процесі.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

В результаті вивчення цієї теми студент повинен знати поняття та ознаки підвідомчості та підсудності справ в господарських судах, порядок їх визначення, дії господарського суду за результатами визначення підвідомчості та підсудності справи господарському суду, набути навичок складання основних документів, пов'язаних з

визначенням підвідомчості та підсудності справ в господарських судах та прийняттям справи господарським судом до свого провадження чи передачею її за встановленою підсудністю, знати поняття та класифікацію учасників господарського судового процесу, їх права та обов'язки, порядок здійснення ними процесуальних дій, вміти складати основні процесуальні документи, зокрема довіреність на представництво інтересів позивача в господарському суді, клопотання про залучення до розгляду справи третіх осіб, ухвали господарського суду, пов'язані з визначенням правового статусу учасників господарського судового процесу.

Перелік процесуальних та службових документів, які складаються під час вивчення теми

- ухвала господарського суду про відмову у прийнятті позовної заяви з причини непідвідомчості справи господарському суду;
- ухвала господарського суду про відмову у прийнятті позовної заяви з причини непідсудності справи місцевому господарському суду.
- довіреність на представництво інтересів позивача в господарському суді;
- клопотання про залучення до розгляду справи третьої особи, яка не заявляє позовних вимог;
- ухвала господарського суду про залучення до розгляду справи третьої особи, яка не заявляє позовних вимог.

ТЕМА № 4. ДОКАЗИ ТА СУДОВІ ВИТРАТИ В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

Вступ

I. Поняття доказування в господарському процесі. Поняття і види судових доказів.

II. Предмет доказування. Факти, які не підлягають доказуванню.

III. Обов'язок доказування, представлення і витребування доказів.

IV. Відносність і допустимість доказів. Оцінка доказів.

V. Засоби доказування в господарському процесі.

VI. Поняття і види судових витрат. Судовий збір.

VII. Судові видатки. Розподіл судових витрат. Судові штрафи.

Висновки з теми

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28. 06. 1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України, 23. 07. 1996, № 30, ст. 141
2. Господарський процесуальний кодекс України від 06. 11. 1991 № 1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради України, 11. 02. 1992, № 6, ст. 56
3. Цивільний кодекс України 16. 01. 2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України, 03. 10. 2003, № 40, ст. 356; Голос України, 12. 03. 2003, № 45; Інформаційний бюлетень НКРЕ, 2003 р. , № 7; Офіційний вісник України, 28. 03. 2003, № 11, ст. 461, стор. 7
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18. 03. 2004 № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України, 08. 10. 2004, № 40, ст. 492, стор. 1530, 40-42; Голос України, 18. 05. 2004, № 89; Урядовий кур'єр, 14. 07. 2004, № 130; Офіційний вісник України, 07. 05. 2004, № 16, ст. 1088, стор. 11,
5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07. 07. 2010 № 2453-VI// Відомості Верховної Ради України, 2010, N 41-42, N 43, N 44-45, ст. 529.
6. Про судовий збір: Закон України від 8 липня 2011 року N 3674-VI: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
7. Васильєв С. В. Господарський процес України: Підручник. – К. : ЕСПАДА. – 2010, 288с.
8. Господарське процесуальне право України: Підручник / За ред. О. І. Харитонової. - К. : Істина, 2008. - 360 с.
9. Балюк І. А. Господарське процесуальне право: Навч. посіб. - К. : КНЕУ, 2008. - 224с.
10. Господарське процесуальне право України: навч. посіб. / В. Л. Костюк, К. М. Біда, В. В. Бонтлаб [та ін.]; за заг. ред. В. Л. Костюка. - К. : Ін Юре, 2009. - 223 с.
11. Роїна О. М. Господарський процес: практ. посіб. / Роїна О. М. [4-те вид. , доп. і перероб.]. - К. : КНТ, 2008. - 180 с.
12. Шелухін М. Л. Зубатенко О. М. Господарське процесуальне право: Навч.

посібник у схемах. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 264с.

13. Васильєв С. В. , Ніколенко Л. М. Доказування та докази у господарському процесі: Монографія. – Харків: Еспада, 2004. – 192 с.

14. Беляневич В. Е. Господарський процесуальний кодекс України: (із змінами і допов. Станом на 22 верес. 2005 р.): Наук. -практ. комент. – К. : Видавництво «Юстініан», 2006. – 672 с.

15. Павлюченко Ю. Примусове виконання визнаної претензії // Право України. – 2011. – № 7. – с. 78-83

16. Яремко В. , Мальський В. Право на відшкодування витрат адвоката в господарському процесі // Інфо профіт-консул. – 01/04/2011р. : [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: [http:// info@profit-consul. com](http://info@profit-consul.com)

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Вивчення цієї теми має важливе значення для формування у студентів поняття доказів і доказування в господарському процесі, суб'єктів, предмету і об'єктів судового доказування, засвоєння ознак доказування та класифікації судових доказів, порядку представлення, витребування та оцінки доказів, а також порядку визначення, сплати, розподілу, повернення судових витрат, підстав та порядку накладання і сплати судових штрафів.

ВСТУП

Повнота судового пізнання фактичних обставин справи означає, з одного боку, залучення всіх необхідних доказів, з іншого - виключення зайвих, що загромождають цей процес. Загальновизнаним є положення про те, що прийняття доказів, які не мають значення для справи, містять загрозу судової помилки. Отже, для правильного вирішення господарського спору, прийняття законного і обґрунтованого рішення господарський суд повинен встановити дійсні взаємовідносини сторін із цього спору, перевірити обґрунтованість вимог позивача та заперечень відповідача. Суд має з'ясувати, чи було насправді порушення прав і інтересів позивача і чи існує дійсно обов'язок відповідача щодо відновлення порушених прав. Усі ці обставини, що мають відношення до даного спору, можуть бути з'ясовані господарським судом шляхом вивчення доказів, які містять інформацію щодо відповідних фактів.

Серед вчених-правознавців триває дискусія щодо визначення поняття «докази».

Початок наукової дискусії знаходимо в російській дореволюційній літературі. Так, А. Х. Гольмстен визначив докази як дані, які сторона надає суду з метою переконати його в істинності факту. Окремі автор розглядають докази в широкому і вузькому розумінні. У широкому розумінні доказом є встановлення істини, тобто відповідність між твердженням і дійсністю. У вузькому - тільки те, що впливає на переконання судді в судовому процесі.

Судові витрати – це пов'язані з розглядом справи в господарському суді витрати, що складаються з судового збору і витрат, пов'язаних із розглядом справи, це витрати, пов'язані із розглядом та вирішенням справ у порядку господарського судочинства, що покладаються на сторони, третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги з метою їх відшкодування державі, спонукаючи їх до врегулювання господарського спору без втручання держави.

І. ПОНЯТТЯ ДОКАЗУВАННЯ В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ. ПОНЯТТЯ І ВИДИ СУДОВИХ ДОКАЗІВ.

Встановлення дійсних фактичних обставин справи – це обов'язок суду, виконанню якого сприяє активна діяльність усіх інших суб'єктів доказування. Отже, судове доказування є різновидом пізнання, яке включає діяльність суду, осіб які беруть участь у справі, представників.

В судовому доказуванні органічно сполучуються дві рівноцінні сторони – розумова і практична.

Господарське процесуальне доказування – це розумова і процесуальна діяльність суду і інших учасників господарського процесу, спрямована на встановлення істини по конкретній справі і вирішення спору між сторонами.

Структура господарського процесуального доказування складається з наступних елементів: **суб'єкти, об'єкти і склад діяльності**. Зміст діяльності складається з способів і стадій.

Суб'єктами судового доказування – в господарському процесі є суд, особи, які беруть участь у справі, і інші учасники процесу, які мають матеріально-правову і процесуально-правову зацікавленість у вирішенні справи

і які у відповідності з своїми процесуальними правами і обов'язками здійснюють дії, які мають значення для вирішення господарської справи.

Головний суб'єкт доказування в господарському процесі – суд першої інстанції. Суд вирішує усі питання, які виникають у ході судового доказування, безпосередньо досліджує докази, подані іншими суб'єктами, перевіряє правдивість даних, наданих у якості доказів, і в результаті їх оцінки встановлює фактичні обставини, які мають значення для вірного вирішення справи.

Усі інші суб'єкти доказування повинні доказати в судовому засіданні ті факти, на які вони посилаються, відстоюючи свої або доручені їм захисту інтереси.

Об'єктами доказування є обставини, які підлягають встановленню для вирішення господарської справи або здійснення окремої процесуальної дії.

Предмет доказування визначається судом. Особи, які беруть участь у справі, виконуючи покладений на них обов'язок доказування, у сукупності доказують обставини, включені в предмет доказування.

Важливим аспектом доказування є його здійснення в процесуальній формі, властивій усьому господарському судочинству.

Стадії судового доказування можна згрупувати згідно стадіям господарського процесу:

1. Доказування при підготовці справи;
2. Дослідження доказів в суді;
3. Кінцевий висновок для винесення рішення по справі, укладення мирової угоди, відмова від позову, визнання позову.

Поняття і види судових доказів.

Згідно ст. 32 ГПК України доказами у справі є будь-які фактичні дані, на підставі яких господарський суд у визначеному законом порядку встановлює наявність чи відсутність обставин, на яких ґрунтуються вимоги і заперечення сторін, а також інші обставини, які мають значення для вірного вирішення господарського спору.

Ці дані встановлюються такими **засобами**:

- письмовими і речовими доказами, висновками судових експертів;
- поясненнями представників сторін та інших осіб, які беруть участь в судовому процесі. В необхідних випадках на вимогу судді пояснення представників сторін та інших осіб, які беруть участь в судовому процесі, мають бути викладені письмово.

Судовий доказ – це відомості про факти, які підлягають встановленню для вирішення конкретної господарської справи, отримані у порядку і засобами, встановленими законом.

Класифікація судових доказів можлива по декількох критеріях (підставах).

1. За способом (процесом) формування докази поділяються на 1. 1) первинні і 1. 2) похідні.

Первинними називають докази-першоджерела. Похідними називають докази, які відтворюють зміст іншого доказу.

2. За характером зв'язку змісту доказів з тими фактами, які необхідно встановити по тій чи іншій справі, докази поділяються на **2. 1) прямі і 2. 2) побічні**. На підставі прямого доказу можна зробити тільки один висновок: про наявність або відсутність доказуваного факту, оскільки зв'язок між доказом і фактом однозначний. Побічний доказ має з доказуваним фактом багатозначний зв'язок, що дозволяє суду зробити не один, а декілька вірогідних висновків про факт.

3. За джерелом отримання судові докази поділяються на 3.1 – особисті і 3.2 – речові (предметні), в залежності від того, чи є джерелом доказу людина або матеріальний об'єкт.

До особистих доказів відносяться пояснення сторін, третіх осіб, показання свідків, висновки експертів. До речових (предметних) – письмові і речові докази.

При класифікації доказів по їх джерелу деякі вчені, крім особистих і речових, виділяють і 3. 3) змішані докази. Підставою виділення вважається те, що процес формування змішаних доказів складається з двох частин і

інформація про факти витягнуті з двох джерел – особового і речового.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Встановлення дійсних фактичних обставин справи – це обов’язок суду, виконанню якого сприяє активна діяльність усіх інших суб’єктів доказування. Судове доказування є різновидом пізнання, яке включає діяльність суду, осіб які беруть участь у справі, представників.

Господарське процесуальне доказування – це розумова і процесуальна діяльність суду і інших учасників господарського процесу, спрямована на встановлення істини по конкретній справі і вирішення спору між сторонами.

Суб’єктами судового доказування – в господарському процесі є суд, особи, які беруть участь у справі, і інші учасники процесу, які мають матеріально-правову і процесуально-правову зацікавленість у вирішенні справи і які у відповідності з своїми процесуальними правами і обов’язками здійснюють дії, які мають значення для вирішення господарської справи.

II. ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ. ФАКТИ, ЯКІ НЕ ПІДЛЯГАЮТЬ ДОКАЗУВАННЮ.

Стаття 33 ГПК України встановлює правило: „Кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень. ” З наведеного правила можна зробити висновок, що в ньому йде мова, по-перше, про розподіл тягара доказування і, по-друге, про предмет доказування.

Згідно ч. 1 ст. 32 ГПК України доказами у справі є будь-які фактичні дані, на підставі яких господарський суд у визначеному законом порядку встановлює наявність чи відсутність обставин, на яких ґрунтуються вимоги і заперечення сторін, а також інші обставини, які мають значення для правильного вирішення господарського спору.

З названих статей витікає, що предметом доказування у будь-якій господарській справі є лише ті факти, які мають матеріально-правове значення, тобто факти без з’ясування яких не можна вірно вирішити справу по суті.

Таким чином, **предмет доказування** – це коло фактів матеріально-правового значення, які підлягають встановленню для вирішення господарської справи по суті.

Вірне визначення по кожній справі предмету доказування дозволяє визначити коло фактів, з'ясування яких необхідно для успішного виконання задач які стоять перед судом, і усунення з судового процесу усього зайвого.

Склад фактів, які обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, може вміщати в себе поряд з фактами, які підлягають доказуванню, також факти, які з тих чи інших підстав доказуванню не підлягають.

Згідно з ст. 35 ГПК України не підлягають доказуванню обставини, визнані судом загальновідомими; факти, преюдиціально встановлені рішенням або вироком суду по раніше розглянутій справі; презюмовані факти (правові презумпції).

До першої групи відносяться так звані **загальновідомі факти**, тобто факти, які відомі широкому колу людей, у тому числі і суддям, які розглядають справу. Обставини даної групи можуть мати різну ступінь відомості: світову (Чорнобильська катастрофа), загальнодержавну або регіональну (дата початку навігації в визначеному районі) і т.ін.

Другу групу підстав звільнення від доказування складають **преюдиціальні факти**. Преюдиціально встановлені факти – це факти, встановлені або рішенням суду по цивільній або господарській справі, або вироком суду, тобто при дотриманні процесуальних гарантій встановлення істини.

Слід відзначити, що хоч закон і передбачає можливість звільнення від доказування преюдиціально встановлених фактів, він все-таки передбачає межі преюдиціальності фактів, встановлених вироком суду. У відповідності з ст. 35 ГПК України звільняються від доказування при розгляді при розгляді справи тільки два види фактів, зафіксованих у рішенні: 1) факт здійснення дій і 2) факт здійснення дій конкретною особою.

Згідно ч. 5 ст. 35 ГПК України підставою звільнення від доказування є й

презюмовані факти, тобто факти, які, згідно закону, припускаються встановленими. Таке припущення може бути спростовано в загальному порядку.

Слід відмітити особистий статус презюмуючих юридичних фактів. Якщо загальновідомі і преюдиціальні факти доказуванню сторонами не підлягають згідно існуючим правилам розподілу обов'язків по доказуванню, то особливістю презюмованих фактів є те, що від обов'язку доказувати ці факти звільняється та сторона, на користь якої зроблена ця законодавча пропозиція.

Крім того, слід мати на увазі, що в господарському процесі значення презумпції повністю вичерпується проблемою розподілу обов'язків по доказуванню між сторонами. За допомогою презумпцій законодавець вказує, які факти повинен доказувати позивач і доказування яких фактів входить до обов'язки відповідача. В предмет же доказування входять і ті, і інші, оскільки нема підстав ставити відповідача в гірше у зрівнянні з позивачем положення, обґрунтовуючи його відповідальність припущеннями.

Презумпція не надає можливості вирішувати справу припущенню, заснованому на імовірності, а зобов'язує до доказування, до усунення імовірності, до опису об'єктивної істини.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ

Предмет доказування – це коло фактів матеріально-правового значення, які підлягають встановленню для вирішення господарської справи по суті.

Не підлягають доказуванню обставини, визнані судом загальновідомими; факти, преюдиціально встановлені рішенням або вироком суду по раніше розглянутій справі; презюмовані факти (правові презумпції).

ІІІ. ОБОВ'ЯЗОК ДОКАЗУВАННЯ. ПРЕДСТАВЛЕННЯ І ВИТРЕБУВАННЯ ДОКАЗІВ.

Метою судового доказування є всебічне, повне, об'єктивне з'ясування усіх обставин, які мають суттєве значення для вірного розгляду і вирішення справи. Обов'язок забезпечити у ході провадження повноту доказового

матеріалу, який дозволяє встановити істину по справі в цивільному процесі, покладена на сторони, інших юридичнозацікавлених в вирішенні справи осіб і суд.

У відповідності з ст. 33 ГПК України **кожна сторона повинна довести ті обставини на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень.** Докази подаються сторонами та іншими учасниками судового процесу.

У вказаній нормі закріплюється головний елемент змагального початку господарського процесу: кожній зацікавленій особі належить доказати факти, які обґрунтовують його юридичну позицію.

Обов'язки сторін по доказуванню розповсюджуються наступним чином: позивач, повинен доказувати факти, які засвідчують про існування правовідношення, з приводу якого виник спір, і про порушення відповідачем прав і законних інтересів позивача; відповідач же повинен довести ті факти, на які він посилається, обґрунтовуючи свої заперечення проти позову.

Але не слід вважати, що особа, яка бере участь у справі, повинна доказувати тільки ті обставини, які вона сама прямо і чітко позначила. Як свідчить практика господарських судів, позивач не завжди вичерпно визначає склад підстав вимог. Відповідач, здійснюючи захист, вказує, які важливі дії і події позивач залишив без уваги і відповідно доказування. Дякуючи цьому позивач може отримати шанс виправити свої недоліки, надавши суду потрібну інформацію. Господарське процесуальне законодавство **передбачає право господарського суду безпосередньо витребувати докази, якщо він вважає неможливим розглянути справу на підставі доказів які є.** В ст. 38 ГПК України викладена норма про, те що якщо наведені сторонами докази недостатні, господарський суд повинен витребувати від підприємств і організацій незалежно від їх участі в справі документи і матеріали, які необхідні для вирішення спору.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Роль суду у процесі доказування в господарському судочинстві складається з того, що він повинен створити особам, які беруть участь у справі, необхідні і рівні

процесуальні умови для всебічного і повного дослідження обставин справи. Для цього суд:

а) роз'яснює особам, які беруть участь у справі, їх права і обов'язки, в тому числі по поданню доказів і розповсюдженню тягара доказування;

б) попереджує осіб, які беруть участь у справі, про можливі наслідки здійснення або не здійснення ними процесуальних дій;

в) у випадках, передбачених процесуальним законом, надає особам, які беруть участь у справі, за їх клопотаннями сприяння в витребуванні доказів;

г) у необхідних випадках, передбачених процесуальним законом, сам витребує докази.

IV. ВІДНОСНІСТЬ І ДОПУСТИМІСТЬ ДОКАЗІВ. ОЦІНКА ДОКАЗІВ.

Після того, як суд визначає коло досліджуваних фактів, він повинен вирішити, які докази треба дослідити, щоб з'ясувати наявність або відсутність досліджуваних фактів. Для цього суд визначає, які з наданих сторонами доказів можуть бути допущені і чи потрібні додаткові докази. Вирішуючи ці питання, суд повинен керуватися правилами **відносності і допустимості доказів**.

У відповідності з ст. 34 ГПК України господарський суд приймає тільки ті докази, які мають значення для справи.

Отже, **з'ясувати відносність доказів** – означає встановити, чи мають вони значення для справи. Фактами, що мають значення для справи, визнаються такі, що пов'язані з фактами, які підлягають встановленню по справі, і в силу цього зв'язку можуть підтвердити або спростувати їх.

Відносність доказів – широка правова категорія, яка засвідчує про взаємозв'язок доказів з обставинами, які підлягають встановленню як для вирішення всієї справи, так і для здійснення окремих процесуальних дій.

З усього наведеного витікає, що докази по господарській справі визнаються судом **відносними**, якщо вони складаються з відомостей про факти, які встановлюються з метою вирішення господарської справи або здійснення окремих процесуальних дій.

Визначити допустимість доказів – значить з’ясувати, чи одержані вони за допомогою передбачених законом засобів. Правило визначення допустимості доказів закріплене у ст. 34 ГПК України: „Обставини справи, які відповідно до законодавства повинні бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватися іншими засобами доказування.”

Отже, **допустимість доказів** – це встановлена законом вимога, яка обмежує використання конкретних засобів доказування, або, вимога, яка передбачає обов’язок використання конкретних засобів доказування при встановленні визначених фактичних обставин справи при здійсненні доказування в процесі розгляду окремого виду справ у порядку господарського судочинства.

Допустимість доказів має **загальний і спеціальний характер**. Загальний характер допустимості означає, що в усіх справах незалежно від їх категорії необхідно дотримуватися вимоги про отримання інформації з визначених законом засобів доказування з до триманням порядку збирання, представлення і дослідження доказів. Порушення цих вимог призводить до недопущення доказів. Таким чином, допустимість доказів перед усім обумовлюється дотриманням процесуальної форми доказування.

Спеціальний характер допустимості – це правила, які предписують або забороняють використання визначених доказів. Тому, якщо у відповідності з вимогами закону угода підлягає нотаріальному посвідченню або державній реєстрації, то суд повинен мати відповідні документи, які мають необхідні реквізити.

Вирішуючи питання про те, які докази допускаються, а які не допускаються до справи, суд керується **правилами відповідності і допустимості доказів**, тобто правилами, які діють при відборі доказового матеріалу.

Відносність до справи кожного доказу визначається судом. Суд сам вирішує, який доказ може, а який не може мати свідчення про обставини справи.

Допустимість же засобів доказування встановлена законом. Правило відносності доказів дозволяє звільнити процес від непотрібного, не відносного до справи матеріалу. Правила допустимості спрямовані на забезпечення процесу більш надійними видами доказів.

Достовірність доказів - це відповідність їх дійсності. Впевнитись у ній – значить з'ясувати, чи відповідають дійсності відомості, які знаходяться у документі, чи відповідає копія документу його оригіналу і т.ін.

Достатність доказів або їх сукупності означає, що він або вони дозволяють зробити достовірний висновок про існування факту, на підтвердження якого вони зібрані.

Оцінка доказів. У відповідності з ч. 2 ст. 43 ГПК України ніякі докази не мають для господарського суду заздальгідь встановленої сили. Це означає, що закон не вміщує норм, які встановлюють привілеї одних доказів перед іншими або визначаючих їх достовірність і доказове значення у залежності від яких небудь формальних ознак (наприклад, особливостей засобу доказування, джерел отримання відомостей, механізму їх утворення і т.ін.).

Оцінка доказів притаманна усім стадіям господарського судочинства. В оцінці доказів беруть участь і суд, і особи, які беруть участь у справі. Але значення оцінки, її критерії залежать від характеру вказаних суб'єктів.

З точки зору змісту оцінка доказів базується не тільки на правових аспектах, але і на закономірностях пізнання, логіки, психології.

Згідно ч. 1 ст. 43 ГПК України господарський суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному розгляді в судовому процесі всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом.

Оцінка доказів по внутрішньому переконанню означає, що визначення достовірності і сили доказів здійснюється самим судом. Закон надає можливість суду самому оцінити кожний доказ, критерієм при цьому повинно бути внутрішнє переконання судді. Такий підхід до оцінки доказів є єдино науковим і забезпечуючим встановлення дійсних правовідносин сторін і обставин по

конкретній справі.

ВИСНОВКИ З ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ:

Докази по господарській справі визнаються судом відносними, якщо вони складаються з відомостей про факти, які встановлюються з метою вирішення господарської справи або здійснення окремих процесуальних дій.

Визначити допустимість доказів - значить з'ясувати, чи одержані вони за допомогою передбачених законом засобів

допустимість доказів - це встановлена законом вимога, яка обмежує використання конкретних засобів доказування, або, вимога, яка передбачає обов'язок використання конкретних засобів доказування при встановленні визначених фактичних обставин справи при здійсненні доказування в процесі розгляду окремого виду справ у порядку господарського судочинства.

Оцінка доказів - це складна процесуальна і одночасно розумова діяльність суду, а також осіб які беруть участь у справі, яка має місце на усіх стадіях господарського процесу.

V. ЗАСОБИ ДОКАЗУВАННЯ В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ.

У відповідності з ст. 32 ГПК України засобами доказування в господарському судочинстві є письмові і речові докази, висновки судових експертів, пояснення представників сторін та інших осіб, які беруть участь у процесі.

Письмові докази – це предмети, на яких за допомогою знаків виражені думки і які утримують відомості про факти, що мають значення для вирішення справи.

Письмові докази класифікуються за декількома ознаками: 1) за об'єктом; 2) за змістом; 3) за формою; 4) за характером джерела.

1. За об'єктом, від якого виходять письмові докази, їх розділяють 1) на офіційні і 2) неофіційні (приватні) письмові докази. Офіційні письмові докази визначаються як документ, які походять від державних органів, державних і громадських установ, підприємств, організацій. Неофіційними називають

документи, які походять від громадян.

2. За змістом письмові докази поділяються на 1) розпорядчі і 2) ознайомчі (довідково-інформаційні). Розпорядчими називають такі письмові докази, в яких виражений акт волі, волевиявлення, спрямований на виникнення, змінення або припинення юридичних відносин. Серед них особливо розповсюджені акти, які видаються органами державної влади і управління, з метою здійснення покладених на них функцій (накази, розпорядження керівників підприємств і установ, документи з викладенням тексту угод і т.ін.)

3. За формою письмові докази поділяються на документи 1) простої і 2) кваліфікованої письмової форми. Під документами простої письмової форми розуміються такі письмові докази, які не мають ніякого посвідчення або реєстрації. Доказами кваліфікованої письмової форми є – документи, нотаріально посвідчені або які пройшли реєстрацію у встановленому законом порядку.

4. За характером джерела формування письмові докази поділяються на 1) оригінали і 2) копії. Оригінал-це перший екземпляр, підписаний особою, яка видала документ.

Згідно ст. 36 ГПК України письмові докази подаються в оригіналі або в належним чином засвідченій копії. Якщо для вирішення спору має значення лише частина документу, подається засвідчений витяг з нього.

Оригінали документів подаються, коли обставини справи відповідно до законодавства мають бути засвідчені тільки такими документами, а також в інших випадках на вимогу господарського суду.

Письмові докази оцінюються судом у відношенні дотримання вимог форми і їх змісту.

У відношенні форми документу повинна бути врахована компетентність органу, який видав документ і відповідність самого документу встановленим вимогам.

Письмові докази не мають яких-небудь привілеїв перед іншими засобами доказування, вони оцінюються судом нарівні з усіма зібраними по справі

доказами в їх сукупності. **Ніякі докази, в тому числі і письмові, не мають для суду заздальгідь встановленої сили.**

Речовими доказами є предмети, які своїми властивостями засвідчують про обставини, які мають значення для вірного вирішення спору (ст. 37 ГПК України).

Речові докази надаються особами, які беруть участь у справі. Якщо вони не можуть самостійно отримати необхідні речові докази, то вони мають право звернутися у суд з клопотанням про витребування цього доказу. У клопотанні повинна бути описана річ, вказані причини, які заважають самостійному її отриманню, і підстави, з яких особа вважає, що річ знаходиться у даної особи або організації.

У разі неможливості доставки речових доказів у суд через їх громіздкість або з інших причин закон дозволяє використовувати фотографії і відеозапис речей. Суд також має право провести огляд речових доказів на місці їх знаходження. Так, ст. 39 ГПК України підкреслює, що господарський суд може провести огляд та дослідження письмових і речових доказів у місці їх знаходження у разі складності подання цих доказів. За результатами огляду та дослідження складається протокол, який підписується суддею. Протокол приєднується до матеріалів справи. Для роз'яснення питань, які виникають при вирішенні господарського спору і потребують спеціальних знань, господарський суд призначає судову експертизу (ст. 41 ГПК України).

Відповідно з статтями 33, 36, 37 і 38 ГПК України господарський суд призначаючи судову експертизу, має право цією ж ухвалою витребувати від учасників господарського процесу, а у разі необхідності – інших підприємств, установ, організацій, державних і інших органів або їх посадових осіб (п. 4 ст. 65 ГПК України), документи, відомості та інше, та надати їх експерту для дослідження.

Самі юридичні факти експертизою не встановлюються – право на це у процесі належить тільки суду. Отже, засобом доказування в господарському процесі є не сама експертиза, а висновок експерта.

Висновок експерта представляє собою професійну оцінку обставин, які виявлені у ході спеціального дослідження, проведеного на підставі ухвали суду призначеним експертом.

Висновок судового експерта повинен мати докладний опис проведених досліджень, здійснені в результаті їх висновки і обґрунтовані відповіді на поставлені господарським судом питання. Висновок надається господарському суду в письмовій формі і копія його направляється сторонам.

У разі необхідності господарський суд може призначити додаткову або повторну експертизу (ст. 42 ГПК України).

Серед окремих засобів доказування, які використовує суд при встановленні фактичних обставин у справі, закон називає пояснення представників сторін і інших осіб, які беруть участь у судовому процесі.

Пояснення сторін і третіх осіб зустрічаються практично в усіх господарських справах. Пояснення цих осіб – важливий засіб встановлення фактичних обставин справи, оскільки вони є безпосередніми учасниками спірного правовідношення.

Дача пояснень – право сторін, а не їх обов'язок. Тому в законодавстві не передбачені санкції за відмову від дачі пояснень, за дачу хибних пояснень. Ця обставина повинна враховуватися господарським судом при оцінці доказів.

Пояснення сторін можуть бути усними і письмовими. В судовому засіданні пояснення сторін даються в усній формі. Якщо були надані письмові пояснення, вони оголошуються.

Розрізняють два види пояснень сторін: ствердження та визнання. **Ствердження** – це таке пояснення сторони або третьої особи, яке містить відомості про факти, які лежать в основі вимог і заперечень, встановлення яких судом відповідає процесуальним інтересам сторони або третьої особи. **Визнання** - це пояснення сторони або третьої особи, яке містить відомості про факти, які повинна доказати інша сторона або третя особа.

Згідно ст. 43 ГПК України визнання однією стороною фактичних даних і обставин, якими інша сторона обґрунтовує свої вимоги або заперечення, для

господарського суду не є обов'язковими.

Судове визнання – повинно бути об'єктивно правдивим.

ВИСНОВКИ З П'ЯТОГО ПИТАННЯ:

Засобами доказування в господарському судочинстві є письмові і речові докази, висновки судових експертів, пояснення представників сторін та інших осіб, які беруть участь у процесі.

Письмові докази - це предмети, на яких за допомогою знаків виражені думки і які утримують відомості про факти, що мають значення для вирішення справи.

Речовими доказами - є предмети, які своїми властивостями засвідчують про обставини, які мають значення для вірного вирішення спору (ст. 37 ГПК України).

VI. ПОНЯТТЯ І ВИДИ СУДОВИХ ВИТРАТ

Судові витрати – це пов'язані з розглядом справи в господарському суді витрати, що складаються з судового збору і витрат, пов'язаних із розглядом справи; це витрати, пов'язані із розглядом та вирішенням справ у порядку господарського судочинства, що покладаються на сторони, третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги з метою їх відшкодування державі, спонукаючи їх до врегулювання господарського спору без втручання держави.

Стаття 44 ГПК України встановлює склад судових витрат, до яких віднесені судовий збір; суми, що підлягають сплаті за проведення судової експертизи, призначеної господарським судом; витрати, пов'язані з оглядом та дослідженням речових доказів у місці їх знаходження; оплата послуг перекладача, адвоката; інші витрати, пов'язані з розглядом справи. До інших витрат належать суми, які підлягають сплаті особам, викликаним до господарського суду для надання пояснень із питань, що виникають під час розгляду справи (ст. 30 ГПК України); за проведення огляду і дослідження доказів у місці їх знаходження (ст. 39 ГПК України) тощо.

Отже, судові витрати, зазначені ст. 44 ГПК України, охоплюють:

- **судовий збір** – обов'язковий платіж за дії, які здійснює господарський суд, пов'язані з розглядом, вирішенням, переглядом господарських справ.

- **інші судові витрати** – це суми, що підлягають сплаті за проведення судової експертизи, призначеної господарським судом, за відшкодування витрат, пов'язаних із оглядом і дослідженням доказів у місці їх знаходження, оплатою послуг перекладача, адвоката, інших витрат, пов'язаних із розглядом господарської справи. Розмір судових витрат прямо не залежить від характеру спору і визначається окремо у кожній конкретній справі залежно від фактично здійснених витрат. Грошові суми судових витрат виплачуються особам, яким вони призначені.

У випадках здійснення господарським судом заміни сторони її правонаступником згідно зі ст. 25 ГПК України судовий збір сплачується правонаступником або стягується з нього господарським судом, якщо воно не було сплачене первісним позивачем.

Платіжні документи подаються до господарського суду тільки в оригіналі. Ксерокопії чи фотокопії платіжних документів не можуть бути доказом сплати судового збору.

Судовий збір сплачується до територіальних органів Державного казначейства України. Якщо стороною не подані докази сплати судового збору у встановлених порядку та розмірі або документи, що свідчать про звільнення від його сплати, заява до розгляду не приймається, і господарський суд із посиланням на п. 4 ч. 1 ст. 63 ГПК України зобов'язаний повернути її заявникові без розгляду. На цих самих підставах повертаються позовні заяви з платіжними дорученнями на перерахування судового збору не до державного бюджету України. Про повернення позовної заяви виноситься ухвала.

Судовий збір покладається:

- у спорах, що виникають при укладенні, зміні та розірванні договорів, на сторону, яка безпідставно ухиляється від прийняття пропозицій іншої сторони, або на обидві сторони, якщо господарським судом відхилено частину пропозицій кожної зі сторін;

- у спорах, що виникають під час виконання договорів та на інших підставах, – на сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог.

Якщо спір виник через неправильні дії сторони, господарський суд має право накласти на неї Судовий збір незалежно від результатів вирішення спору.

Судовий збір, від сплати якого позивач у встановленому порядку звільнений, стягується з відповідача в дохід бюджету пропорційно розміру задоволених вимог, якщо відповідач не звільнений від сплати судового збору.

Стороні, на користь якої відбулося рішення, господарський суд відшкодовує збір за рахунок другої сторони і в тому випадку, коли друга сторона звільнена від сплати судового збору.

ВИСНОВКИ З ШОСТОГО ПИТАННЯ:

Судові витрати – це витрати, які несуть сторони, що беруть участь у справі у зв'язку з розглядом і вирішенням справи у порядку господарського судочинства.

Судові витрати складаються з сум, що підлягають сплаті за проведення судової експертизи, призначеної господарським судом, витрат, пов'язаних з оглядом та дослідженням речових доказів у місці їх знаходження, оплати послуг перекладача, адвоката, витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу та інших витрат, пов'язаних з розглядом справи.

VII. СУДОВІ ВИДАТКИ. РОЗПОДІЛ СУДОВИХ ВИТРАТ. СУДОВІ ШТРАФИ.

Судові видатки – це витрати, які несуть юридично зацікавлені в вирішенні справи особи по сплаті витрат на розгляд і вирішення справи у суді. До витрат, пов'язаних з розглядом справи, відносяться:

- суми, які підлягають сплаті експертам і перекладачам (ст. 48 ГПК України);
- витрати, пов'язані з проведенням огляду на місці (ст. 39 ГПК України);
- витрати, які підлягають сплаті за послуги адвоката;

- витрати на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу;
- витрати, пов'язані з виконанням рішення суду;
- інші витрати, визнані судом необхідними.

Крім того, експертам і перекладачам відшкодування витрати, пов'язані з явкою в господарський суд (вартість проїзду, найм житлової площі, вартість попереднього продажу проїзних білетів, витрати по користуванню білизною, добові і т.ін.), у розмірах встановлених законодавством про службові відрядження (ст. 48 ГПК України).

Розмір видатків, пов'язаних з розглядом справи, на відміну від судового збору, визначається не ціною позову, а фактично проведеними витратами при розгляді і вирішенні справ і виконанні судових рішень.

Видатки, пов'язані з розглядом справи у залежності від того, коли саме вони підлягають сплаті, поділяються на:

1. Внесені наперед до здійснення відповідної процесуальної дії;
2. Які підлягають стягненню з програвшої сторони за результатами вирішення справи.

У ст. 49 ГПК України встановлені правила розподілу судових витрат. Судовий збір відноситься:

1. За спорами, які виникають при укладанні, зміні і розірванні договорів, – на сторону, яка безпідставно ухиляється від прийняття пропозицій іншої сторони, або на обидві сторони, якщо господарським судом відхилена частина пропозицій кожної з сторін
2. За спорами, які виникають при виконанні договорів і з інших підстав, – на сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог.

Якщо спір виник внаслідок неправильних дій сторони, господарський суд має право віднести на неї Судовий збір незалежно від результатів вирішення спору.

Судовий збір, від сплати якого позивач у встановленому законом порядку звільнений, стягується з відповідача в дохід бюджету пропорційно розміру задоволених вимог, якщо відповідач не звільнений від сплати судового збору.

Стороні, на користь якої здійснилося рішення, господарський суд відшкодовує мито за рахунок іншої сторони і в тому разі, коли інша сторона звільнена від сплати судового збору.

Суми, які підлягають сплаті за проведення судової експертизи, послуги перекладача, адвоката, витрати на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу і інші витрати, пов'язані з розглядом справи, відносяться:

- при задоволенні позову – на відповідача;
- при відмові в позові – на позивача;
- при частковому задоволенні позову – на обидві сторони пропорційно

розміру задоволених позовних вимог.

У випадках коли в рішенні, ухвалі господарського суду по тим чи іншим причинам не було вирішено питання про витрати, господарський суд за власною ініціативою або за заявою сторони або прокурора, який приймає участь у господарському процесі, згідно ст. 88 ГПК України виносить додаткове рішення про усунення цього недоліку.

Судовий штраф – грошове стягнення, яке накладається господарським судом на осіб за допущені ними порушення норм господарського процесуального законодавства.

Судовий штраф накладається господарським господарським судом у випадках і розмірах, передбачених ГПК України і стягується у доход державного бюджету, а саме:

1. У відповідності з ст. 9 ГПК України у випадку порушення строків розгляду претензії або оставлення її без відповіді господарський суд при вирішенні господарського спору має право стягнути з підприємства, організації які припустили подібне порушення, штраф у розмірі 2% від суми претензії, але не менш 5 розмірів не оподатковуваних податком мінімумів доходів громадян і не більш 100 розмірів не оподатковуваних податком мінімумів доходів громадян;

2. У відповідності з п. 4 ст. 83 ГПК України господарський суд, приймаючи рішення, має право стягнути з сторони, яка порушила строки

розгляду претензії, штраф у розмірі, встановленому ст. 9 ГПК України, або у відповідності з законами, які регулюють порядок досудового урегулювання спорів у конкретних правовідносинах;

3. У відповідності з п. 5 ст. 83 ГПК України господарський суд приймаючи рішення, має право стягнути з винної сторони штраф у розмірі до 100 не оподатковуваних податком мінімумів доходів громадян за ухилення від скоєння дій, які покладені господарським судом на сторону.

Накласти судовий штраф має право тільки суд. Питання про накладання штрафу вирішується у засіданні господарського суду суддею одноособово або судом у колегіальному складі. Накладання штрафу оформляється ухвалою суду. Особа, яка піддана штрафу, сповіщається про час і місце засідання, але ж його нез'явлення не є перешкодою для розгляду заяви. Нажаль, процесуальний порядок проведення судового засідання і прийняття ухвали про накладення судового штрафу регламентовано в ГПК України неповно, фрагментарно і поверхово.

ВИСНОВКИ З СЬОМОГО ПИТАННЯ

Судові видатки – це витрати, які несуть юридично зацікавлені в вирішенні справи особи по сплаті витрат на розгляд і вирішення справи у суді

Судовий штраф-грошове стягнення, яке накладається господарським судом на осіб за допущені ними порушення норм господарського процесуального законодавства.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Таким чином в процесі розгляду лекційних питань нами було з'ясовано, що таке доказування в господарському процесі, поняття і види судових доказів, зміст предмету доказування, фактів, які не підлягають доказуванню, обов'язку доказування, представлення і витребування доказів, поняття за зміст відносності та допустимості доказів, порядок оцінки доказів, види засобів доказування в господарському процесі, а також поняття і види судових витрат, судового збору, судових видатків, порядку розподілу судових витрат та накладення судових штрафів.

Усе зазначене сприяло розширенню та поглибленню знань студентів в галузі господарського процесуального права.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

В результаті вивчення цієї теми студент повинен знати поняття та класифікацію доказів і учасників доказування в господарському судовому процесі, їх права та обов'язки, порядок здійснення ними процесуальних дій щодо представлення, витребування та оцінки доказів, вміти оцінювати докази, визначати суму судових витрат та знати порядок їх сплати, розподілу, повернення чи звільнення від їх сплати, підстави та порядок накладання і сплати судових штрафів, вміти складати основні процесуальні документи, пов'язані з процесами доказування, судовими витратами та штрафами в господарському процесі.

ТЕМА № 5. ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ. ПОЗОВ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ (2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

Вступ

I. Поняття і види процесуальних строків.

II. Обчислення, зупинення і відновлення процесуальних строків.

III. Позов у господарському процесі. Елементи і види позовів.

IV. Право на позов. Передумови права на позов.

V. Порядок подання позовної заяви. Відзив на позовну заяву

VI. Відмова в прийнятті і повернення позовної заяви

VII. Об'єднання позовних вимог. Відмова від позову. Зустрічний

позов

VIII. Забезпечення позову

Висновки з теми

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28. 06. 1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України, 23. 07. 1996, № 30, ст. 141

2. Господарський процесуальний кодекс України від 06. 11. 1991 № 1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради України, 11. 02. 1992, № 6, ст. 56
3. Цивільний кодекс України 16. 01. 2003 № 435-ІV // Відомості Верховної Ради України, 03. 10. 2003, № 40, ст. 356; Голос України, 12. 03. 2003, № 45; Інформаційний бюлетень НКРЕ, 2003 р. , № 7; Офіційний вісник України, 28.03.2003, № 11, ст. 461, стор. 7
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18. 03. 2004 № 1618-ІV // Відомості Верховної Ради України, 08. 10. 2004, № 40, ст. 492, стор. 1530, 40-42; Голос України, 18. 05. 2004, № 89; Урядовий кур'єр, 14. 07. 2004, № 130; Офіційний вісник України, 07. 05. 2004, № 16, ст. 1088, стор. 11,
5. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 07. 07. 2010 № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України, 22. 10. 2010, № 41, / № 41-42; № 43; № 44-45 /, стор. 1468, ст. 529
6. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14. 05. 1992 № 2343-ХІІ Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом Публікації: Відомості Верховної Ради України, 04. 08. 1992, № 31, ст. 440; Голос України, 06. 06. 1992
7. Про прокуратуру: Закон України від 05. 11. 1991 № 1789-ХІІ // Відомості Верховної Ради України, 31. 12. 1991, № 53, ст. 793; Голос України, 11. 12. 1991
8. Про визнання права власності: Постанова Вищого господарського суду від 08. 02. 2008 № 48/271
9. Про визнання неправомірними дій та спонукання виконати певні дії: Постанова Вищого господарського суду від 07. 02. 2008 № 6/192
10. Про визнання недійсним договору страхування: Постанова Вищого господарського суду від 06. 02. 2008 № 21/206-07-6894
11. Про визнання недійсним договору, зобов'язання повернути майно, зобов'язання скасувати реєстрацію права власності: Постанова Вищого господарського суду від 04. 02. 2008 № 44/168пд
12. Про виселення та повернення нежитлового приміщення: Постанова Вищого господарського суду від 04. 02. 2008 № 30/146
13. Про визнання недійсними договорів гарантії, іпотеки, застави: Постанова Вищого господарського суду від 31. 01. 2008 № 24/483
14. Про стягнення коштів: Постанова Вищого господарського суду від 30. 01. 2008 № 4/372

15. Про зобов'язання укласти договір: Постанова Вищого господарського суду від 24. 01. 2008 № 53/77-07
16. Про визнання недійсним договору оренди, додаткових угод до нього та виселення: Постанова Вищого господарського суду від 24. 01. 2008 № 16-8-6-30-9/336-05-9443
17. Про зобов'язання вчинити дії та стягнення коштів: Постанова Вищого господарського суду від 24. 01. 2008 № 24/721
18. Про розірвання договору та стягнення коштів: Постанова Вищого господарського суду від 24. 01. 2008 № 10/370-07
19. Про стягнення коштів: Постанова Вищого господарського суду від 23. 01. 2008 № 13/99
20. Про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину: Постанова Вищого господарського суду від 23. 01. 2008 № 2-26/12573-2006
21. Про визнання банкрутом: Постанова Вищого господарського суду від 22. 01. 2008 № 01/5000
22. Про спонукання продовжити дію договорів оренди: Постанова Вищого господарського суду від 22. 01. 2008 № 2/682
23. Про розірвання договору оренди: Постанова Вищого господарського суду від 17. 01. 2008 № 44/237пд
24. Про усунення перешкод у здійсненні права користування земельною ділянкою: Постанова Вищого господарського суду від 17. 01. 2008 № 18/324-07
25. Про витребування майна із чужого незаконного володіння: Постанова Вищого господарського суду від 17. 01. 2008 № 8/476
26. Про визнання банкрутом державного відкритого акціонерного товариства "Стахановпромтранс": Постанова Вищого господарського суду від 16. 01. 2008 № 20/29-б
27. Про визнання недійсним розпорядження відповідача щодо відміни реєстраційних документів на морський транспортний засіб та зобов'язання відповідача відновити запис у Державному судновому реєстрі України: Постанова Вищого господарського суду від 15. 01. 2008 № 3/360
28. Про повернення самовільно зайнятої земельної ділянки: Постанова Вищого господарського суду від 15. 01. 2008 № 4/752
29. Про спонукання укласти "договір про порядок висвітлення діяльності Херсонської обласної ради на сторінках газети "Наддніпрянська правда": Постанова Вищого господарського суду від 15. 01. 2008 № 20/175

30. Про визнання сумлінним набувачем, про визнання права власності і про спонукання до укладення охоронного договору: Постанова Вищого господарського суду від 15. 01. 2008 № 2-8/2800-2007

31. Про припинення юридичної особи: Постанова Вищого господарського суду від 15. 01. 2008 № 17/137

32. Про усунення перешкод в здійсненні підприємницької діяльності: Постанова Вищого господарського суду від 15. 01. 2008 № 2-8/7349. 1-2007

33. Про зобов'язання узгодити межі землекористування та підписати акт встановлення та узгодження меж земельної ділянки: Постанова Вищого господарського суду від 15. 01. 2008 № 43/130пн

34. Про зобов'язання укласти договір: Постанова Вищого господарського суду від 14. 01. 2008 № 32/479

35. Про визнання права власності та звільнення з-під арешту майна: Постанова Вищого господарського суду від 14. 01. 2008 № 44/313пн

36. Про визнання права власності на майно та звільнення з-під арешту: Постанова Вищого господарського суду від 14. 01. 2008 № 44/446пн

37. Про визнання недійсними установчих документів: Постанова Вищого господарського суду від 10. 01. 2008 № 05-6-15/304

38. Абрамов Н. А. Хозяйственное процессуальное право Украины: Учебное пособие (курс лекций). – Харьков: «Одиссей», - 2002, – 256 с.

39. Беляневич В. Е. Господарський процесуальний кодекс України: (із змінами і допов. Станом на 22 верес. 2005 р.): Наук. -практ. комент. – К. : Видавництво «Юстініан», 2006. – 672 с.

40. Васильєв С. В. Хозяйственное судопроизводство Украины: Учебное пособие. 2-е изд. , перераб и доп. – Харьков: Эспада, 2004. – 408 с.

41. Господарський процесуальний кодекс України // ВВРУ. - 2001. -№ 36. - Ст. 188.

42. Осетинський А. Додержання законності при вирішенні господарських спорів // Право України. - 1999. - № 4. - С. 11-15.

43. Шелухін М. Л. Зубатенко О. М. Господарське процесуальне право: Навч. посібник у схемах. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 264 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Усвідомлення поняття і видів процесуальних строків у господарському процесі,

засвоєння порядку їх обчислення, зупинення та відновлення, поняття позову у господарському процесі і його елементів, порядку реалізації права на звернення в господарський суд.

ВСТУП

Діяльність господарського суду щодо розгляду та вирішення господарських спорів здійснюється у встановленій господарським процесуальним правом формі, яка, з одного боку, забезпечує заінтересованим у вирішенні господарського спору сторонам певні правові гарантії правильності розгляду спору, рівність процесуальних прав і обов'язків, а з іншого - зобов'язує господарський суд розглянути і вирішити цей спір відповідно до норм господарського процесуального права (а також норм господарського права), встановити суттєві для справи обставини, а також прийняти законне та обґрунтоване судові рішення.

Позов у господарському процесі є процесуальним засобом захисту порушеного права. Щоб він виконував цю функцію, його необхідно подати до господарського суду для розгляду в передбаченому законодавством порядку, оскільки господарське судочинство ці питання вирішує тільки в порядку позовного провадження, за винятком справ про банкрутство.

Право на судовий захист у господарському процесі реалізується через право на позов. Однією з головних умов прийняття позову господарським судом до розгляду є фінансове забезпечення судового процесу через сплату судового збору, судових зборів на забезпечення фіксування судового процесу тощо. Тому метою цієї лекції є розгляд зазначених вище проблем.

I. ПОНЯТТЯ І ВИДИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ.

Процесуальний строк – це період часу, встановлений законом або судом, протягом якого повинна бути вчинена певна процесуальна дія господарським судом, сторонами і іншими особами, які приймають участь у справі.

В господарському судочинстві є два види процесуальних строків: **встановлені законом і призначені судом.**

Встановлені законом процесуальні строки – це ті строки, вказівка на які є в нормах ГПК України і які не можуть бути змінені по волі суб'єктів господарського судочинства.

Процесуальні строки, встановлені судом. До даного виду відносяться строки:

- 1) не встановлені законом;
- 2) такі, що визначаються конкретних обставин справи;
- 3) такі, що визначаються судом або суддею.

Встановлюючи строк, протягом якого повинна бути здійснена певна процесуальна дія, господарський суд повинен виходити з конкретних обставин справи. Цей строк повинен бути достатнім для здійснення процесуальної дії і разом з тим не дуже тривалим, щоб не спричиняти умов для затримки остаточного вирішення спору, який вирішується господарським судом.

Отже, в залежності від того, до кого звернені встановлені процесуальні строки, вони можуть бути трьох видів:

- 1) процесуальні строки для здійснення дій суддею;
- 2) процесуальні строки для здійснення дій учасниками господарського процесу;
- 3) процесуальні строки для здійснення дій іншими особами, зобов'язаними виконати припис суду.

У залежності від стадій господарського судочинства розрізняють процесуальні строки, які діють:

- 1) при порушенні провадження у справі і підготовці матеріалів до судового розгляду;
- 2) при вирішенні господарських спорів у суді першої інстанції;
- 3) при перегляді судових рішень в апеляційному порядку;
- 4) при перегляді судових рішень в касаційному порядку;
- 5) при перегляді судових рішень Вищого господарського суду України Верховним Судом України;
- 6) при перегляді рішень, ухвал, постанов господарського суду по нововиявленим обставинам;
- 7) при виконанні рішення, ухвали, постанови.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ

Процесуальний строк – це період часу, встановлений законом або судом, протягом якого повинна бути вчинена певна процесуальна дія господарським судом, сторонами і іншими особами, які приймають участь у справі. В господарському судочинстві є два види процесуальних строків: встановлені законом і призначені судом.

II. ОБЧИСЛЕННЯ, ЗУПИНЕННЯ І ВІДНОВЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ.

Обчислення процесуальних строків. Процесуальні строки, визначені законом або встановлені господарським судом, обчислюються днями, місяцями або роками.

У відповідності з ст. 51 ГПК України строк, який обчислюється роками, закінчується у відповідний місяць і число останнього року строку. Строк, обчислюваний місяцями, закінчується у відповідне число останнього місяця строку. Якщо кінець строку, обчислюваного місяцями, припадає на такий місяць, що не має відповідного числа, строк закінчується в останній день цього місяця. У випадках, коли останній день строку припадає на неробочий день, днем закінчення строку вважається перший наступний за ним робочий день.

Процесуальна дія, для якої встановлено строк, може бути вчинена до 24-ї години останнього дня строку. Якщо позовну заяву, відзив на позовну заяву, заяву про перегляд рішення та інші документи здано на пошту чи телеграф до 24-ї години останнього дня строку, строк не вважається пропущеним.

У тих випадках, коли процесуальна дія здійснюється в господарському суді (наприклад, безпосередня здача документів у канцелярію), воно повинно бути виконано до кінця робочого дня, встановленого у господарському суді.

Обчислення процесуального строку означає, що:

- 1). юридично зацікавлені в вирішенні справи особи, які пропустили процесуальні строки, позбуваються права на здійснення процесуальної дії;
- 2). для інших осіб, які повинні виконувати приписи суду (судді),

обчислення процесуального строку, протягом якого особа повинна здійснити конкретну процесуальну дію (надати письмові докази, які у неї є, виконати рішення суду і т. і.), не звільняє від виконання процесуального обов'язку, який лежить на ньому і служить підставою для застосування передбачених законом процесуальних санкцій;

3). недотримання судом процесуального (службового) строку не зупиняє його права (і обов'язку) здійснити необхідну процесуальну дію. Суд повинен, хоч і з запізненням здійснити відповідну дію і вирішити справу по суті.

Відновлення процесуального строку. Пропущений процесуальний строк може бути відновлено господарським судом, якщо причини пропуску будуть визнані поважними. Заява про відновлення пропущеного строку подається особою, яка приймає участь у справі, в той господарський суд, у якому належить здійснити процесуальну дію.

Згідно ст. 53 ГПК України За заявою сторони, прокурора чи з своєї ініціативи господарський суд може визнати причину пропуску встановленого законом процесуального строку поважною і відновити пропущений строк, крім випадків, передбачених ГПК.

Причина пропуску строку визнається господарським судом поважною у залежності від конкретних обставин. У законі немає якогось переліку поважних причин, при наявності яких пропущений строк може бути відновлений. Відновлення пропущеного строку провадиться у судовому засіданні.

Про відновленого пропущеного строку вказується у рішенні, ухвалі або постанові господарського суду. Про відмову в відновленні строку виноситься ухвала. Ухвала про відмову в відновленні пропущеного строку може бути оскаржена.

Призначені господарським судом строки можуть бути їм подовжені за заявою сторони, прокурора або за своєю ініціативою, тобто судом можуть бути призначені нові, більш подовжені строки для провадження відповідних процесуальних дій. Необхідність у цьому може виникнути у зв'язку з неможливістю здійснити певні процесуальні дії у призначений господарським

судом строк, наприклад надати документи, які в даний момент відсутні у сторони, яка повинна надати їх у господарський суд до визначеного часу, і які повинна вона витребувати від іншої організації. Господарський суд може подовжити строк, як до, так і після його пропуску.

Зупинення процесуальних строків (ст. 52 ГПК України). Перебіг усіх незакінчених процесуальних строків зупиняється із зупиненням провадження у справі. З дня поновлення провадження перебіг процесуальних строків продовжується.

Головним для зупинення процесуальних строків є виникнення обставин, які визвали зупинення провадження у справі.

Перебіг процесуальних строків поновлюється з моменту відновлення провадження у справі, і процесуальні строки обчислюються при цьому з урахуванням минулого часу до зупинення провадження у справі, тобто, процесуальні дії повинні бути здійснені в решті процесуального строку.

Від зупинення процесуальних строків слід відрізнити їх перерву. Відмінність складається у тому, що після перерви процесуальний строк починає обчислюватися знов з самого початку, а час, що сплинув до перерви не зараховується у новий строк.

Зупинятися може тільки строк виконання рішення пред'явленням наказу до виконання, а також частковим виконанням рішення.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Процесуальні строки, визначені законом або встановлені господарським судом, обчислюються днями, місяцями або роками. Процесуальні строки можуть відновлюватись, зупинятись, перериватись.

ІІІ. ПОЗОВ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ. ЕЛЕМЕНТИ І ВИДИ ПОЗОВІВ

Поняття позову непорушно пов'язане з поняттям позовного судочинства, у порядку якого здійснюється захист порушеного або оспорюваного права.

Позов – це вимога позивача до відповідача, спрямована через суд, про захист порушеного або оспорюваного суб'єктивного права чи охоронюваного законом інтересу, яка здійснюється у визначеній законом процесуальній формі.

Елементи позову. Як і в будь-якому складному явищі, в позові прийнято виділяти його складові частини – елементи позову. Елементи позову визначають його внутрішні специфічні ознаки, утримують інформацію про суб'єктивне право, потребуючим на думку позивача судового захисту, і про фактичні обставини, на яких обумовлюється пред'явлена вимога.

Питання про елементи позову один з самих спірних у науці як цивільного, так і господарського процесуального права. Одні автори виділяють **три елементи**: 1) предмет, 2) підстава, а також 3) зміст або сторони. Інші наголошують на існуванні двохелементної структури позову, включаючи в нього тільки 1) предмет і 2) підстави.

Предметом позову є матеріально-правова вимога, заявлена позивачем у суд до відповідача відносно усунення відповідачем порушення суб'єктивного права позивача. Звідси і саме поняття позову повинно включати одночасно матеріально-правову вимогу як його склад і процесуальну форму виразу в їх нерозривному єднанні. Але предмет позову не слід змішувати з визначеним предметом спору, наприклад, конкретним об'єктом нерухомості, грошовими засобами і т.ін. та предметом доказування.

Підстави позову складають наведені позивачем обставини, з якими позивач як з юридичними фактами пов'язує свою матеріально-правову вимогу або правовідношення в цілому, яке складає предмет позову.

Факти, які входять у підстави позову, традиційно в процесуальному праві поділяються на три групи:

1) факти, безпосередньо правовідтворюючі, тобто які свідчать про наявність у позивача спірного матеріального права, за захистом якого він звертається до суду;

2) факти активної і пасивної легітимації, які вказують на зв'язок відповідно позивача і відповідача з спірним матеріально-правовим

відношенням;

3) факти підстави до позову, яка є причиною звернення до суду (порушення суб'єктивного права позивача або втрата цим правом визначеності внаслідок дій відповідача).

Коло фактів, які входять у підстави позову, первісно вказуються позивачем у позовній заяві. Якщо позивач неповно вказав ці факти, суд має право пропонувати йому доповнити підстави позову, надати докази в підтвердження наявності або відсутності тих юридично значних фактів, на які позивач не зазначив у силу своєї правової неусвідомленості або по інших причинах. Коло фактів які входять у підстави позову, визначаються застосуванням по справі нормою матеріального права.

Зміст позову – це вид судового захисту, за яким позивач звертається до суду. Зміст позову визначається позивачем, виходячи з способу судового захисту, передбаченої законом. Позивач може просити суд 1) визнати за ним визначене право, 2) зобов'язати відповідача здійснити певні дії, 3) підтвердити або спростувати існування визначеного правовідношення, 4) відновити положення, яке існувало до порушення права.

Позов у господарському процесі є процесуальним засобом захисту порушеного права. Щоб він виконував цю функцію, його необхідно подати до господарського суду для розгляду в передбаченому законодавством порядку, оскільки господарське судочинство ці питання вирішує тільки в порядку позовного провадження, за винятком справ про банкрутство.

Процесуально-правова сторона позову – це вміщена в ньому вимога до господарського суду про захист права зі спірних правовідносин.

Відповідно до ч. 1 ст. 54 ГПК України Позовна заява подається до господарського суду в письмовій формі і підписується повноважною посадовою особою позивача або його представником, прокурором, громадянином – суб'єктом підприємницької діяльності або його представником.

Види позовів. Позови прийнято поділяти на види у залежності від їх процесуальної мети, яку переслідує позивач, пред'являючи свою вимогу до

відповідача, тобто у залежності від характеру тієї спірної матеріально-правової вимоги, яке пред'являє позивач до відповідача.

За процесуально-правовим критерієм позови класифікуються на 1) позови про визнання, 2) про присудження і 3) перетворювальні позови.

Позовом про присудження позивач вимагає від суду зобов'язати відповідача здійснити певну дію або утриматися від здійснення дії.

Звернення до суду за захистом права у вигляді присудження зазвичай викликається тим, що боржник оспорує право позивача, не виконуючи своїх обов'язків.

Внаслідок спору право позбавлене визначеності; його не можна примусово здійснювати до тих пір, поки не буде встановлено, чи існує у дійсності оспорюване право і який його зміст. Це питання вирішується судом. Примусове виконання обов'язку боржником є кінцевою метою позову про присудження. Тому позови про присудження називають також „виконавчими позовами”.

Таким чином, позовом про присудження називається позов, який направлений на примусове виконання підтвердженого судом обов'язку відповідача. Позивач вимагає не тільки визнання за ним певного суб'єктивного права, але й примусу відповідача до здійснення конкретних дій на свою користь.

Позов про присудження служить примусовому здійсненню матеріально-правових обов'язків, які не виконуються добровільно або виконуються неналежним чином.

Позовом про визнання є вимога, спрямована на підтвердження судом існування або відсутності певного правовідношення. Оскільки рішенням суду по цим позовам встановлюється існування або відсутність спірного правовідношення, дані позови називають також „установчими позовами”.

Існує два різновиди установчих позовів: позитивні позови про визнання і негативні позови про не визнання. Позитивний позов про визнання направлений на встановлення факту існування спірних прав і юридичних

обов'язків, тобто правовідношення, яке пов'язує спірні сторони (позивача і відповідача). Негативний позов про не визнання спрямований на встановлення факту відсутності суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, тобто правовідношення, яке пов'язує сторони (позивача і відповідача).

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Позов – як інститут процесуального права представляє собою вимогу зацікавленої особи, яка витікає з спірного матеріального правовідношення, про захист свого або чужого права, або законного інтересу, яка підлягає розгляду і вирішенню у встановленому законом порядку.

VI. ПРАВО НА ПОЗОВ. ПЕРЕДУМОВИ ПРАВА НА ПОЗОВ

Під правом на позов розуміється не саме порушене суб'єктивне право, а можливість отримання захисту у визначеному процесуальному порядку, у визначеній процесуальній формі і разом із тим у примусовій його реалізації. Право на судовий захист у господарському процесі реалізується через право на позов. Перелік осіб, які мають право звертатися за захистом своїх порушених або оспорюваних прав та охоронюваних законом інтересів, надано в ст. ст. 1, 2 ГПК України.

З точки зору матеріального права право на позов виникає з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення свого права (ст. 76 ЦК України).

Право на звернення до суду за судовим захистом займає важливе місце серед інших прав, які забезпечують захист порушеного або оспорюваного або охоронюваного законом інтересу. Між тим в загальній теорії права нема єдності поглядів за багатьма аспектами проблеми права на звернення до суду за судовим захистом по конкретній господарській справі.

В певній мірі право на пред'явлення позову і право на задоволення позову носять самостійний характер. **Особі може належати право на задоволення позову при відсутності у нього права на пред'явлення позову.** І навпаки,

наявність у особи права на пред'явлення позову не завжди означає наявність у нього права на задоволення позову, тому що суд може встановити, що вимоги не засновані на законі, і відмовити в їх задоволенні.

Право на позов – самостійне суб'єктивне право. Як усяке суб'єктивне право, право на позов є не в усіх осіб, а лише у конкретних осіб, по конкретним справам, при наявності визначених умов (передумов).

Передумови права на пред'явлення позову – обставини, за наявністю або відсутністю яких закон пов'язує виникнення суб'єктивного права певної особи на пред'явлення позову по конкретній справі.

Якщо такі передумови мають місце, це означає, що у даної особи мається право на судовий розгляд його господарсько-правової вимоги. Якщо яка-небудь з передумов відсутня, то нема й самого цього права; звернення до суду в такому разі не може викликати судового розгляду вказаного спору; в наслідок, суд не має права (і не зобов'язаний) здійснювати відповідний акт правосуддя.

Загальними передумовами права на пред'явлення позову відносять наступні обставини:

- 1). підвідомчість справи суду;
- 2). процесуальна правоздатність сторін;
- 3). відсутність судового рішення, раніше винесеного по цій же справі;
- 4). відсутність між сторонами договору про передачу даного спору на розгляд третейського суду.

Такі передумови називають загальними, оскільки вони торкаються усіх позовних справ. Перші дві – позитивні, інші – негативні. До спеціальної передумови відноситься дотримання порядку вирішення спору.

Господарська процесуальна правосуб'єктність визначає суб'єкта – носія права на звернення в господарський суд, а підвідомчість окреслює кордони, межі здійснення даного права між різними органами судової влади.

Під **процесуальною правоздатністю** особи, яка звертається за судовим захистом своїх прав, розуміється здатність позову користуватися правами і нести обов'язки сторони по справі. У відповідності з ст. 1 ГПК України

процесуальною правоздатністю користуються підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (в тому числі іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без утворення юридичної особи і в встановленому порядку придбали статус суб'єкта підприємницької діяльності. Разом з тим частиною 2 тієї ж статті передбачено, що у встановлених законом випадках в господарський суд можуть звертатися і громадяни, які не є суб'єктами підприємницької діяльності. В теперішній час законодавством встановлений тільки один такий випадок: оскільки визнання банкрутом суб'єкта підприємницької діяльності віднесено виключно до компетенції господарського суду, громадянин, чиї вимоги до банкрута підтверджені документально, може виступати як кредитор у справі про банкрутство, незалежно від того, чи порушено справу про банкрутство по його заяві, або він вступає у справу вже після її порушення (п. 1. 1. Інформаційного листа ВГСУ від 22. 11. 94р. №01-8/847 „Про деякі питання практики застосування окремих норм діючого законодавства при вирішенні спорів”).

ВИСНОВКИ З ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ:

Право на позов – самостійне суб'єктивне право.

Передумови права на пред'явлення позову – обставини, за наявності або відсутності яких закон пов'язує виникнення суб'єктивного права певної особи на пред'явлення позову по конкретній справі.

Господарська процесуальна правосуб'єктність визначає суб'єкта – носія права на звернення в господарський суд, а підвідомчість окреслює кордони, межі здійснення даного права між різними органами судової влади.

V. ПОРЯДОК ПОДАННЯ ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ. ВІДЗИВ НА ПОЗОВНУ ЗАЯВУ

Позовна заява подається до господарського суду. Але для окремих категорій спорів, що визначені ч. ч. 1, 2 ст. 5 ГПК України, необхідним є дотримання правил досудового врегулювання спорів. Окрім цієї вимоги слід

також враховувати і правила щодо підвідомчості та підсудності господарських спорів, згідно розділу III ГПК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 56 ГПК України Позивач, прокурор зобов'язані при поданні позову надіслати сторонам копії позовної заяви та доданих до неї документів відповідно до кількості відповідачів та третіх осіб листом з описом вкладення.

Такий самий обов'язок покладається на позивача у разі залучення господарським судом до участі у справі іншого відповідача, заміни господарським судом неналежного відповідача.

Відповідно до ч. 1 ст. 57 ГПК України до позовної заяви додаються документи, які підтверджують:

1) вжиття заходів досудового врегулювання господарського спору у випадках, передбачених статтею 5 цього Кодексу з кожним із відповідачів (у спорах, що виникають при укладанні, зміні чи розірванні договорів, – відповідно договір, проект договору, лист, який містить вимогу про укладання, зміну чи розірвання договору, відомості про пропозиції однієї сторони і розгляд їх у встановленому порядку, відповідь другої сторони, якщо її одержано, та інші документи; у спорах, що виникають при виконанні договорів та з інших підстав, – копія претензії, докази її надсилання відповідачу, копія відповіді на претензію, якщо відповідь одержано)

2) відправлення відповідачеві копії позовної заяви і доданих до неї документів;

3) сплату судового збору у встановлених порядку і розмірі;

4) обставини, на яких ґрунтуються позовні вимоги.

До заяви про визнання акта недійсним додається також копія оспорюваного акта або засвідчений витяг з нього.

До позовної заяви, підписаної представником позивача, додається довіреність чи інший документ, що підтверджує повноваження представника позивача. До заяви про визнання акта недійсним додається також копія оспорюваного акта або засвідчений витяг із нього.

Для правильного оформлення позову необхідно чітко визначити ціну позову, яка визначається за правилами ч. 1 ст. 55 ГПК України:

1) у позовах про стягнення грошей - стягуваною сумою або сумою, оспорюваною за виконавчим чи іншим документом, за яким стягнення провадиться у безспірному (безакцептному) порядку;

2) у позовах про витребування майна – вартістю майна, що витребується;

3) у позовах, які складаються з кількох самостійних вимог, - загальною сумою усіх вимог;

4) у позовах про стягнення іноземної валюти - в іноземній валюті та у карбованцях відповідно до офіційного курсу, встановленого Національним банком України на день подання позову.

В ціну позову включаються також вказані в позовній заяві суми неустойки (штрафу, пені), а якщо вони не вказані, – суми їх, визначені суддею.

Ціну позову вказує позивач. У випадках неправильного зазначення ціни позову вона визначається суддею.

Відповідач має право після одержання ухвали про порушення справи надіслати:

- господарському суду – відзив на позовну заяву і всі документи, що підтверджують заперечення проти позову;
- позивачу, іншим відповідачам, а також прокурору, який бере участь у судовому процесі, – копію відзиву.

Відзив на позовну заяву відноситься до тих процесуальних засобів, за допомогою яких відповідач у справі має можливість захищати свої інтереси проти пред'явленого до нього позову. Право відповідача надати відзив на позов є свого роду реалізацією в господарському судочинстві принципів змагальності і процесуальної рівності, закріплених у Конституції України, Законі України «Про судоустрій України та статус суддів» та в ГПК України. Відзив на позовну заяву відноситься до спеціальних засобів, які можуть бути використані тільки відповідачем.

Відзив підписується повноважною особою відповідача або його представником і має містити:

1. найменування позивача й номер справи;
2. мотиви повного або часткового відхилення вимог позивача з посиланням на законодавство, а також докази, що обґрунтовують відхилення позовної вимоги;
3. перелік документів та інших доказів, що додаються до відзиву (у тому числі про надіслання копій відзиву і доданих до нього документів позивачеві, іншим відповідачам, прокурору).

До відзиву, підписаного представником відповідача, додається довіреність чи інший документ, що підтверджує повноваження представника відповідача.

ВИСНОВКИ З П'ЯТОГО ПИТАННЯ:

Відзив на позовну заяву відіграє важливу роль у господарському процесі, оскільки містить мотивовані пояснення відповідача, якими повністю або частково визнаються, відхиляються або спростовуються позовні вимоги, і це дає можливість:

- судді при підготовці справи до розгляду детально ознайомитися із запереченнями відповідача проти позову та визначитися з порядком ведення судового засідання;
- позивачу ознайомитися із запереченнями відповідача проти позову та визначитися, чи є доцільним надалі підтримувати позовні вимоги, чи є необхідність зміни підстави або предмета позову, зменшення розміру позовних вимог тощо.

Відповідно до ст. 61 ГПК України питання про прийняття позовної заяви вирішується суддею.

VI. ВІДМОВА В ПРИЙНЯТТІ І ПОВЕРНЕННЯ ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ

Питання про прийняття позовної заяви вирішується суддею. Відповідно до ч. 2 ст. 62, ч. 2 ст. 63 та ч. 1 ст. 64 ГПК України суддя приймає рішення щодо порушення провадження в справі, або відмови в прийнятті позовної заяви, або її повернення протягом трьох днів.

Господарський процесуальний кодекс України передбачає **підстави**

відмови у прийнятті позовної заяви, які встановлені ч. 1 ст. 62 ГПК України:

1. заява не підлягає розгляду в господарських судах України;
2. у провадженні господарського суду або іншого органу, який в межах своєї компетенції вирішує господарський спір, є справа зі спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав або є рішення цих органів з такого спору;
3. настала смерть фізичної особи або оголошено її померлою чи припинено діяльність суб'єкта господарювання, які звернулися із позовною заявою або до яких пред'явлено позов, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва.

Про відмову у прийнятті позовної заяви виноситься ухвала, яка надсилається сторонам, прокурору, якщо вони є заявниками, не пізніше трьох днів з дня надходження заяви. До ухвали про відмову у прийнятті позовної заяви, що надсилається заявникові, додаються позовні матеріали.

Ухвалу про відмову у прийнятті позовної заяви може бути оскаржено. У разі скасування цієї ухвали позовна заява вважається поданою в день первісного звернення до господарського суду.

ГПК України не передбачено права судді на відмову в прийнятті позовної заяви за тим мотивом, що позов поданий до підприємства або організації, які згідно з чинним законодавством не можуть бути відповідачами з такого спору. Якщо ці обставини виявлені в процесі розгляду справи, позов задоволенню не підлягає.

У разі надходження заяв про визнання недійсними різного роду листів, інформацій, роз'яснень тощо, які надсилаються державними чи іншими органами на адресу підпорядкованих їм структур тощо з приводу конкретних ситуацій, господарський суд повинен відмовити в їх прийнятті з посиланням на п. 2 ч. 1 ст. 62 ГПК України.

У разі надходження заяв про визнання недійсними виконавчих написів нотаріусів господарський суд повинен відмовити в їх прийнятті з посиланням

на п. 1 ч. 1 ст. 62 ГПК України.

У разі надходження заяв про визнання недійсними актів ревізій, документальних перевірок, дій службових осіб, вчинених у процесі чи за результатами перевірок, суд повинен відмовити в їх прийнятті з посиланням на п. 1 ч. 1 ст. 62 ГПК України.

У разі неподання свідоцтва (дубліката свідоцтва) про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності - фізичної особи підприємцем - позивачем у справі господарський суд повинен відмовити в прийнятті позовної заяви на підставі п. 1 ч. 1 ст. 62 ГПК України.

Господарські суди повинні відмовляти в прийнятті до розгляду скарг стягувача чи боржника на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби.

Суддя повертає позовну заяву і додані до неї документи без розгляду, у випадках, передбачених ч. 1 ст. 63 ГПК України, а саме:

1) позовну заяву підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано;

2) у позовній заяві не вказано повного найменування сторін, їх поштових адрес;

3) у позовній заяві не вказано обставин, на яких ґрунтується позовна вимога, доказів, що підтверджують викладені в заяві обставини, обґрунтований розрахунок стягнутої чи оспорюваної суми;

4) не подано доказів сплати судового збору у встановлених порядку та розмірі;

5) порушено правила об'єднання вимог або об'єднано в одній позовній заяві кілька вимог до одного чи кількох відповідачів і сумісний розгляд цих вимог перешкоджатиме з'ясуванню прав і взаємовідносин сторін чи суттєво утруднить вирішення спору;

6) не подано доказів надсилання відповідачеві копії позовної заяви і доданих до неї документів.

Якщо до позовної заяви відособленого підрозділу не доданий документ,

що підтверджує відповідні його повноваження, господарський суд повертає позовну заяву на підставі п. 1 ч. 1 ст. 63 ГПК України.

Якщо в позовній заяві про відшкодування моральної шкоди не зазначені обставини, на яких ґрунтуються позовні вимоги, докази, що підтверджують викладені в заяві обставини, господарський суд на підставі п. 1 ч. 1 ст. 63 ГПК України повертає таку позовну заяву і додані до неї документи без розгляду.

Якщо в позовній заяві є посилання на докази, що підтверджують викладені обставини, але самі докази до позовної заяви не додані, таку заяву не можна повертати з посиланням на ст. 63 ГПК України. У цьому випадку суддя в процесі підготовки справи до розгляду ухвалою витребує ці докази від позивача чи відповідача.

Суддя повертає позовну заяву не пізніше п'яти днів із дня її надходження, про що виносить ухвалу. Ухвалу про повернення позовної заяви може бути оскаржено. Повернення позовної заяви не перешкоджає повторному зверненню з нею до господарського суду в загальному порядку після усунення допущеного порушення. Тобто після усунення обставин, що зумовили повернення позовної заяви, позивач має право звернутися з цим позовом до господарського суду в загальному порядку. Якщо позивач після усунення зазначених обставин звертається з позовом до господарського суду, перебіг строку позовної давності обчислюється від дня виникнення права на позов, згідно зі ст. 76 ЦПК України.

ВИСНОВКИ З ШОСТОГО ПИТАННЯ:

Питання про прийняття позовної заяви вирішується суддею. Відповідно до ч. 2 ст. 62, ч. 2 ст. 63 та ч. 1 ст. 64 ГПК України суддя приймає рішення щодо порушення провадження в справі, або відмови в прийнятті позовної заяви, або її повернення протягом трьох днів.

Підстави відмови у прийнятті позовної заяви, які встановлені ч. 1 ст. 62 ГПК України:

Про відмову у прийнятті позовної заяви виноситься ухвала, яка надсилається сторонам, прокурору, якщо вони є заявниками, не пізніше трьох днів з дня надходження заяви.

VII. ОБ'ЄДНАННЯ ПОЗОВНИХ ВИМОГ. ВІДМОВА ВІД ПОЗОВУ. ЗУСТРІЧНИЙ ПОЗОВ

Відповідно до ст. 58 ГПК України в одній позовній заяві може бути об'єднано кілька вимог, зв'язаних між собою підставою виникнення або поданими доказами. Прагнення позивачів об'єднати вимоги обумовлено переважно такими причинами:

1. об'єднання сприяє економії процесуальних коштів і часу;
2. спірні вимоги розглядаються одночасно одним і тим же судом;
3. оперативність провадження стосовно вирішення спору й зменшення судових витрат;
4. правильність і однакості розгляду та вирішення окремих позовних вимог.

При об'єднанні позовних вимог необхідно звертати увагу на те, що вони мають бути пов'язані між собою підставою виникнення або поданими доказами. В іншому випадку позовна заява підлягає поверненню без розгляду на підставі п. 5 ч. 1 ст. 63 ГПК України. Пов'язаними між собою підставою виникнення є ті вимоги, які впливають з одних і тих же правовідносин. Не впливають на об'єднання позовних вимог ті обставини, що зміст об'єднаних вимог за характером різний – одних про визнання, других про присудження.

Зв'язок однорідних вимог, які можуть бути об'єднані, обумовлюється особливостями спірних матеріальних правовідносин. Такі вимоги можуть впливати з одних господарських правовідносин.

Суддя має право об'єднати кілька однорідних позовних заяв або справ, у яких беруть участь ті самі сторони, в одну справу, про що зазначається в ухвалі про порушення справи або в рішенні.

Таким чином, право на об'єднання кількох позовних вимог мають як позивач, так і суддя, але останній ще додатково має право на об'єднання кількох справ. Якщо позивач порушив правила поєднання вимог, або поєднання цих вимог перешкоджатиме з'ясуванню прав і взаємовідносин сторін, чи може

суттєво ускладнити вирішення спору, суддя має право згідно з п. 5 ч. 1 ст. 63 ГПК України повернути позовну заяву.

Підприємство, установа, організація вправі звернутися до господарського суду з заявою про визнання недійсним рішення державної податкової інспекції або об'єднати цю вимогу з позовом про повернення стягнутої суми.

Суперечить ст. 58 ГПК України об'єднання вимог про розірвання чи зміну умов договору та відшкодування збитків, заподіяних невиконанням чи неналежним виконанням договірних зобов'язань. Однак ст. 58 ГПК України не виключає право позивача об'єднати в одній позовній заяві вимоги про визнання угоди недійсною з вимогою повернути одержане за цією угодою в натурі або про відшкодування в грошовій формі.

Упродовж розгляду судом позовної заяви позивач має право змінити предмет, підставу та зміст позову. Відмова позивача від позову, зменшення або збільшення розміру позовних вимог та визнання позову відповідачем викладаються в адресованих господарському суду письмових заявах, що додаються до справи.

До прийняття відмови позивача від позову господарський суд роз'яснює позивачеві процесуальні наслідки його дії, перевіряє, чи є повноваження на вчинення цих дій у представників сторін. Про прийняття відмови позивача від позову господарський суд виносить ухвалу, якою одночасно припиняє провадження у справі.

Поряд із визнанням позовних вимог відповідач у разі необхідності має правову можливість захищатися дещо активніше. Правила такого захисту викладені у ст. 50 ГПК України.

Відповідач має право до прийняття рішення зі спору подати до позивача зустрічний позов для спільного розгляду з первісним позовом.

Зустрічний позов – це заявлена відповідачем до позивача в справі самостійна позовна вимога для спільного її розгляду з первісним позовом. Зустрічний позов повинен бути взаємно пов'язаний з первісним. Подання зустрічного позову провадиться за загальними правилами подання позовів.

При прийнятті зустрічного позову до розгляду кожен із позовів (первісний та зустрічний) зберігає самостійне значення і вони підлягають вирішенню господарським судом спільно в одному процесі. За кожним із них суд повинен дати відповідь у своєму рішенні про задоволення зустрічного позову або про відмову в позові повністю або частково.

Стаття 58 ГПК України не виключає право позивача об'єднати в одній позовній заяві вимогу про визнання угоди недійсною з вимогою повернути одержане за цією угодою в натурі або відшкодування в грошах. У цьому випадку відповідач має право подати зустрічний позов про витребування належного йому майна або відшкодування вартості останнього.

Як добросовісний, так і недобросовісний набувач майна, яке повертається власникові, вправі вимагати від останнього відшкодування вчинених необхідних витрат на майно, з того часу, з якого власникові належать доходи від майна. До поняття «необхідні витрати» слід віднести тільки ті, що необхідні для забезпечення нормального стану і збереження майна з урахуванням його зношуваності. Отже інші витрати, тобто такі, що не є «необхідними», відшкодуванню не підлягають. Згадане право власника майна може бути реалізоване ним, зокрема, шляхом подання зустрічного позову.

У випадках, коли в процесі вирішення спору про витребування майна з чужого незаконного володіння виявляється, що право власності позивача ґрунтується на угоді, яка може бути визнана недійсною лише за позовами осіб, зазначених у статтях 55-57 ЦК України, господарський суд не повинен у цьому ж процесі за відсутності зустрічного позову відповідача давати правову оцінку угоди і визнавати її недійсною, оскільки це можливо виключно за позовом заінтересованої особи.

Зв'язок зустрічного позову з первісним може бути зумовлений різними причинами і відповідно мати різний зміст:

1. Відповідач протиставляє вимогам позивача однорідну вимогу, строк якої настав, пред'являючи її для заліку первісної вимоги;

2. Задоволення зустрічного позову виключає повністю чи частково задоволення первісного позову;

3. Закон припускає й інші випадки взаємного зв'язку між первісним і зустрічним позовами, якщо їх спільний розгляд призведе до більш швидкого і правильного вирішення спору.

ВИСНОВКИ З СЬОМОГО ПИТАННЯ:

В одній позовній заяві може бути об'єднано кілька вимог, зв'язаних між собою підставою виникнення або поданими доказами.

Зустрічний позов — це заявлена відповідачем до позивача в справі самостійна позовна вимога для спільного її розгляду з первісним позовом

При прийнятті зустрічного позову до розгляду кожен із позовів (первісний та зустрічний) зберігає самостійне значення і вони підлягають вирішенню господарським судом спільно в одному процесі.

VIII. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ

Забезпечення позову як засіб запобігання можливим порушенням майнових прав чи охоронюваних законом інтересів юридичної або фізичної особи може застосовуватись як за основним, так і за зустрічним позовом на будь-якій стадії процесу.

Якщо заходів забезпечення позову не було вжито до прийняття рішення зі спору, то господарський суд, згідно з ч. 2 ст. 121 ГПК України, має право одночасно з вирішенням питання про відстрочку, розстрочку або зміну способу й порядку виконання рішення вжити заходів до забезпечення його виконання, про що зазначається в цій ухвалі. У разі незгоди сторони чи прокурора, який брав участь у процесі, з такими діями господарського суду, вони вправі звернутись із заявою про перевірку винесеної ухвали в повному обсязі або з протестом.

Відповідно до ч. 1 ст. 67 ГПК України позов забезпечується:

накладанням арешту на майно або грошові суми, що належать відповідачеві;

забороною відповідачеві вчиняти певні дії;
забороною іншим особам вчиняти дії, що стосуються предмета спору;
зупиненням стягнення на підставі виконавчого документа або іншого документа, за яким стягнення здійснюється у безспірному порядку;
зупиненням продажу арештованого майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно і про зняття з нього арешту.

Про забезпечення позову виноситься ухвала.

Ухвалу про забезпечення позову може бути оскаржено. Оскарження ухвали про забезпечення позову не зупиняє її виконання.

Не допускається забезпечення позову шляхом заборони:

проводити загальні збори акціонерів або учасників господарського товариства та приймати ними рішення;

надавати емітентом, реєстратором, зберігачем, депозитарієм реєстр власників іменних цінних паперів, інформацію про акціонерів або учасників господарського товариства для проведення загальних зборів товариства;

участі акціонерів або учасників у загальних зборах товариства, визначення правомочності загальних зборів акціонерів або учасників господарського товариства;

виконання рішень Фонду гарантування вкладів фізичних осіб щодо призначення уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та здійснення тимчасової адміністрації або ліквідації банку, заборони проводити певні дії уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на здійснення тимчасової адміністрації та/або ліквідації банку або Фонду гарантування вкладів фізичних осіб при здійсненні тимчасової адміністрації або ліквідації банку.

Згідно зі ст. ст. 66, 67 ГПК України господарський суд має право за власною ініціативою вжити заходів щодо забезпечення позову в разі, якщо невжиття цих заходів може утруднити чи зробити неможливим виконання рішення суду. До цих заходів належить і накладання арешту на майно або грошові кошти відповідача. При цьому відповідач позбавляється права

розпоряджатися коштами та знімати їх на свій розсуд.

Клопотання про забезпечення позову може бути подано також третіми особами із самостійними вимогами щодо предмету спору, оскільки ці особи користуються правами позивача в процесі. При цьому слід мати на увазі, що перелік осіб, які вправі порушувати питання про забезпечення позову, наведений у ст. 66 ГПК України, є вичерпним.

Умовою застосування заходів щодо забезпечення позову є достатньо обґрунтоване припущення, що майно (у тому числі грошові суми, цінні папери тощо), яке є у відповідача на момент пред'явлення позову до нього, може зникнути, зменшитися за кількістю або погіршитися за якістю на момент виконання рішення. А тому найдоцільніше вирішувати питання забезпечення позову на стадії попередньої підготовки справи до розгляду відповідно до п. 10 ст. 65 ГПК України.

У випадках коли відповідач або особи, яким господарський суд заборонив вчиняти дії, що стосуються предмета спору, порушили цю заборону, до них може бути застосована відповідальність, передбачена ст. 83 ГПК України (стягувати в доход Державного бюджету України з винної сторони штраф у розмірі до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за ухилення від вчинення дій, покладених господарським судом на сторону).

Питання про скасування забезпечення позову вирішується господарським судом, що розглядає справу, із зазначенням про це в рішенні чи ухвалі. Ухвала надсилається сторонам, установам банку, державним виконавцям та іншим особам, які виконують ухвалу про забезпечення позову. В тих випадках, коли забезпечення позову скасовується при прийнятті рішення, про що зазначається в рішенні, вищезгаданим особам направляється копія такого рішення.

Однак від забезпечувальних заходів слід відрізнити **запобіжні заходи**, передбачені розділом 5-1 ГКУ. Так, якщо особа, яка має підстави побоюватись, що подача потрібних для неї доказів стане згодом неможливою або утрудненою, а також підстави вважати, що її права порушені або існує реальна загроза їх порушення, має право звернутися до господарського суду з заявою

про вжиття запобіжних заходів до подання позову.

Запобіжні заходи включають (ст. 43-2 ГПК):

- 1) витребування доказів;
- 2) огляд приміщень, в яких відбуваються дії, пов'язані з порушенням прав;
- 3) накладення арешту на майно, що належить особі, щодо якої вжито запобіжні заходи, і знаходиться в неї або в інших осіб.

Заява про вжиття запобіжних заходів повинна містити:

- 1) найменування господарського суду, до якого подається заява;
- 2) найменування заявника і особи, щодо якої просять вжити запобіжні заходи, їх поштові адреси; документи, що підтверджують за заявником-громадянином статус суб'єкта підприємницької діяльності;
- 3) вид і суть запобіжного заходу;
- 4) обставини, якими заявник обгрунтовує необхідність вжиття запобіжних заходів;
- 5) перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви;
- 6) підпис заявника або його представника, якщо заява подається представником.

До заяви про вжиття запобіжних заходів додаються документи, які підтверджують сплату судового збору у встановлених законом порядку і розмірі. Разом з заявою про вжиття запобіжних заходів подаються її копії відповідно до кількості осіб, щодо яких просять вжити запобіжні заходи.

Заявник повинен подати відповідну позовну заяву протягом десяти днів з дня винесення ухвали про вжиття запобіжних заходів. Після подання заявником позовної заяви запобіжні заходи діють як заходи забезпечення позову.

Заява про вжиття запобіжних заходів розглядається не пізніше двох днів з дня її подання господарським судом, в районі діяльності якого належить провести ці процесуальні дії, з повідомленням заінтересованих осіб. Однак неявка їх не перешкоджає розглядові заяви.

У разі обгрунтованої вимоги заявника заява про вжиття запобіжних заходів розглядається лише за його участю без повідомлення особи, щодо якої просять вжити запобіжні заходи.

Господарський суд має право вимагати від заявника додати до заяви будь-який наявний у нього доказ про порушення або загрозу порушення його прав.

Господарський суд може зобов'язати заявника забезпечити його вимогу заставою, достатньою для того, щоб запобігти зловживанню запобіжними заходами, яка вноситься на депозит господарського суду. Розмір застави визначається господарським судом з урахуванням обставин справи, але не повинен бути більшим від розміру заявленої шкоди.

Про вжиття запобіжних заходів господарський суд виносить ухвалу, в якій зазначає обрані запобіжні заходи, підстави їх обрання, порядок і спосіб їх виконання, розмір застави, якщо така призначена. Копії ухвали надсилаються заявнику та особі, щодо якої мають бути вжиті запобіжні заходи, негайно після її винесення. У разі винесення ухвали за участю заявника без повідомлення особи, щодо якої просять вжити запобіжні заходи, копія ухвали надсилається особі, щодо якої вжито запобіжні заходи, негайно після її виконання.

У разі відсутності підстав, встановлених статтею 43-1 Кодексу господарський суд виносить ухвалу про відмову в задоволенні заяви про вжиття запобіжних заходів.

ВИСНОВКИ З ВОСЬМОГО ПИТАННЯ:

Забезпечення позову як засіб запобігання можливим порушенням майнових прав чи охоронюваних законом інтересів юридичної або фізичної особи може застосовуватись як за основним, так і за зустрічним позовом на будь-якій стадії процесу.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

Таким чином при розгляді питань лекції було з'ясовано поняття і види процесуальних строків, порядок їх обчислення, зупинення і відновлення, розглянуто зміст позову в господарському процесі, його елементи і види, розглянуто зміст права на позов та його передумови. У процесі проведення лекції було детально розглянуто

подання позовної заяви відзив на неї, підстави відмови у прийнятті і повернення позовної заяви. Були також висвітлені можливості господарського суду щодо об'єднання позовних вимог, та можливості позивача відмовитись від позову та можливості відповідача подати зустрічний позов, та вжити заходів до його забезпечення.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

В результаті вивчення цієї теми студент повинен розуміти сутність процесуального строку, знати їх види і порядок встановлення, обчислення, зупинення та відновлення, засвоїти алгоритм правових дій та складання процесуальних документів учасниками судового процесу в межах цих строків та щодо їх продовження чи відновлення, зрозуміти правову природу позову в господарському процесі, засвоїти передумови позову, вміти визначати необхідність і алгоритм правових дій щодо забезпечення позову чи захисту відповідача проти заходів забезпечення позову, складати основні процесуальні документи, пов'язані з початковою стадією господарського судового процесу.

Перелік процесуальних документів, які складаються під час вивчення теми

- позовна заява про невиконання договірних зобов'язань;
- відзив на позовну заяву про невиконання договірних зобов'язань;
- заява про вжиття запобіжних заходів.

ТЕМА № 6. ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ У СУДІ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ (2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

Вступ

I. Порушення провадження у справі в господарському процесі

II. Підготовка справи до розгляду у господарському суді першої інстанції.

III. Вирішення господарських спорів у суді першої інстанції.

VI. Рішення і ухвали господарського суду.

Висновки з теми

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28. 06. 1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України, 23. 07. 1996, № 30, ст. 141
2. Господарський процесуальний кодекс України від 06. 11. 1991 № 1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради України, 11. 02. 1992, № 6, ст. 56
3. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 07. 07. 2010 № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України, 22. 10. 2010, № 41, / № 41-42; № 43; № 44-45 /, стор. 1468, ст. 529
4. Про прокуратуру: Закон України від 05. 11. 1991 № 1789-ХІІ // Відомості Верховної Ради України, 31. 12. 1991, № 53, ст. 793; Голос України, 11. 12. 1991
5. Абрамов Н. А. Хозяйственное процессуальное право Украины: Учебное пособие (курс лекций). – Харьков: «Одиссей», - 2002, – 256 с.
6. Беляневич В. Е. Господарський процесуальний кодекс України: (із змінами і допов. Станом на 22 верес. 2005 р.): Наук. -практ. комент. – К. : Видавництво «Юстініан», 2006. – 672 с.
7. Васильев С. В. Хозяйственное судопроизводство Украины: Учебное пособие. 2-е изд. , перераб и доп. – Харьков: Эспада, 2004. – 408 с.
8. Господарський процесуальний кодекс України // ВВРУ. – 2001. -№ 36. – Ст. 188.
9. Осетинський А. Додержання законності при вирішенні господарських спорів // Право України. – 1999. – № 4. – С. 11-15.
10. Шелухін М. Л. Зубатенко О. М. Господарське процесуальне право: Навч. посібник у схемах. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 264 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Вивчення цієї теми має важливе значення для розуміння студентами організації та здійснення правосуддя в місцевих господарських судах – від порушення провадження у справі до прийняття судового рішення.

ВСТУП

Судовий розгляд – одна з найважливіших стадій господарського процесу, в ході якої здійснюється розгляд і вирішення справи по суті, тобто перевіряється законність та обґрунтованість вимог позивача та заперечень відповідача, а також третіх осіб на підставі досліджених у судовому засіданні наданих сторонами та третіми особами, а також, витребуваних судом, доказів.

Значення цієї стадії господарського процесу зумовлюється насамперед тим, що своєю найважливішою задачу – захист порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів юридичних осіб, громадян-підприємців, а також у випадках, передбачених законодавчими актами України, державних та інших органів, фізичних осіб, що не є суб'єктами підприємництва – господарські суди здійснюють при розгляді та вирішенні наявних між цими особами правових спорів (окрім справ про банкрутство). Під час розгляду справи перевіряється обґрунтованість вимог та заперечень сторін; на підставі повного всебічного та об'єктивного дослідження зібраних доказів, встановлюються їх наявні права та взаємні обов'язки, визначаються умови та причини, що спричинили виникнення спору.

I. ПОРУШЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Розгляд справ у місцевих господарських судах, згідно ч. 1 ст. 4-6 ГПК України, здійснюється суддею одноособово. Будь-яку справу, що відноситься до підсудності цього суду, залежно від категорії і складності справи, може бути розглянуто колегіально у складі трьох суддів.

Значення судового розгляду полягає в тому, що вирішується головне завдання – захист майнових та інших прав і законних інтересів організацій та підприємств і активний всебічний вплив на поліпшення їх діяльності. В процесі розгляду перевіряється обґрунтованість взаємних вимог і заперечень сторін; на підставі всебічного, повного та об'єктивного дослідження зібраних доказів встановлюються їх дійсні права та взаємовідносини, виявляються умови та причини, що породили спір. Значення цієї стадії полягає також і в тому, що на

підставі аналізу та узагальнення матеріалів справи, досліджених у ході судового засідання, а також достовірно встановлених обставин справи господарський суд розробляє пропозиції, спрямовані на вдосконалення господарських відносин, господарського законодавства, а також усунення недоліків у діяльності організацій.

Відповідно до ст. 69 ГПК України спір має бути вирішений господарським судом у строк не більше двох місяців від дня одержання позовної заяви (ч. 1 ст. 69 ГПК України).

Спір про стягнення заборгованості за опротестованим векселем має бути вирішено господарським судом у строк не більше одного місяця від дня одержання позовної заяви.

У виняткових випадках голова господарського суду чи заступник голови господарського суду має право продовжити строк вирішення спору, але не більше як на один місяць.

За клопотанням обох сторін чи клопотанням однієї сторони, погодженим з другою стороною, спір може бути вирішено у більш тривалий строк, ніж встановлено ч. 1 ст. 69 ГПК України.

Про продовження строку вирішення справи виноситься ухвала.

Вирішення спорів у господарських судах відкрите, за винятком випадків, коли це суперечить вимогам щодо охорони державної, комерційної чи банківської таємниці, або коли сторони чи одна із сторін обґрунтовано вимагають конфіденційного розгляду справи і подають відповідне клопотання до початку розгляду справи по суті. Про розгляд справи у закритому судовому засіданні або про відхилення клопотання з цього приводу виноситься ухвала.

Правосуддя в господарських відносинах здійснюється на засадах рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін і свободи надання ними доказів, а також у доведенні перед судом їх переконливості.

Відповідно до ст. 74 ГПК України порядок ведення засідання визначається суддею, а в разі розгляду справи трьома суддями – суддею,

головуючим у засіданні. Суддя оголошує склад господарського суду, роз'яснює учасникам судового процесу їх права і обов'язки та сприяє в здійсненні належних їм прав. У засіданні заслуховуються представники позивача і відповідача та інші особи, які беруть участь у засіданні.

Статтею 75 ГПК України передбачено, що якщо на позовну заяву не подано відзив, а також не подані витребувані господарським судом документи, справу може бути розглянуто за наявними в ній матеріалами.

Відповідно до ст. 81-1 ГПК України, у судовому засіданні, а також про огляд і дослідження письмових і речових доказів у місці їх знаходження ведеться протокол. У протоколі зазначаються всі основні відомості у справі та про хід судового засідання.

Протокол веде секретар судового засідання.

Протокол у триденний строк підписують суддя (суддя-головуючий у колегії суддів) і секретар судового засідання.

Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, мають право знайомитись з протоколами і протягом п'яти днів після їх підписання подавати письмові зауваження з приводу допущених у протоколах неточностей або неповноти протоколу. Зауваження до протоколу у всіх випадках долучаються до матеріалів справи.

Господарський суд розглядає зауваження на протокол протягом п'яти днів з дня подання зауваження і за результатами розгляду виносить ухвалу, якою приймає зауваження або мотивовано їх відхиляє.

На вимогу хоча б одного учасника судового процесу у суді першої чи апеляційної інстанції при розгляді справи по суті або за ініціативою суду здійснюється фіксування судового процесу з допомогою звукозаписувального технічного засобу.

Відтворення технічного запису судового процесу здійснюється в судовому засіданні при розгляді справи судом у першій інстанції, в апеляційному чи касаційному порядку, а також при розгляді зауважень на протокол судового засідання на вимогу сторони чи з ініціативи суду.

Питання про видачу копії технічного запису учаснику процесу, про його відтворення поза судовим засіданням вирішуються головуючим у кожному конкретному випадку залежно від обставин.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Ціль реалізації права на звернення за судовим захистом досягається виконанням задачі по своєчасному і правильному порушенню справи, для чого зацікавлені особи звертаються в суд із заявою, але необхідні і зустрічні дії суду в особі одноособового судді, що виконує задачу по прийняттю заяви

Зустрічний позов – самостійна позовна вимога, заявлена відповідачем у вже порушеному процесі для спільного розгляду з первісним, з метою захисту своїх інтересів.

II. ПІДГОТОВКА СПРАВИ ДО РОЗГЛЯДУ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ СУДІ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

1. Завдання підготовки справи і її значення

Судове провадження в справі в господарському суді для досягнення її цілі повинно здійснюватися таким чином, щоб забезпечити правильний і своєчасний розгляд і вирішення справи, що багато в чому залежить від проведення належної підготовки її до судового розгляду. Стадія підготовки безпосередньо впливає на прийняття заяви, тобто порушення провадження в справі, і є обов'язковою по кожній справі, якими б простими воно не здавались.

Таким чином, *підготовка справи до судового розгляду* – самостійна обов'язкова стадія господарського процесу, що здійснюється судом по кожній справі відразу після її порушення з метою правильного розгляду і вирішення спору у встановлені процесуальним законом терміни.

Немає таких справ, по яких не було потрібно б до прийняття і призначення їх до розгляду попередньо ознайомитися з позовними матеріалами, визначити коло досліджуваних фактів і доказів, ужити заходів до

забезпечення своєчасного надходження їх у господарський суд, перевірити, чи всі зацікавлені в результаті справи організації притягнуті до участі в її розгляді, зробити інші, необхідні в справі дії.

Ціль даного етапу судочинства – створення умов, спрямованих на забезпечення правильного і своєчасного вирішення спору.

Задачами підготовки справи до судового розгляду в господарському суді є: а) уточнення позовних вимог і обставин, що обґрунтовують позов; б) визначення характеру правовідносин сторін і, потенційного кола нормативних актів, що повинні будуть застосовуватися при вирішенні спору; в) можливе коло осіб, що беруть участь у справі; г) коло доказів, необхідних для вирішення спору по суті, і забезпечення їхнього представлення до моменту початку розгляду; д) повідомлення зацікавлених осіб про час і місце розгляду.

Зміст підготовки справи

З метою забезпечення правильного і своєчасного вирішення господарської спору суддя, згідно ст. 65 ГПК України, робить у необхідних випадках наступні дії по підготовці справи до розгляду:

- 1) вирішує питання про залучення до участі в справі іншого відповідача і про виключення або заміну неналежного відповідача;
- 2) викликає представників сторін (якщо сторони знаходяться в тому ж населеному пункті, що і господарський суд) для уточнення обставин справи і з'ясовує, які матеріали можуть бути представлені додатково;
- 3) зобов'язує сторони, інші підприємства, установи, організації, державні й інші органи і їхні посадові особи виконати визначені дії (звірити розрахунки, зробити огляд доказів у місці їхнього перебування і т.п.); зажадає від них документи, відомості, висновки, необхідні для вирішення спору, або знайомиться з такими матеріалами безпосередньо в місці їхнього перебування;
- 4) вирішує питання про призначення експертизи;
- 5) здійснює огляд і дослідження письмових і речовинних доказів у місці їхнього перебування;
- 6) вирішує питання про визнання явки представників сторін у засідання

господарського суду обов'язковою;

7) вирішує питання про виклик посадових і інших осіб для дачі пояснень по суті;

8) вирішує питання про розгляд справи безпосередньо на підприємстві, в організації;

9) вирішує питання про вживання заходів по забезпеченню позову;

10) здійснює інші заходи, спрямовані на забезпечення правильного і своєчасного розгляду справи.

Вживання заходів по забезпеченню позову.

Згідно ст. 66 ГПК України, господарський суд за заявою сторони, прокурора або його заступника, що пред'явив позов, або зі своєї ініціативи вправі вжити заходів по забезпеченню позову. Забезпечення позову допускається, якщо неприйняття таких мір може ускладнити або унеможливити виконання рішення господарського суду.

Ефективність вживання заходів по забезпеченню позову в стадії підготовки справи до судового розгляду особливо велика, коли маються дані про намір відповідача або іншої особи, у якої знаходиться спірне майно, сховати її. У стадії підготовки допускається і заміна одного виду забезпечення позову іншим.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Підготовка справи до судового розгляду – самостійна обов'язкова стадія господарського процесу, проведена судом по кожній справі відразу після її порушення з метою правильного розгляду і вирішення спору у встановлені процесуальним законом терміни.

ІІІ. ВИРІШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ У СУДІ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

Розгляд справи по суті і її значення

Судовий розгляд – одна з основних стадій господарського процесу, у ході якої відбувається розгляд і вирішення справи по суті, тобто перевіряється

законність і обґрунтованість взаємних вимог сторін і третіх осіб на підставі дослідження представлених доказів.

Значення цієї стадії укладається насамперед у тім, що свою найважливішу задачу – захист майнових і інших прав і законних інтересів організацій і громадян-підприємців і активний усебічний вплив на поліпшення їхньої господарської діяльності – господарські суди виконують головним чином при розгляді і вирішенні виниклих між ними правових суперечок. У ході розгляду справи перевіряється обґрунтованість взаємних вимог і заперечень сторін; на підставі всебічного, повного й об'єктивного дослідження зібраних доказів встановлюються їхні дійсні права і взаємини, з'ясовуються умови і причини, що породили спір. Справа одержує своє остаточне, законне й обґрунтоване рішення. Саме в цій стадії найбільше повно виявляється дія основних початків господарського процесу. Значення цієї стадії складається також і в тому, що на підставі аналізу й узагальнення досліджених у засіданні матеріалів і вірогідно встановлених обставин справи господарським судом розробляються пропозиції, спрямовані на удосконалювання господарських відносин, поліпшення господарського законодавства й усунення недоліків у діяльності організацій.

Одним з важливих факторів ефективності судового розгляду є оперативність розгляду справи.

Згідно ст. 69 ГПК України, спір повинен бути вирішеним господарським судом у термін не більш двох місяців із дня одержання позовної заяви.

У відповідності зі ст. 74 ГПК України, порядок ведення засідання визначається суддею, а у випадку розгляду справи трьома суддями – суддею, що головує в засіданні.

Порядок розгляду справи

Засідання господарського суду можна розділити на три частини: **1) підготовчу, 2) розгляд спору по суті (дослідження й оцінка доказів) і 3) ухвалення рішення в справі.**

Підготовча частина судового розгляду являє собою систему процесуальних дій, спрямованих на те, щоб виявити можливість розгляду

справи по суті.

При розгляді справи по суті суд виконує три задачі:

1) ухвалює обсяг і межі дослідження обставин справи в судовому засіданні. Так, головуєчий робить дії по з'ясуванню даних про те, у якому обов'язі позивач підтримує свої вимоги, чи не бажає він скористатися своїм правом на зміну позову і чи визнає відповідач вимоги позивача;

2) виявлення наявності або відсутності підстав для припинення провадження в справі в стадії судового розгляду, зв'язаних з диспозитивними розпорядничими діями суб'єктів спірних правовідносин. Наприклад, головуєчий робить процесуальні дії по з'ясуванню, чи не має наміру позивач відмовитися від своїх вимог і чи не бажають сторони закінчити справу мировою угодою;

3) дослідження доказів у справі, що входить у структуру господарського процесуального доказування. У її структуру також включаються дії по визначенню предмета доведення, збиранню, представленню, оцінці доказів.

Дослідивши матеріали справи й оцінивши всі докази, господарський суд може зробити відповідний висновок по суті спору. **Якщо в підсумку дослідження й оцінки всіх матеріалів справи сторони прийдуть до згоди по суперечці, вона оформляється рішенням.** В інших випадках рішення приймається судом з обліком установлених їм фактичних обставин справи.

Судове рішення з'являється привселюдно. Усі присутні в залі судового засідання вислухують рішення господарського суду стоячи.

Після оголошення рішення сторонам варто роз'яснити порядок оскарження рішення, хоча закон цього прямо не вимагає. На цьому судове засідання в справі закінчується.

Тимчасове зупинення судового розгляду

Існує три форми тимчасової зупинки процесу: 1) перерва, 2) відкладення розгляду і 3) зупинення провадження в справі. Названі форми відрізняються по 1) підставах, 2) термінам зупинення і 4) наслідкам.

Про відкладення розгляду справи виноситься ухвала, у якій вказуються

час і місце проведення наступного засідання (ст. 77 ГПК України).

Зупинення провадження в справі – тимчасове припинення здійснення процесуальних дій у справі по незалежним від суду і сторін обставинам, що перешкоджають подальшому рухові справи.

Закінчення провадження в справі без винесення рішення

Як правило, розгляд справи закінчується винесенням рішення. Однак при наявності визначених у законі підстав можливе закінчення провадження в справі без винесення рішення.

По характеру підстав і процесуальних наслідків виділяються дві форми закінчення справи без винесення рішення: 1) припинення провадження в справі; 2) залишення заяви без розгляду.

Припинення провадження в справі – це закінчення розгляду справи без винесення рішення по суті спору унаслідок виявлення обставин, при яких подальший розгляд спору в господарському суді є неможливим або безцільним.

Згідно ст. 80 ГПК України, господарський суд припиняє провадження в справі, якщо:

1) спір не підлягає розглядові в господарських судах України. Мається на увазі непідвідомчість спору судові і помилкове порушення справи по позову організації, що не є юридичною особою, а виходить, що не володіє процесуальною правоздатністю;

2) відсутній предмет спору.

Передбачений ст. 80 ГПК України перелік підстав припинення провадження в справі є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає.

У випадку припинення провадження в справі повторне звернення в господарський суд по суперечці між тими ж сторонами, про той же предмет і по тим же підставам не допускається.

Про припинення провадження в справі виноситься ухвала, у якій повинні бути вирішені питання про розподіл між сторонами судових витрат, про повернення державного збору з бюджету, а також можуть бути вирішені питання про стягнення штрафів, передбачених Господарським процесуальним

кодексом України.

Ухвала про припинення провадження в справі може бути оскаржено.

Почате в господарському суді справа не може закінчитися винесенням рішення також і в тому випадку, коли при її розгляді виявиться недотримання порядку пред'явлення позову або порушення позивачем деяких обов'язків у процесі. У цих випадках позов залишається без розгляду.

Залишення заяви без розгляду – закінчення провадження в справі без винесення рішення, не позбавляє можливості повторного звернення в суд з тотожною заявою.

Господарський суд залишає позов без розгляду, якщо:

- 1) позовну заяву підписано особою, яка не має права підписувати її, або особою, посадове становище якої не вказано;
- 2) у провадженні господарського суду або іншого органу, який діє в межах своєї компетенції, є справа з господарського спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав;
- 3) позивач не звертався до установи банку за одержанням з відповідача заборгованості, коли вона відповідно до законодавства мала бути одержана через банк;
- 4) позивач без поважних причин не подав витребувані господарським судом матеріали, необхідні для вирішення спору, або представник позивача не з'явився на виклик у засідання господарського суду і його нез'явлення перешкоджає вирішенню спору.

Застосування даного пункту можливо тільки при наступних умовах:

- 1) додаткові документи вважаються витребуваними, тільки коли про це зазначено у відповідному процесуальному документі;
- 2) витребувані документи або явка представника позивача дійсно необхідні для вирішення спору;
- 3) позивач не представив витребувані документи або не направив свого представника в засідання господарського суду без поважних причин;
- 4) громадянин відмовився від позову, який було подано у його інтересах

прокурором.

Таким чином, у числі підстав залишення позову без розгляду в господарському процесі чітко виділяються випадки, коли позов повинний бути залишений без розгляду, і випадки, коли це питання вирішується на розсуду суду.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Судовий розгляд – одна з основних стадій господарського процесу, у ході якої відбувається розгляд і вирішення справи по суті, тобто перевіряється законність і обґрунтованість взаємних вимог сторін і третіх осіб на підставі дослідження представлених доказів.

Існує три форми тимчасової зупинки процесу: 1) перерва, 2) відкладення розгляду і 3) зупинення провадження в справі. Названі форми відрізняються по 1) підставах, 2) термінам зупинки і 4) наслідкам.

Припинення провадження в справі – це закінчення розгляду справи без винесення рішення по суті спору унаслідок виявлення обставин, при яких подальший розгляд спору в господарському суді є неможливим або безцільним.

Мирова угода – розпорядницька дія сторін по взаємному врегулюванню виниклого матеріально-правового спору на взаємоприйнятних умовах і припиненню порушеної судом справи. Судова мирова угода може бути укладено

Залишення заяви без розгляду – закінчення провадження в справі без винесення рішення, не позбавляє можливості повторного звернення в суд з тотожною заявою.

VI. РІШЕННЯ І УХВАЛИ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ

Види постанов господарського суду і їхнє значення

Постанова господарського суду – це оформлений у письмову форму акт застосування права у виді мотивованого судження з питань, що виникають у ході розгляду і вирішення господарського спору, виконання і перегляду судових актів господарським судом.

Ті постанови господарського суду, якими вирішується матеріально-правовий спір сторін по суті, називаються *рішеннями*.

Постанови, якими вирішуються окремі процесуальні питання, що

виникають при порушенні і розгляді господарської спору або при виконанні прийнятих господарським судом рішень, називаються *ухвалами*.

Ті процесуальні акти, якими оформляються результати перегляду постанов господарського суду в апеляційному або касаційному порядку, а також у порядку нагляду, іменуються *постановами*.

Рішення господарського суду – це постанова суду першої інстанції, яким вирішується матеріально-правова вимога позивача до відповідача, спір сторін по суті, що є актом захисту порушених прав або прав, що заперечуються, або охоронюваних законом інтересів сторін господарського процесу.

Сутність судового рішення виявляється у впливі на матеріальні правовідносини і виражається в тому, що рішення владне підтверджує взаємини суб'єктів матеріального права (наявність або відсутність правовідносини, її перетворення) або інші правові обставини в непозовних справах, усуває їхня спірність, створює правову можливість безперешкодної реалізації права або охоронюваного законом інтересу і тим самим робить їм захист. Рішення суду обов'язково для всіх і підлягає неухильному дотриманню і виконанню.

Сила судового рішення ґрунтується на авторитеті судової влади і нормах матеріального права, застосовуваних судом при вирішенні конкретної спору. Суд норми права і правовідносини не створює, він застосовує норми права, підтверджує наявність або відсутність, перетворення правовідносини, реалізуючи в разі потреби санкцію правової норми. Судове рішення є правовою підставою примусу, реалізованого у виконавчому провадженні.

Судове рішення у всіх випадках, незалежно від того, задоволена вимога або в ній відмовлено, впливає на поведження суб'єктів матеріальних правовідносин: усі повинні діяти відповідно до розпоряджень, що містяться в судовому рішенні.

Рішення господарського суду розкривається в ряді його істотних ознак, узятих у сукупності. **По-перше**, рішення – акт органа судової влади. **По-друге**, це правозастосовчий акт, що містить у собі одночасно наказ і підтвердження. Наказ у рішенні господарського суду являє собою прояв

владного характеру рішення господарського суду, підтвердження в рішенні відображає усунення господарським судом спору про право і констатацію наявності матеріально-правових відносин, суб'єктивних прав і обов'язків. Рішення господарського суду як правозастосовчий акт виступає як акт індивідуального піднормативного регулювання. У цьому змісті рішення господарського суду, так само як і будь-який інший правозастосовчий акт, виступає як юридичний факт матеріального і процесуального права, входячи елементом у численні фактичні склади. **По-третє**, рішення господарського суду є процесуальним актом – документом, оскільки виноситься у визначеній формі й у визначеному законом порядку, повинне мати зазначені в законі зміст і реквізити.

Значення судового рішення полягає в наступному: 1) рішення припиняє суперечки про право через її розгляд по суті і завершує судочинство в справі; 2) відновлює законність, порушену однією зі сторін, упорядковує і вносить стабільність у відносини господарського обороту; 3) здійснює профілактичні функції правосуддя, має превентивне значення, запобігаючи можливість виникнення аналогічних суперечок надалі; 4) рішення Вищого господарського суду України мають значення судового прецеденту, що орієнтує правозастосовчу, а в ряді випадків і нормотворчу практику.

Порядок прийняття й оформлення рішень

Порядок ухвалення рішення в господарському суді залежить від особливості конкретних справ, у якому складі суду вони розглядаються, відносини самих учасників спору до процесу і їхньої участі в засіданні і т.п. Однак у якому би порядку не вирішувалась спір в господарському суді, за участю або без участі сторін, одноособово суддею або в колегіальному складі, її рішення завжди приймається в тому же засіданні, у якому розглядалася справа.

Пристаюючи до винесення рішення, господарський суд зобов'язаний

1) оцінити докази на предмет відносності та допустимості; 2) визначити, які обставини, що мають значення для справи, варто вважати встановленими, а які – не встановленими; 3) вирішити, на підставі яких законів або інших

нормативних актів підлягає вирішенню дана спір; 4) установити, які права й обов'язки осіб, що беруть участь у справі; 5) вирішити, чи підлягає позов задоволенню; 6) визначити, чи є необхідність додатково досліджувати докази або продовжити з'ясування обставин, що мають значення для справи, і в цих цілях відновити розгляд справи.

Рішення господарського суду приймається ім'ям України і складається з 1) вступної, 2) описової, 3) мотивувальної і 4) резолютивної частин.

У вступній частині вказуються 1) найменування господарського суду, 2) номер справи, 3) дата ухвалення рішення, найменування сторін, 4) ціна позову, 5) прізвище судді (суддів), 6) представників сторін, прокурора й інших осіб, що брали участь у засіданні, 7) посаді цих осіб. При 8) розгляді справи на підприємстві, в організації про це також вказується у вступній частині рішення.

Описова частина повинна містити 1) короткий виклад вимог позивача, 2) відзив на позовну заяву, пояснень і клопотань сторін і їхніх представників, інших учасників судового процесу, 3) опис дій, виконаних господарським судом (огляд і дослідження доказів і ознайомлення з матеріалами безпосередньо в місці їхнього перебування).

У мотивувальній частині вказуються 1) обставини справи, установлені господарським судом; 2) причини виникнення спору; 3) докази, на підставі яких прийняте рішення; 4) зміст письмової угоди сторін, якщо вона досягнута; 5) доводи, по яких господарський суд відхилив клопотання і докази сторін, їхньої пропозиції щодо умов договору або угоди сторін; 6) законодавство, яким господарський суд керувався, приймаючи рішення; 7) обґрунтування відстрочки або розстрочки виконання рішення.

Резолютивна частина повинна містити 1) висновок про задоволення позову або 2) про відмовлення в позові цілком або частково по кожному з заявлених вимог. Висновок не може залежати від настання або ненастання яких-небудь обставин (умовне рішення).

При задоволенні позову в резолютивній частині рішення вказується:

- найменування сторони, на користь якої вирішений спір, і сторони, з якої здійснене стягнення грошових сум або яка зобов'язана виконати відповідні дії, строк виконання цих дій, а також строк сплати грошових сум при відстрочці або розстрочці виконання рішення;
- розмір сум, що підлягають стягненню,
- найменування рахунку, з якого підлягають стягненню грошові суми;
- точне найменування майна, його визначальні ознаки, вартість цього майна; місце його знаходження; строк виконання рішення, якщо воно накладається на сторони, або про видачу наказу про примусове виконання рішення: найменування, номер і дата виконавчого або іншого документа про стягнення коштів у безспірному порядку, а також сума, що не підлягає стягненню.

ВИСНОВКИ З ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ:

Постанова господарського суду – це оформлений у письмову форму акт застосування права у виді мотивованого судження з питань, що виникають у ході розгляду і вирішення господарської спору, виконання і перегляду судових актів господарським судом.

Постанови господарського суду, якими вирішується матеріально-правова спір сторін по суті, називаються рішеннями.

Постанови, якими вирішуються окремі процесуальні питання, що виникають при порушенні і розгляді господарської спору або при виконанні прийнятих господарським судом рішень, називаються ухвалами.

Процесуальні акти, якими оформляються результати перегляду постанов господарського суду в апеляційному або касаційному порядку, а також у порядку нагляду, іменуються постановами.

Рішення господарського суду — це постанова суду першої інстанції, яким вирішується матеріально-правова вимога позивача до відповідача, спір сторін по суті, що є актом захисту порушених прав або прав, що заперечуються, або охоронюваних законом інтересів сторін господарського процесу.

Законна сила судового рішення – це її стабільність і забезпечена законом обов'язковість дії.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

Таким чином у процесі розгляду питань лекції було з'ясовано зміст етапу порушення провадження у справі в господарському процесі, його особливості та порядок переходу до іншої стадії, розглянуто особливості та зміст стадії підготовки справи до розгляду у господарському суді першої інстанції, порядок та особливості вирішення господарських спорів у суді першої інстанції, а також загальні вимоги та зміст рішень і ухвал господарського суду. Зазначені питання акумулюють у собі усі попередньо отримані знання студентів щодо загальних положень господарського процесуального права та надають можливість зрозуміти основний зміст господарського процесу в суді першої інстанції.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

В результаті вивчення цієї теми студент повинен розуміти правовий порядок порушення провадження у справі, підготовки її до розгляду та розгляд, правові підстави і порядок тимчасового зупинення судового розгляду справи, відкладення розгляду, зупинення провадження у справі, закінчення провадження у справі без винесення рішення, припинення провадження у справі, залишення заяви без розгляду в місцевих господарських судах, знати види постанов господарського суду та їх значення, порядок прийняття та оформлення судових рішень, складати основні процесуальні документи, пов'язані з розглядом справи в місцевому господарському суді.

Перелік процесуальних документів, які складаються під час вивчення теми

- ухвала господарського суду про повернення позовної заяви без розгляду;
- ухвала господарського суду про порушення провадження у справі;
- заява про збільшення позовних вимог;
- заява позивача про зміну предмету позову і позовних вимог;
- заява позивача про відвід судді;
- ухвала господарського суду про відвід судді та відкладення розгляду справи;
- заява позивача про вжиття заходів до забезпечення позову.

**ТЕМА № 7. ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ В АПЕЛЯЦІЙНОМУ ТА
КАСАЦІЙНОМУ ПОРЯДКУ. ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ ВИЩОГО
ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ УКРАЇНИ ВЕРХОВНИМ СУДОМ
УКРАЇНИ”
(2 години)**

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

Вступ

I. Перегляд судових рішень в апеляційному провадженні

II. Перегляд судових рішень у касаційному порядку

**III. Перегляд судових рішень Вищого господарського суду України
Верховним судом України**

Висновки з теми

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28. 06. 1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України, 23. 07. 1996, № 30, ст. 141
2. Господарський процесуальний кодекс України від 06. 11. 1991 № 1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради України, 11. 02. 1992, № 6, ст. 56
3. Про деякі питання застосування норм Господарського процесуального кодексу України, порушені у доповідних записках про роботу господарських судів у 2007 році: Лист Вищого господарського суду від 18. 03. 2008 № 01-8/164
4. Про деякі питання практики застосування Закону України "Про третейські суди" (щодо винесення та надсилання окремих ухвал господарського суду): Лист Вищого господарський суд від 12. 03. 2008 № 01-8/118
5. Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин: Рекомендації Вищого господарського суду від 28. 12. 2007 № 04-5/14 // Бізнес-Бухгалтерія-Право. Податки. Консультації, 11. 02. 2008, № 6, стор. 25; Вісник господарського судочинства, Січень 2008 р. , № 1, стор. 22
6. Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності: оглядовий Лист Вищого господарського суду від 14. 12. 2007 № 01-8/974 // Бізнес: законодавство та практика, 2008 р. , № 2, стор. 40; Вісник господарського судочинства, Січень 2008 р. , № 1, стор. 84

7. Про деякі питання практики застосування у вирішенні спорів окремих норм процесуального права: інформаційний лист Вищого господарського суду від 14. 12. 2007 № 01-8/973 // Бізнес: законодавство та практика, 2008 р. , № 2, стор. 50; Вісник господарського судочинства, Січень 2008 р. , № 1, стор. 75

8. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з орендою земельних ділянок: Оглядовий лист Вищого господарського суду від 30. 11. 2007 № 01-8/918 // Бізнес: законодавство та практика, 2008 р. , № 2, стор. 23; Податки та бухгалтерський облік, 18. 02. 2008, № 14, стор. 5; Вісник господарського судочинства, Січень 2008 р. , № 1, стор. 59

9. Про деякі питання судової практики застосування Статуту залізниць України, інших норм транспортного законодавства: Оглядовий лист Вищого господарського суду від 29. 11. 2007 № 01-8/917 // Бізнес-Бухгалтерія-Право. Податки. Консультації, 28. 01. 2008, № 4, стор. 25; Бізнес:законодавство та практика, 2008 р. , № 2, стор. 5; Вісник господарського судочинства, Січень 2008 р. , № 1, стор. 43

10. Про зміну способу виконання рішення: Постанова Вищого господарського суду від 16. 08. 2007 № 37/103

11. Про визнання недійсними договору купівлі-продажу та договору дарування, повернення об'єкта приватизації в комунальну власність: Постанова Вищого господарського суду від 09. 08. 2007

12. Про зобов'язання провести позачергові загальні збори: Постанова Вищого господарського суду від 06. 08. 2007 № 12/429пн

13. Абрамов Н. А. Хозяйственное процессуальное право Украины: Учебное пособие (курс лекций). – Харьков: «Одиссей», - 2002, – 256 с.

14. Беляневич В. Е. Господарський процесуальний кодекс України: (із змінами і допов. Станом на 22 верес. 2005 р.): Наук. -практ. комент. – К. : Видавництво «Юстініан», 2006. – 672 с.

15. Васильев С. В. Хозяйственное судопроизводство Украины: Учебное пособие. 2-е изд. , перераб и доп. – Харьков: Эспада, 2004. – 408 с.

16. Господарський процесуальний кодекс України // ВВРУ. - 2001. -№ 36. - Ст. 188.

17. Осетинський А. Додержання законності при вирішенні господарських спорів // Право України. - 1999. - № 4. - С. 11-15.

18. Шелухін М. Л. Зубатенко О. М. Господарське процесуальне право: Навч. посібник у схемах. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 264 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Вивчення цієї теми має важливе значення для розуміння студентами організації та здійснення правосуддя в апеляційному та касаційному порядку – від порушення провадження у справі до прийняття судового рішення.

ВСТУП

Дотепер у науці як цивільного процесуального, так і господарського процесуального права України немає жодного спеціального дослідження, цілком присвяченого інститутіві апеляційного судочинства.

У правовій літературі до 1917 року апеляція розглядалась як прохання сторони, що вважає рішення суду першої інстанції повністю або частково неправильним, про новий розгляд і нове рішення справи судом вищої інстанції. Отже, метою апеляції є перегляд, тобто вторинний розгляд справи по суті в цілому або в частині.

Інститут касаційного провадження в господарському процесі, що діє в Україні з 21 червня 2001 р., **істотно відрізняється від традиційних форм касаційного провадження**. З одного боку, касаційне провадження в господарському процесі обмежується перевіркою дотримання норм матеріального і процесуального права нижчестоящими судами. З іншого боку, у складі повноважень господарського суду касаційної інстанції законодавець назвав право змінити рішення суду першої інстанції, постанову апеляційної інстанції, а також скасувати їхні і прийняти нові рішення, що не властиво класичній касаційній системі, але властиво ревізійному порядку перегляду судових актів, характерному для законодавства ряду закордонних країн і вітчизняного цивільного процесу.

Ще одною гарантією захисту прав і законних інтересів юридичних осіб і громадян виступає в господарському процесі перегляд судових рішень Вищого господарського суду України Верховним Судом України.

I. ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ В АПЕЛЯЦІЙНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Сутність і поняття апеляційного провадження

Апеляційне провадження – це сукупність дій господарського суду апеляційної інстанції й осіб, що беруть участь у справі, здійснюваних з метою перевірки законності й обґрунтованості актів господарського суду першої

інстанції, що не вступили в законну силу і повторного розгляду справи по суті.

Для реалізації апеляційного провадження необхідна наявність ряду передумов об'єктивного і суб'єктивного характеру. Під передумовами апеляційного оскарження розуміються попередні умови реалізації права на апеляційне оскарження.

Однієї з основних об'єктивних передумов допустимості апеляційного оскарження є наявність об'єкта, із приводу якого подається апеляція. Об'єктом апеляційного оскарження виступає рішення суду першої інстанції, що не вступило в законну силу й утримує в собі, на думку особи, що подає апеляційну скаргу, несприятливі для нього наслідки вирішення спору.

Суб'єктивною передумовою допустимості апеляційного оскарження є наявність визначеного кола осіб, що мають право принести апеляцію на рішення суду першої інстанції. Мова йде про тих осіб, яким винесене судом першої інстанції рішення наносить шкоду, що виражається для них у несприятливих наслідках. Такими **особами можуть бути**: а) особи, чиї вимоги, пред'явлені в суд першої інстанції, залишилися цілком або частково незадоволеними; б) особи, незгодні з мотивувальною частиною рішення. У зв'язку з цим не можуть оскаржити рішення ті особи, що цілком задоволені ухваленими на їх користь рішенням. Це положення впливає з вимоги необхідності наявності в зацікавленій особи юридичного інтересу до процесу, як передумови участі в цьому процесі.

У відповідності зі ст. 91 ГПК України, сторони в справі подати апеляційну скаргу, а прокурор – апеляційне представлення на рішення місцевого господарського суду, що не вступило в законну силу.

Таким чином, суб'єктами апеляційного оскарження є особи, що беруть участь у справі, – сторони (позивач, відповідач), треті особи, їхні представники і правонаступники, прокурор.

Дані особи мають право на апеляційне оскарження, якщо:

1) у них у справі мається визначений юридичний інтерес, тобто вони не задоволені рішенням суду першої інстанції і мають намір відстоювати свої

вимоги в суді апеляційної інстанції;

2) вони мають процесуальну дієздатність. Супротивником по апеляційній скарзі може стати тільки та особа, на чю користь було винесене рішення суду першої інстанції, або його правонаступник.

Порушення апеляційного провадження

Для здійснення права на апеляційне оскарження крім процесуальних передумов (приношення скарги на рішення, підмет оскарженню відповідно до закону; дотримання апеляційного терміну; подача скарги особою, що володіє правом апеляційного оскарження) необхідно також дотримання ряду формальних умов. Одним з них є умова про відповідність апеляційної скарги (представлення) визначеним у законі реквізітам.

Сторона в справі, одержавши апеляційну скаргу (представлення), вправі направити відзив на неї апеляційній інстанції й особі, що подала скаргу (представлення). Даний відзив підписується особою, що бере участь у справі, або його представником. До відзиву, підписаного представником, додається доручення, що підтверджує його повноваження на ведення справи.

До відзиву можуть бути прикладені документи, що не були надані раніше. У цьому випадку до відзиву додаються докази направлення іншим особам, що беруть участь у справі, копій тих документів, що у цих осіб відсутні.

Про прийняття апеляційної скарги (представлення) до провадження апеляційний господарський суд виносить ухвалу, у якій повідомляє про час і місце розгляду скарги (представлення).

Ухвала направляється сторонам і прокуророві, що брав участь у розгляді справи або вступили в розгляд справи (ст. 98 ГПК України).

Варто звернути увагу на **пропуск терміну апеляційного оскарження**. Пропущений термін, установлений для подачі апеляційної скарги, може бути по клопотанню сторони відновлений при наявності поважних причин.

Порядок розгляду справи в апеляційній інстанції

В апеляційній інстанції справи переглядаються за правилами розгляду цих справ у першій інстанції з урахуванням особливостей, передбачених

законом. Апеляційний господарський суд, переглядаючи рішення в апеляційному порядку, користується правилами, наданими судові першої інстанції (ст. 99 ГПК України).

На відміну від суду першої інстанції апеляційний суд розглядає всі справи в колегіальному складі.

Засідання суду апеляційної інстанції складається з трьох взаємозалежних частин: 1) підготовча; 2) розгляд скарги по суті; 3) винесення й оголошення постанови.

У призначений для розгляду справи час головуєчий відкриває засідання, повідомляє склад суду, роз'ясняє особам, що беруть участь у справі, їхні права й обов'язки, визначає порядок ведення засідання, з'ясовує, чи маються в учасників господарського процесу заяви, клопотання, відводи складові суду, експертові і перекладачеві, керує засіданням, сприяючи повному і всебічному з'ясуванню всіх обставин справи, забезпечує в засіданні належний порядок.

При розгляді справи в апеляційній інстанції господарський суд по наявним у справі і додатково представленим доказам по суті розглядає справа повторно. Суд не зв'язаний доводами апеляційної скарги і перевіряє законність і обґрунтованість рішення в повному обсязі, як в оскарженій, так і в неоскарженій частині, незалежно від доводів, викладених в апеляційній скарзі.

Додаткові докази приймаються господарським судом, якщо заявник обґрунтував неможливість їх представлення в суді першої інстанції з причин, що не залежать від нього.

В апеляційній інстанції не приймаються і **не розглядаються нові вимоги, що не були пред'явлені при розгляді справи в першій інстанції.** У цьому складається одна з особливостей розгляду справ у другій інстанції (ст. 101 ГПК України).

Відмова від апеляційної скарги (представлення). У відповідності зі ст. 100 ГПК України, особа, що подала апеляційну скаргу (представлення), вправі відмовитися від неї до винесення постанови. Апеляційний господарський суд вправі не приймати відмову від скарги, якщо ці дії суперечать законодавству

або порушують права й охоронювані законом інтереси.

Про прийняття відмови від скарги (представлення) апеляційний господарський суд виносить ухвалу, якщо рішення місцевого господарського суду не оскаржено іншою стороною.

Термін розгляду апеляційної скарги (представлення) встановлений у ст. 102 ГПК України і складає два місяці з дня надходження її в господарський суд.

Постанова апеляційної інстанції. Вислухавши пояснення осіб, що беруть участь у справі, дослідивши наявні в справі і представлені додаткові докази, апеляційний господарський суд приймає **постанову**.

Постанова набуває законної сили з дня її прийняття.

Постанова спрямовується сторонам у справі в п'ятиденний термін із дня її прийняття.

Постанова апеляційної інстанції може бути оскаржене в касаційному порядку.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ

Апеляційне провадження – це сукупність дій господарського суду апеляційної інстанції й осіб, що беруть участь у справі, здійснюваних з метою перевірки законності й обґрунтованості актів господарського суду першої інстанції, що не вступили в законну силу і повторного розгляду справи по суті.

На відміну від суду першої інстанції апеляційний суд розглядає всі справи в колегіальному складі.

Господарське процесуальне законодавство України не містить такого повноваження, як передача справи на новий розгляд у суд першої інстанції.

Винесення нового рішення необхідно, коли порушення норм матеріального права або недослідженість обставин справи вплинули на кінцеві висновки суду першої інстанції про права й обов'язки сторін.

Змінити рішення – значить внести в нього виправлення, що не впливають на кінцеві висновки господарського суду першої інстанції про права й обов'язки сторін.

Апеляційні скарги на ухвали місцевого господарського суду розглядаються в порядку, установленому для розгляду апеляційних скарг на рішення місцевого господарського суду.

II. ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ У КАСАЦІЙНОМУ ПОРЯДКУ

Сутність, значення і право касаційного оскарження

Касаційне провадження – це стадія господарського процесу, що передбачає перевірку господарським судом законності судових актів, що вступили в законну силу.

Касаційне провадження складається з наступних етапів:

- 1) порушення касаційного провадження;
- 2) підготовка до розгляду касаційної скарги (представлення);
- 3) судовий розгляд по касаційній скарзі і прийняття постанови.

Право на касаційне оскарження виникає з дня набуття законної сили рішень і постанов, прийнятих господарськими судами в першій і апеляційній інстанціях, при наявності зазначених у законі передумов. Такими передумовами є: 1) наявність рішення, що вступило у законну силу, постанов, винесених судом першої або апеляційної інстанції; 2) віднесення суб'єктів оскарження до числа осіб, що беруть участь у справі.

У відповідності зі ст. 107 ГПК України, сторони в справі вправі подати скаргу, а прокурор касаційне подання на рішення місцевого господарського суду, що вступило в законну силу, і постанову апеляційного суду. Касаційну скаргу вправі подати також особи, що не беруть участь у справі, якщо суд прийняв рішення або постанову, що стосується їхніх прав і обов'язків.

Отже, можна виділити наступні суб'єкти права подачі касаційної скарги: 1) сторони; 2) треті особи; 3) прокурор; 4) особи, що не беруть участь у справі, але про права й обов'язки яких господарський суд прийняв рішення або постанову.

Об'єктом касаційного оскарження може бути: 1) рішення господарського суду, що вступило в законну силу; 2) постанова апеляційної інстанції; 3) ухвали господарського суду, можливість оскарження яких передбачена ГПК України окремо від рішення.

Касаційна скарга (представлення) подається (вноситься) у Вищий

господарський суд України через місцевий або апеляційний господарський суд, що прийняв рішення або постанову, що підлягає оскарженню.

Місцевий або апеляційний господарський суд, що прийняв о рішення або постанову, що оскаржується зобов'язаний подати скаргу (представлення) разом зі справою у Вищий господарський суд України в п'ятиденний термін із дня її надходження.

Згідно ст. 110 ГПК України, касаційна скарга (представлення) може бути подана (внесене) **протягом місяця** з дня вступу рішення місцевого господарського суду або постанови апеляційного господарського суду в законну силу.

Особа, що подала касаційну скаргу, направляє іншій стороні в справі копії касаційної скарги і прикладених до неї документів, відсутніх у цієї сторони. Прокурор, що вносить касаційне представлення, направляє сторонам у справі його копію і копії прикладених до нього документів, відсутніх у справі.

Сторона в справі, одержавши касаційну скаргу (представлення), вправі направити відзив на неї касаційній інстанції й особі, що подала скаргу (представлення). Відсутність відзиву на касаційну скаргу (представлення) не перешкоджає переглядові судового рішення, що оскаржується.

Про прийняття касаційної скарги (представлення) до провадження суд виносить ухвалу, у якій повідомляється про час і місце розгляду скарги (представлення). Ухвали направляються всім учасникам судового процесу.

Порядок розгляду касаційної скарги (представлення)

У касаційній інстанції скарга (представлення) розглядається за правилами розгляду справи в суді першої інстанції за винятком процесуальних дій, зв'язаних із встановленням обставин справи і їхнім доведенням.

Касаційна інстанція використовує процесуальні права суду першої інстанції винятково для перевірки юридичної оцінки обставин справи і повноти їхнього встановлення в рішенні або постанові господарського суду.

Розгляд скарги касаційною інстанцією складається з трьох взаємозалежних частин: 1) підготовча; 2) розгляд касаційної скарги по суті; 3)

винесення й оголошення касаційної постанови.

У підготовчій частині засідання суд касаційної інстанції, як і суд першої інстанції, повинний вирішити, чи 1) можна справу розбирати в даному складі суддів, 2) чи можливо розгляд справи під час відсутності осіб, що не з'явилися, що беруть участь у справі; 3) роз'яснити особам, що бере участь у справі, їхні права й обов'язків і вирішити заявлені ними клопотання.

Розгляд касаційної скарги (представлення) здійснюється трьома судьями господарського суду і починається з 1) доповіді головуючого або одного із суддів, після чого касаційна інстанція 2) заслуховує осіб, що беруть участь у справі, і їхніх представників. Вислухавши пояснення осіб, що беруть участь у справі, суд повинний 3) ознайомитися з додатковими матеріалами.

Переглядаючи в касаційному порядку судові рішення, касаційна інстанція на підставі установлених фактичних обставин справи перевіряє застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права.

Термін розгляду касаційної скарги (представлення). Касаційна скарга (представлення) розглядається в двомісячний термін із дня надходження справи разом з касаційною скаргою (представленням) у Вищий господарський суд України.

Постанова касаційної інстанції. За результатами розгляду касаційної скарги (представлення) суд приймає постанову, що повинна складатися з 1) вступної, 2) описової, 3) мотивувальної і 4) резолютивної частин.

Постанова набуває законної сили з дня її прийняття. Постанова спрямовується сторонам у справі в п'ятиденний термін із дня її прийняття.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Касаційне провадження – це стадія господарського процесу, що передбачає перевірку господарським судом законності судових актів, що вступили в законну силу.

Постанова набуває законної сили з дня її прийняття. Постанова направляється сторонам у справі в п'ятиденний термін з дня її прийняття.

ІІІ. ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ ВИЩОГО ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ УКРАЇНИ ВЕРХОВНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

Порушення і порядок перегляду в касаційному порядку постанов Вищого господарського суду України

У відповідності зі ст. 111-14 ГПК України, сторони в справі і Генеральний прокурор України вправі оскаржити в касаційному порядку постанови Вищого господарського суду України, прийняті за результатами перегляду рішення місцевого господарського суду, що вступило у законну силу, або постанови апеляційного господарського суду у Верховний Суд України.

Верховний Суд України переглядає в касаційному порядку постанови Вищого господарського суду України у випадках, коли вони оскаржені з таких підстав:

- 1) неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, внаслідок чого ухвалено різні за змістом судові рішення у подібних правовідносинах;
- 2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом (ст. 111-16 ГПК України).

Касаційна скарга, в тому числі Генерального прокурора України на постанову Вищого господарського суду України можуть бути подані не пізніше одного місяця з дня її прийняття.

Касаційна скарга, касаційне представлення Генерального прокурора України на постанову Вищого господарського суду України подаються у Верховний Суд України через Вищий господарський суд України.

Порядок перевірки Вищим господарським судом України відповідності заяви про перегляд судових рішень господарських судів вимогам ГПК визначений статтею 111-20.

Заява про перегляд судового рішення господарського суду, яка надійшла до Вищого господарського суду України, реєструється у день її надходження та **не пізніше наступного дня** передається судді-доповідачу, визначеному автоматизованою системою документообігу суду.

Суддя-доповідач **протягом трьох днів** здійснює перевірку відповідності заяви вимогам ГПК. У разі якщо заяву подано без додержання вимог статей 111-18 (форма та зміст заяви) та 111-19 (додані документи) ГПК, заявник письмово повідомляється про недоліки заяви та строк, протягом якого він зобов'язаний їх усунути.

У разі якщо заявник усунув недоліки заяви в установлений строк, вона вважається поданою в день первинного її подання до Вищого господарського суду України.

Повернення заяви на підставах, зазначених у частині четвертій цієї статті, не перешкоджає повторному зверненню в разі належного оформлення заяви або на інших підставах, ніж ті, що були предметом розгляду.

Вирішення питання про допуск справи до провадження здійснюється у відповідності зі ст. 111-21 ГПК. Колегією у складі п'яти суддів Вищого господарського суду України, яка формується без участі суддів, що прийняли рішення, яке оскаржується, за допомогою автоматизованої системи.

Про допуск справи до провадження або відмову в такому допуску Вищий господарський суд України **протягом п'ятнадцяти днів з дня надходження заяви** постановляє ухвалу. Ухвала постановляється без виклику осіб, які беруть участь у справі. Ухвала про допуск справи до провадження або про відмову в такому допуску повинна бути обґрунтованою.

Ухвала про допуск справи до провадження разом із заявою про перегляд судового рішення та доданими до неї документами надсилається до Верховного Суду України **протягом п'яти днів з дня її постанови**. Копія ухвали про допуск справи надсилається разом з копією заяви особам, які беруть участь у справі, а в разі відмови у допуску – особі, яка подала заяву.

Порядок перегляду

Відповідно до статті 111-22 ГПК ухвала про допуск справи до провадження разом із заявою про перегляд судового рішення та доданими до неї документами реєструється у Верховному Суді України в день її надходження та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу, визначеному автоматизованою системою документообігу суду. Суддя-доповідач протягом трьох днів постановляє ухвалу про відкриття провадження у справі та надсилає її копії особам, які беруть участь у справі.

Суддя-доповідач протягом п'ятнадцяти днів з дня відкриття провадження здійснює підготовку справи до розгляду Верховним Судом України:

- 1) виносить ухвалу про витребування матеріалів справи та направляє її до відповідного суду;
- 2) вирішує питання про зупинення виконання відповідних судових рішень;
- 3) доручає відповідним фахівцям науково-консультативної ради при Верховному Суді України підготувати науковий висновок щодо норми матеріального права, яка неоднаково застосована судом (судами) касаційної інстанції у подібних правовідносинах;
- 4) визначає органи державної влади, представники яких можуть дати пояснення в суді щодо суті правового регулювання цією нормою закону, та дає розпорядження про їх виклик до суду;
- 5) здійснює інші заходи, необхідні для вирішення питання про усунення розбіжностей у застосуванні норми матеріального права.

За наслідками проведення підготовчих дій суддя-доповідач готує доповідь і постановляє ухвалу про закінчення підготовки та призначення справи до розгляду Верховним Судом України.

Порядок розгляду справи Верховним Судом України

Справа розглядається Верховним Судом України на його засіданні (стаття 111-23 ГПК).

Засідання Верховного Суду України є повноважним за умови присутності на ньому не менше двох третин суддів складу Верховного Суду України, визначеного законом.

Після проведення необхідних процесуальних заходів (відкриття судового засідання, оголошення складу суду, роз'яснення права відводу, роз'яснення учасникам господарського процесу їх прав та обов'язків), та розгляду клопотань осіб, які беруть участь у справі, суддя-доповідач доповідає в необхідному обсязі про зміст вимог, викладених у заяві про перегляд судових рішень господарських судів, та результати проведених ним підготовчих дій.

Особа, яка подала заяву про перегляд судових рішень господарських судів, та особи, які брали участь у справі, у разі їх прибуття у судові засідання мають право надати пояснення по суті заявлених вимог. У разі якщо такі заяви подали обидві сторони, першим дає пояснення позивач. Для з'ясування сутності норми матеріального права, що неоднаково застосована, можуть заслуховуватися пояснення представників органів державної влади.

Неприбуття сторін або інших осіб, які беруть участь у справі і належним чином повідомлені про день, час і місце розгляду справи, для участі у судовому засіданні не перешкоджає судовому розгляду справи.

Після закінчення заслуховування пояснень осіб, зазначених у частині п'ятій цієї статті, суд виходить до нарадчої кімнати для ухвалення судового рішення.

Строк розгляду справи Верховним Судом України не може перевищувати одного місяця з дня відкриття провадження у справі.

За наслідками розгляду справи більшістю голосів від складу суду приймається одна з таких постанов (ст. 1124):

- 1) про повне або часткове задоволення заяви;
- 2) про відмову в задоволенні заяви.

Судді, які не погоджуються з постановою, можуть висловити окрему думку, що додається до постанови.

Постанова Верховного Суду України є остаточною і може бути оскаржена тільки у випадку встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом (пункт 2 частини першої статті 111-16 ГПК).

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Вказівки, що містяться в постанові Верховного Суду України, є обов'язковими для суду першої інстанції під час нового розгляду справи. Але разом з тим дана інстанція не вправі встановлювати або вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні, постанові або відкинуті ним, вирішувати питання про вірогідність або невірогідність того або іншого доказу, перевагу одних доказів перед іншими, про те, яка норма матеріального права повинна бути застосована і яке рішення, постанова повинна бути прийнята на новому розгляді справи

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

При розгляді питань лекції нами було з'ясовано порядок здійснення перегляду судових рішень в апеляційному провадженні, повноваження апеляційного господарського суду та його відмінності від провадження в господарському суді першої інстанції. При розгляді такої стадії господарського процесу як перегляд судових рішень у касаційному порядку нами було з'ясовано підстави існування такої стадії, рівень господарських судів, що можуть проводити такий вид процесуальної діяльності та основні її положення, а також було розглянуто особливості перегляду судових рішень Вищого господарського суду України Верховним судом України.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

В результаті вивчення цієї теми студент повинен розуміти сутність апеляційного і касаційного провадження, правовий порядок порушення апеляційного і касаційного провадження у справі, підготовки її до розгляду та розгляду, повноваження апеляційної та касаційних інстанцій, знати види постанов апеляційних та касаційних інстанцій і їх значення, складати основні процесуальні документи, пов'язані з апеляційним та касаційним провадженням.

Перелік процесуальних документів, які складаються під час вивчення теми

- апеляційна скарга;
- касаційна скарга;
- заява про збільшення позовних вимог в апеляційній інстанції.

**ТЕМА № 8. ПЕРЕГЛЯД РІШЕННЯ, УХВАЛИ, ПОСТАНОВИ
ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ.
ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ, УХВАЛИ, ПОСТАНОВИ. ПРОВАДЖЕННЯ У
СПРАВАХ ЗА УЧАСТЮ ІНОЗЕМНИХ ПІДПРИЄМСТВ І ОРГАНІЗАЦІЙ
(4 години)**

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

Вступ

I. Поняття і підстави перегляду рішень за нововиявленими обставинами

II. Порядок подання заяви і перегляд рішення

III. Виконання судових актів – заключна стадія господарського процесу

IV. Учасники виконавчого провадження, виконавчі документи

V. Проведення по справах за участю іноземних осіб

Висновки з теми

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28. 06. 1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України, 23. 07. 1996, № 30, ст. 141
2. Господарський процесуальний кодекс України від 06. 11. 1991 № 1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради України, 11. 02. 1992, № 6, ст. 56
3. Про виконання рішень господарських судів: Лист Національного банку від 25. 04. 2003 № 25-11/578-3089
4. Про деякі питання практики виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів України: Роз'яснення Вищого господарського суду від 28. 03. 2002 № 04-5/365
5. Про деякі питання практики перегляду рішень, ухвал, постанов за нововиявленими обставинами: Роз'яснення Вищого господарського суду від 21. 05. 2002 № 04-5/563
6. Про судові рішення: Постанова Верховного Суду від 29. 12. 1976 № 11
7. Абрамов Н. А. Хозяйственное процессуальное право Украины: Учебное

посібник (курс лекцій). – Харків: «Одиссей», - 2002, – 256 с.

8. Беляневич В. Е. Господарський процесуальний кодекс України: (із змінами і допов. Станом на 22 верес. 2005 р.): Наук. -практ. комент. – К. : Видавництво «Юстініан», 2006. – 672 с.

9. Васильєв С. В. Хозяйственное судопроизводство Украины: Учебное пособие. 2-е изд. , перераб и доп. – Харків: Эспада, 2004. – 408 с.

10. Господарський процесуальний кодекс України // ВВРУ. - 2001. -№ 36. - Ст. 188.

11. Кройтор В. А. Претензии и иски в практике разрешения хозяйственных споров. Науч. -практ. пособие. - Харків: Еспада, 2001. -С. 218-341.

12. Осетинський А. Додержання законності при вирішенні господарських спорів // Право України. - 1999. - № 4. - С. 11-15.

13. Шелухін М. Л. Зубатенко О. М. Господарське процесуальне право: Навч. посібник у схемах. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 264 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ

Висвітлення зазначених вище питань та розгляд особливостей перегляду рішень за нововиявленими обставинами, виконання судових актів, учасників виконавчого провадження, виконавчих документів, виконання судових актів господарських судів, провадження по справах за участю іноземних осіб

ВСТУП

Перегляд рішень господарського суду за ново виявленими обставинами є одним з передбачених господарським процесуальним законодавством способів перевірки правильності вирішення справи. Це самостійна стадія господарського процесу, в якій законність і обґрунтованість судової постанови, що вступила у законну силу перевіряється у світі заново відкритих обставин, що існували в момент розгляду справи і які мають суттєве значення для його вирішення.

Виконання судових актів – заключна стадія господарського процесу. Рішення, визначення, постанови господарського суду, що вступили в законну силу, є обов'язковими на всій території України і виконуються в порядку, установленому ГПК України і Законом України «Про виконавче провадження». Якщо судовий акт добровільно не виконується, рішення постанови виконується в примусовому

порядку відповідно до діючого законодавства. У юридичній літературі поширене думка, що виконавче провадження складається лише з примусових дій по виконанню рішень правозастосовних органів. Однак варто мати на увазі, що між примусовим виконанням у відношенні боржника і стадією виконавчого провадження, що складається з ряду процесуальних дій, існують розходження. Названі дії зв'язані з виконанням рішення незалежно від того, яким образом воно виконується — добровільно або примусово. Перераховані дії мають одну мету — реальне забезпечення захисту дійсно порушеного або оскарженого права. Вони в сукупності складають заключну стадію господарського процесу.

I. ПОНЯТТЯ І ПІДСТАВИ ПЕРЕГЛЯДУ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНИМИ.

У відповідності з ст. 112 ГПК України господарський суд може переглянути прийняте ним рішення, яке набрало законної сили, за нововиявленими обставинами, що мають істотне значення для справи і не могли бути відомі заявникові.

Нововиявлені обставини – це юридичні факти, які існували в момент розгляду справи і які мають суттєве значення для його вирішення, які не були і не могли бути відомі ні заявнику, ні суду, який розглядає справу. Отже, підставою даного виду перегляду судових постанов не є судова помилка.

Нововиявлені обставини – це:

- 1). Юридичний факт, який передбачений нормами права і тягне виникнення, зміну або припинення правовідносин;
- 2). Юридичний факт, який має суттєве значення для вирішення даної конкретної справи. Якби нововиявлені обставини, які відкрилися, були відомі суду при винесенні судового акту, то вони обов'язково б вплинули на остаточні висновки суду;
- 3). Юридичний факт, який вже існував у момент звернення заявника до господарського суду і при розгляді справи судом;
- 4). Обставина, яка не була і не могла бути відома ні особі, яка заявила про

це пізніше,ні суду, який розглядає справу.

Господарський процесуальний кодекс України містить перелік підстав перегляду судових актів, які набрали законної сили, за нововиявленими обставинами (Ст. 112):

1) істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;

2) встановлені вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправильний висновок експерта, завідомо неправильний переклад, фальшивість документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення;

3) встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення;

4) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення рішення чи постановлення ухвали, що підлягають перегляду;

5) встановлена Конституційним Судом України неконституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане.

За нововиявленими обставинами можуть бути переглянуті не тільки рішення, але і **ухвали про закінчення процесу**, тобто закінчення провадження у справі або про залишення заяви без розгляду. Усі інші ухвали суду першої інстанції не служать предметом перегляду за нововиявленими обставинами, оскільки закріплені в них висновки суду не носять незворотного характеру і некінцеві, суд має право корегувати їх в процесі продовження розгляду без попередньої відміни ухвали.

Предметом перегляду за нововиявленими обставинами **є також ухвали і постанови вищих судових інстанцій**. Але і тут маються на увазі лише такі акти, якими закінчується судочинство, тобто ухвали або постанови **про залишення заяви без розгляду, про закінчення провадження по справі, про зміни оскарженого (опротестованого) рішення**.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Нововиявлені обставини – це юридичні факти, які існували в момент розгляду справи і які мають суттєве значення для його вирішення, які не були і не могли бути відомі ні заявнику, ні суду, який розглядає справу.

II. ПОРЯДОК ПОДАННЯ ЗАЯВИ І ПЕРЕГЛЯД РІШЕННЯ.

Відповідно до статті 113 ГПК, судові рішення господарського суду може бути переглянуто за нововиявленими обставинами за заявою сторони, прокурора, третіх осіб, поданою *протягом одного місяця з дня встановлення обставин*, що стали підставою для перегляду судового рішення.

Строк для подання заяви про перегляд судових рішень господарського суду у зв'язку з нововиявленими обставинами обчислюється:

1) у випадку, коли істотні для справи обставини не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи – з дня встановлення обставин, що мають істотне значення для справи;

2) у випадках, коли ново виявлені обставини встановлені вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправильний висновок експерта, завідомо неправильний переклад, фальшивість документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення та встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення, – з дня, коли вирок у кримінальній справі набрав законної сили;

3) у випадку, встановленому пунктом 4 частини другої статті 112 цього Кодексу, - з дня набрання законної сили судовим рішенням, яким скасовано судові рішення, що стало підставою для ухвалення рішення чи постановлення ухвали, які підлягають перегляду;

4) у випадку скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення рішення чи постановлення ухвали, що підлягають перегляду - з дня ухвалення Конституційним Судом України відповідного рішення.

Заява про перегляд судового рішення подається до господарського суду,

який прийняв судові рішення, де вона реєструється з дотриманням порядку, передбаченого частинами другою, третьою статті 2-1 ГПК.

Заявник зобов'язаний надіслати іншим сторонам копії заяви та доданих до неї документів.

До заяви додаються документи, що підтверджують надіслання копії заяви іншим сторонам, та документ про сплату судового збору.

Заява про перегляд судового рішення господарського суду за нововиявленими обставинами до розгляду не приймається і повертається заявникові у разі:

- 1) подання заяви після закінчення встановленого строку без клопотання про його відновлення або відхилення такого клопотання господарським судом;
- 2) подання заяви без доказів надіслання копії заяви і доданих до неї документів іншим сторонам;
- 3) відсутності доказів сплати судового збору у порядку і розмірі, встановлених законодавством.

Про повернення заяви виноситься ухвала, яку може бути оскаржено.

Про прийняття заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами господарський суд виносить ухвалу, в якій повідомляється про час і місце розгляду заяви чи подання (**Стаття 113-1 ГПК**).

Ухвала надсилається відповідно сторонам у справі та прокурору, який брав участь у справі чи подав заяву про перегляд рішення за нововиявленими обставинами.

Відповідно до **статті 114 ГПК** рішення і ухвали, що набрали законної сили і прийняті судом першої інстанції, переглядаються господарським судом, який прийняв ці судові рішення.

Перегляд за нововиявленими обставинами постанов і ухвал апеляційної і касаційної інстанції, якими змінено або скасовано судові рішення суду першої інстанції, здійснюється судом тієї інстанції, яким змінено або прийнято нове судові рішення.

Заява про перегляд рішення, ухвали, постанови за нововиявленими

обставинами розглядаються господарським судом у судовому засіданні у місячний строк з дня їх надходження.

Неявка заявника та інших осіб, які беруть участь у справі, не є перешкодою для розгляду заяви.

За результатами перегляду судового рішення приймаються:

- 1) рішення – у разі зміни або скасування рішення;
- 2) постанова – у разі зміни або скасування постанови;
- 3) ухвала – у разі зміни чи скасування ухвали або залишення рішення, ухвали, постанови без змін.

Рішення, ухвала, постанова, прийняті за результатами перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, надсилаються сторонам, прокурору у п'ятиденний строк з дня їх прийняття.

Рішення, ухвала, постанова, прийняті за результатами перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, можуть бути переглянуті на загальних підставах.

У разі скасування судового рішення за результатами його перегляду за нововиявленими обставинами справа розглядається господарським судом за правилами, встановленими цим Кодексом.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Відповідно до статті 113 ГПК, судове рішення господарського суду може бути переглянуто за нововиявленими обставинами за заявою сторони, прокурора, третіх осіб, поданою протягом одного місяця з дня встановлення обставин, що стали підставою для перегляду судового рішення. За результатами перегляду судового рішення приймаються: рішення – у разі зміни або скасування рішення; постанова - у разі зміни або скасування постанови; ухвала – у разі зміни чи скасування ухвали або залишення рішення, ухвали, постанови без змін.

ІІІ. ВИКОНАННЯ СУДОВИХ АКТІВ ЯК ЗАКЛЮЧНА СТАДІЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Рішення, ухвали, постанови господарського суду, що вступили в законну

силу, є обов'язковими на всій території України і виконуються в порядку, установленому ГПК України і Законом України «Про виконавче провадження».

Виконавче провадження – це сукупність процесуальних дій спеціальних органів держави, спрямованих на примусове виконання рішень суду.

Будучи однією зі стадій господарського процесу, виконання судових рішень відбувається *в процесуальній формі*: порядок діяльності органів виконання заздалегідь визначений законом; зацікавленим особам забезпечена можливість участі у виконавчому провадженні; їм надаються визначені процесуальні права.

Можна виділити наступні *процесуальні дії*, що складають у сукупності *виконавче провадження*:

- видача наказу господарського суду;
- пред'явлення наказу до виконання;
- добровільне виконання судового акта;
- видача дубліката наказу;
- здійснення різних виконавчих дій;
- відстрочка або розстрочка виконання рішення;
- зміна способу і порядку виконання рішення;
- зупинення виконання судового рішення;
- оскарження дій або бездіяльності органів виконання;
- поворот виконання рішення і т.ін.

Виконання рішень господарського суду регламентується чинним законодавством. Так, розділ XIV ГПК України встановлює загальні засади виконання судових актів у господарському процесі. Особливе місце серед джерел виконавчого провадження належить Законові України «Про виконавче провадження», прийнятому 21 квітня 1999 року. Цей Закон визначає умови і порядок виконання рішень судів і інших органів (посадових осіб), що, відповідно до закону, підлягають примусовому виконанню у випадку невиконання їхній у добровільним порядку.

Побудова виконавчого провадження визначається загальними

принципами господарського процесуального права. У виконавчому провадженні діють принципи законності, незалежності суддів, національної мови судочинства, рівності перед законом і судом, процесуальної рівноправності, диспозитивності й інші, зберігаючи систему гарантій, властиву всьому процесові.

Особливість виконавчого провадження в порівнянні з іншими стадіями процесу полягає в тому, що воно може бути порушене і не в зв'язку із судовим розглядом конкретної справи. Держава, створивши спеціальні органи для примусового виконання судових рішень і визначивши порядок їхнього виконання, доручає цим органам виконання і ряду інших актів. На підставі таких актів виконавче провадження порушується без попередніх стадій господарського процесу.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Виконавче провадження – це сукупність процесуальних дій спеціальних органів держави, спрямованих на примусове виконання рішень суду.

IV. УЧАСНИКИ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ, ВИКОНАВЧІ ДОКУМЕНТИ

У відповідності зі ст. 7 Закону України «Про виконавче провадження», учасниками виконавчого провадження є державний виконавець, сторони, представники сторін, прокурор, експерти, спеціалісти, перекладачі, суб'єкти оціночної діяльності – суб'єкти господарювання.

Для здійснення виконавчих дій державний виконавець у необхідних випадках залучає понятих, працівників органів внутрішніх справ, представників органів опіки і піклування, інших органів та установ у порядку, установленому законом.

Отже, учасники виконавчого провадження в господарському процесі підрозділяються на чотири великі групи.

По-перше, *органи примусового виконання в особі державних виконавців.*

По-друге, *господарський суд* як учасник виконавчого провадження. Організаційне віднесення виконавчого провадження до ведення органів виконавчої влади не знімає з господарських судів істотних повноважень за рішенням багатьох питань його розвитку, починаючи від видачі наказу і закінчуючи припиненням виконавчого провадження.

Участь господарського суду у виконавчому провадженні може бути зведена до наступного: 1) на господарському суді лежить вирішення питань про забезпечення позову як гарантії майбутнього виконання його рішення; 2) державні виконавці виконують ту частину рішення, що називається резолютивною. Згодом вона переноситься в наказ господарського суду. Саме від правильності і точності формулювання господарським судом резолютивної частини значною мірою залежать швидкість і результативність виконавчих дій; 3) у компетенції господарського суду залишилося рішення істотних питань виконавчого провадження (наприклад, видача наказу господарського суду; рішення питань про відновлення пропущеного терміну для пред'явлення наказу до виконання); 4) господарський суд здійснює контроль за діями і постановами державного виконавця.

По-третє, *особи, що беруть участь у виконавчому провадженні*. До них відносяться сторони у виконавчому провадженні – стягувач і боржник, їхні представники.

Стягувач – особа, на користь якого винесене рішення і повинні бути здійснені визначені дії, тобто в інтересах якого ведеться виконавче провадження.

Боржник – особа, чий обов'язок зробити визначені дії підтверджена судовим рішенням, тобто особа, проти якої здійснюється виконання.

У виконавчому провадженні можуть брати участь декілька стягувачів або боржників. Кожний з них стосовно іншої сторони має право брати участь у виконавчому провадженні самостійно або може доручити участь у виконавчому провадженні одному зі співучасників.

У випадку вибуття однієї зі сторін державний виконавець зобов'язаний

своєю постановою здійснити заміну цієї сторони її правонаступником, визначеним відповідно до закону. Для правонаступника всі дії, здійснені до його вступу у виконавче провадження, обов'язкові в тій мірі, у якій вони були б обов'язкові для сторони, що правонаступник змінив.

Сторони можуть реалізовувати свої права й обов'язки у виконавчому провадженні самостійно або через представників. Участь юридичних осіб у виконавчому провадженні здійснюється їхніми керівниками або органами, посадовими особами, що діють у межах повноважень, наданих їм законом, або через представників юридичної особи.

Повноваження представника повинні бути підтверджені дорученням, виданим й оформленим відповідно до вимог закону.

Сторони в стадії виконання рішення господарського суду мають процесуальні права і несуть процесуальні обов'язки.

По-четверте, *особи, що сприяють здійсненню виконавчих дій*. До даної групи учасників виконавчого провадження відносяться експерти, фахівці, перекладачі, працівники органів внутрішніх справ.

Виконавчі дії можуть провадитися в присутності *понятих* (ст. 15 Закону України «Про виконавче провадження»).

Присутність *понятих* обов'язкова під час вчинення виконавчих дій, пов'язаних з примусовим входженням до нежитлових приміщень і сховищ, де зберігається майно боржника, на яке звернено стягнення, або майно стягувача, яке має бути повернене йому в натурі; до житлових будинків і квартир для забезпечення примусового виселення з них та вселення в них; до будинків, квартир та інших приміщень, в яких перебуває дитина, яка має бути передана іншим особам відповідно до рішення суду; під час проведення огляду, арешту, вилучення і передачі майна.

Порушення виконавчого провадження. Відповідно до ст. 25 Виконавче провадження порушується державним виконавцем після пред'явлення виконавчого документа стягувачем або передачі його на виконання господарським судом, якщо не минув термін пред'явлення виконавчого

документа до виконання і документ відповідає вимогам, передбаченим у Законі «Про виконавче провадження».

Виконавчі дії провадяться державним виконавцем за місцем проживання, роботи боржника або по місцезнаходженню його майна. Якщо боржник є юридичною особою, то виконання провадиться по місцезнаходженню його постійно діючого органа або майна.

Виконання рішення, що зобов'язує боржника зробити визначені дії, провадиться державним виконавцем по місцю здійснення таких дій.

Якщо в процесі виконавчого провадження змінилися місце проживання або місцезнаходження боржника, місце його роботи або з'ясувалося, що майно боржника, на яке можна звернути стягнення, відсутнє або його недостатньо, державний виконавець негайно складає про це акт і не пізніше наступного дня направляє виконавчий документ разом з копією цього акта у відділ Державної виконавчої служби за новим місцем проживання боржника, місцем його роботи або місцем перебування майна боржника, про що одночасно сповіщає стягувача й орган, що видав виконавчий документ.

Порушення виконавчого провадження здійснюється постановою, яку державний виконавець повинний винести **протягом трьох днів**. У постанові державний виконавець **установлює термін для добровільного виконання рішення, що не може перевищувати семи днів, а рішень про примусове виселення – п'ятнадцяти днів**, і попереджає боржника про примусове виконання рішення після закінчення встановленого терміну зі стягненням з нього виконавського збору і витрат, пов'язаних зі здійсненням виконавчих дій.

Копія постанови про відкриття виконавчого провадження не пізніше наступного дня спрямовується стягувачеві, боржникові й органів (посадовій особі), що видав виконавчий документ.

За заявою стягувача з метою забезпечення виконання рішення по майнових стягненнях державний виконавець одночасно з винесенням постанови про відкриття виконавчого провадження описує майно боржника і накладає на нього арешт, про що вказується в цій постанові.

ВИСНОВКИ З ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ:

Учасники виконавчого провадження в господарському процесі підрозділяються на чотири великі групи.

Стягувач – особа, на користь якого винесене рішення і повинні бути здійснені визначені дії, тобто в інтересах якого ведеться виконавче провадження.

Боржник – особа, чий обов'язок зробити визначені дії підтверджена судовим рішенням, тобто особа, проти якої здійснюється виконання.

поворот виконання рішення – це відновлення через господарський суд прав боржника, порушених виконанням згодом скасованого судового рішення.

V. ПРОВАДЖЕННЯ ПО СПРАВАХ ЗА УЧАСТЮ ІНОЗЕМНИХ ОСІБ

Господарське процесуальне законодавство України встановлює «національний правовий режим» в області захисту прав і інтересів іноземних підприємств і організацій. Згідно ст. 123 ГПК України, іноземні підприємства й організації вправі звертатися в господарські суди відповідно встановленій підвідомчості і підсудності господарських суперечок за захистом своїх порушених або прав, що заперечуються, і охоронюваних законом інтересів.

Іноземні підприємства й організації мають процесуальні права й обов'язки нарівні з підприємствами й організаціями України.

Законодавством України можуть бути установлені відповідні обмеження щодо підприємств і організацій тих держав, законодавством яких обмежуються процесуальні права підприємств або організацій України.

Оскільки міжнародне право не містить яких-небудь положень, що розмежовують компетенцію судових органів різних держав, кожне держава, самостійно використовуючи ті або інші критерії, встановлює межі компетенції своїх установ юстиції. Так, ст. 124 ГПК України визначає компетенцію господарських судів України по справах за участю іноземних осіб. Загальне правило полягає в тому, що господарські суди розглядають справи за участю іноземних підприємств і організацій, якщо місцезнаходження відповідача на території України.

Підвідомчість і підсудність справ за участю іноземних підприємств і організацій визначається за правилами, установленим статтями 12-17 ГПК України.

Господарські суди вправі також розглядати справи за участю іноземних підприємств і організацій, якщо:

- 1) місцезнаходженням філії, представництва, іншого відособленого підрозділу іноземного підприємства або організації є територія України;
- 2) іноземне підприємство або організація має на території України нерухоме майно, у відношенні якого виникла суперечка.

Отже, судочинство в господарських судах по справах, у яких беруть участь іноземні особи, здійснюється відповідно до ГПК України й інших законів України. Однак більш ефективний спосіб запобігання розходження в підходах і визначенні міжнародної підсудності, розмежування компетенції органів, що розглядають економічні суперечки в різних державах, є укладання міжнародних договорів.

Найбільш значимим договором у цій області є «Угода про порядок вирішення спорів, пов'язаних зі здійсненням господарської діяльності», укладена 20 березня 1992 року Урядами держав – учасників Співдружності Незалежних Держав. Дана Угода регулює питання вирішення справ, що впливають з договірних і інших цивільно-правових відносин між суб'єктами господарювання, з їхніх відносин з державними й іншими органами, а також виконання рішень по них (ст. 1).

В Угоді регулюються загальні принципи розмежування компетенції господарських судів держав – учасників Угоди. Так, згідно ст. 4, компетентний суд вправі розглядати справи, що впливають з договірних і інших цивільно-правових відносин між суб'єктами господарювання, якщо на території даного держави-учасника СНД:

- а) відповідач мав постійне місце проживання або місце перебування на день пред'явлення позову;
- б) здійснюється торговельна, промислова або інша господарська

діяльність підприємства (філії) відповідача;

в) виконане або повинно бути цілком або частково виконане зобов'язання з договору, що є предметом суперечки;

г) мало місце дія або інша обставина, що послужила підставою для вимоги про відшкодування шкоди;

д) має постійне місце проживання або місце перебування позивач по позову про захист ділової репутації;

е) знаходиться контрагент-постачальник, підрядчик або надавач послуг (виконуючий роботи) і суперечка стосується висновку, зміни і розірвання договорів.

Встановлюються в Угоді і свої правила про альтернативну, договірну, виняткову підсудність і підсудність по зв'язку справ.

Судочинство по справах за участю іноземних підприємств і організацій має ряд процесуальних особливостей.

По-перше, усі документи, що надходять з-за кордону, повинні бути легалізовані, тобто на них повинна бути оцінка відомства, що здійснює встановлення і засвідчення дійсності підписів на цих документах і відповідність їх законам держави перебування. Ці документи приймаються до розгляду при наявності консульської легалізації, якщо інше не передбачено законодавством України або міжнародним договором, учасниками якого є Україна і держава перебування.

Умова, що скасовує легалізацію, як правило, наявна в обопільних угодах про правову допомогу по цивільних, сімейних і кримінальних справах, ув'язнених Україною з поруч держав. Не передбачає легалізації і Конвенція про правову допомогу і правові відносини по цивільних, сімейних і кримінальних справах, укладена державами-членами СНД 22 січня 1993 р. у Мінську. Відповідно до п. 1 ст. 13 Конвенції, «документи, що на території однієї з Договірних сторін виготовлені або засвідчені установою або спеціально на те уповноваженою особою в межах їхньої компетенції і за установленною формою і скріплені гербовою печаткою, приймаються на територіях інших Договірних

сторін без якого-небудь спеціального посвідчення».

По-друге, наданий іноземною стороною в господарський суд документ повинний супроводжуватися нотаріально засвідченою копією його перекладу на українську мову, оскільки, згідно ст. 3 ГПК України, судочинство в господарському суді повинне вестися українською мовою.

У господарського суду на цій стадії підготовки справи до розгляду може виникнути питання про відповідність перекладу оригіналові, оскільки нотаріус засвідчує лише дійсність підпису, що стоїть під документом. Інша справа, коли запевняння здійснюється дипломатичним або консульським представництвом.

По-третє, крім письмового перекладу при розгляді справи за участю іноземної особи, господарський суд може зіштовхнутися з необхідністю усного перекладу. Іноземна сторона може скористатися послугами адвоката, що володіє іноземною мовою, або запросити перекладача. Якщо ж іноземна особа не може або відмовляється самостійно вирішувати проблему перекладу, то забезпечення перекладу покладається на господарський суд у відповідності зі ст. 13 Закону України «Про судоустрій України».

По-четверте, для участі в процесі іноземні особи представляють документи, на підставі яких підтверджується наявність у них правосуб'єктності по їх національному праву. Ідентифікації підлягають іноземні організації і фізичні особи-підприємці, що можуть бути учасниками економічних суперечок, підвідомчих господарському судові.

Законом не визначено, які саме документи зобов'язана представити в суд іноземна особа для доказування свого походження. Сформована судова практика виходить з того, що для підтвердження правоздатності іноземної особи потрібне представлення його статуту, а його походження – виписки з торговельного реєстру країни походження або іншого еквівалентного доказу юридичного статусу іноземного інвестора відповідно до законодавства країни його місцезнаходження, громадянства або постійного місця проживання (із завіреним перекладом на українську мову). Подібні документи можуть розглядатися як достатній доказ іноземного походження організації. При цьому

варто мати на увазі, що участь в економічних відносинах можуть приймати як організації-юридичні особи, так і організації, законодавством відповідної держави юридичними особами не визнані. І ті, і інші підлягають внесенню до торговельного реєстру, однак обсяг їхніх прав різний і визначається законодавством відповідної держави.

Розочатий у господарському суді України процес за участю іноземної юридичної особи обов'язково повинний бути доведений до винесення рішення власне кажучи справи. Це правило встановлене для тих випадків, коли внаслідок обставин, що наступили, справа стало підсудна судові іншої держави.

Визначивши, що учасником процесу може бути іноземна особа, господарське процесуальне законодавство закріпило **принцип судового імунітету** іноземної держави і міжнародних організацій. Під принципом судового імунітету держави розуміється, що одна держава не може без добровільної згоди іншої підкоряти його своїй судовій владі. Стаття 125 ГПК України говорить, що пред'явлення в господарський суд позову до іноземної держави, залучення її до участі в справі як третьої особи, накладення арешту на майно або грошові **кошти, що належать іноземній державі і знаходяться на території України, а також застосування до неї інших заходів забезпечення позову, звертання стягнення на майно іноземної держави в порядку примусового виконання судового рішення господарського суду допускається тільки зі згоди компетентних органів відповідної держави, якщо інше не передбачено законами України або міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких дано Верховною Радою України. Судовий імунітет міжнародних організацій визначається законодавством України і міжнародних договорів України.**

ВИСНОВКИ З П'ЯТОГО ПИТАННЯ:

Варто мати на увазі, що імунітет держави – загальновизнане поняття, що має конкретний зміст, імунітет міжнародної організації – це питання, що розглядається судом у кожному окремому випадку, при цьому тягар доведення наявності імунітету лежить на самій міжнародній організації. У процесі підготовки до судового розгляду

в суду може виникнути необхідність виконати доручення судів іноземних держав або ж звернутися до судів іноземних держав з дорученням про виконання окремих процесуальних дій. Порядок виконання судового доручення встановлюється діючим процесуальним законодавством або міжнародним договором України. Виконання судових доручень розглядається в міжнародній практиці як обов'язок, невиконання якого суперечить сформованій практиці міжнародного спілкування, заснованої на дотриманні принципу взаємної ввічливості. Випадки, коли іноземні доручення не підлягають виконанню, спеціально обмовляються в законі або в міжнародному договорі. Підставою для невиконання доручення іноземного суду може служити протиріччя суверенітетові країни або загроза її безпеці.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Таким чином під час розгляду лекційних питань нами було з'ясовано поняття і підстави перегляду рішень за нововиявленими обставинами, порядок подання заяви і перегляд рішення з цього приводу. Розглянули особливості цього провадження у порівнянні із апеляційним та касаційним, відокремили підстави та суди, що можуть здійснювати кожен з видів проваджень. Також під час лекції було розглянуто основні положення виконання судових актів як заключної стадії господарського процесу, з'ясовані особливості правового статусу учасників виконавчого провадження, порядок складення, затвердження та реквізити виконавчих документів. При розгляді питань лекції було також розглянуто особливості провадження по господарських спорах за участю іноземних осіб.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

В результаті вивчення цієї теми студент повинен засвоїти поняття, підстави та правовий порядок перегляду рішень за нововиявленими обставинами і виконання судових актів, в тому числі участю іноземних осіб.

Перелік процесуальних документів, які складаються під час вивчення теми
– касаційна скарга.